

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Bakalářská práce

David Růžička

Komentovaný překlad: Twentieth Century History – The World Since 1900 (Howarth T.: The Third World: Independence and After, Burnt Mill, Harlow, Essex, UK: Longman Group Ltd., 1979, část kapitoly 32, s. 279–289)

Commented translation: Twentieth Century History – The World Since 1900 (Howarth T.: The Third World: Independence and After, Burnt Mill, Harlow, Essex, UK: Longman Group Ltd., 1979, part of Chapter 32, pp. 279–289)

Poděkování:

Tímto bych rád poděkoval Mgr. Naděždě Abdallaové, vedoucí mé práce, za podnětné konzultace a vedení.

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze dne 24. 8. 2010

podpis

ANOTACE

Cílem této práce je přeložit úryvek z knihy od Tonyho Howartha, *Twentieth Century History – The World Since 1900* a následně jej okomentovat. Komentář tvoří čtyři části. První je analýza překladu, která popisuje specifika výchozího textu a je vypracovaná na základě analýzy vnětextových a vnitrotextových faktorů. Druhá se věnuje typologii překladatelských problémů. V té jsou popsány specifické jazykové a kulturní problémy spojené s překladem i obhajoba jejich překladatelských řešení. Třetí popisuje překladatelské posuny, které s sebou překlad přináší, a poslední část tvoří popis překladatelské metody.

Klíčová slova: překlad, analýza překladu, doslovný překlad, explikativní překlad, věrný překlad, volný překlad, překladatelský posun, překladatelský problém, metoda překladu, kompenzace, lexikum, gramatika, syntax, stylistika, historické reálie, kulturní neekvivalence.

The aim of this thesis is to translate an extract from Tony Howarth's book *Twentieth Century History – The World Since 1900* and subsequently, to comment on the translation. The commentary consists of four parts. The first one is a translation analysis describing the specific aspects of the source text on the basis of analyzing the extratextual and intratextual factors. The second part is dedicated to the translation problems typology. Here, the specific linguistic as well as cultural problems linked with the translation are described and a defending of the respective translator's solutions is included. The third part describes the translation shifts that appeared during translation and the last part describes the translation method.

Key words: translation, translation analysis, word for word translation, explanatory translation, faithful translation, free translation, translation shift, translation problem, translation method, compensation, lexis, grammar, syntax, stylistics, historical realia, cultural non-equivalence.

OBSAH

ANOTACE	4
OBSAH	5
SEZNAM ZKRATEK	6
1. ÚVOD.....	7
2. VLASTNÍ PŘEKLAD	8
Třetí svět: nezávislost a následující období	8
Dekolonizace: konec evropských impérií	8
Problém Jižní Afriky	14
Problémy s nezávislostí a neangažovaností	19
3. PŘEKLADATELSKÁ ANALÝZA VÝCHOZÍHO TEXTU.....	22
3.1 Vnětextové faktory	22
3.1.1 Autor/odesílatel.....	22
3.1.2 Intence autora a funkce textu	22
3.1.3 Adresát	23
3.1.4 Médium, pragmatika místa a času	23
3.2 Vnitrotetxové fatory.....	24
3.2.1 Téma a obsah	24
3.2.2 Presupozice	24
3.2.3 Makrostruktura.....	25
3.2.4 Lexikum	25
3.2.5 Gramatika a syntax	28
3.2.6 Ráz, funkční styl, slohový postup.....	30
3.2.7 Pragmatické aspekty	31
4. TYPOLOGIE PŘEKLADATELSKÝCH PROBLÉMŮ	32
4.1 Lexikum	32
4.2 Gramatika/syntax	34
4.3 Stylistická ne-ekvivalence	38
4.4 Pragmatické aspekty	42
4.4.1 Historické a politologické reálie	42
4.4.2 Kulturní neekvivalence	52
5. POSUNY	58
5.1 Posuny na lexikální úrovni	58
5.2 Gramatickosyntaktické posuny.....	60
5.3 Stylistické posuny	61
6. METODA PŘEKLADU	68
7. ZÁVĚR	69
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	70
Primární literatura:	70
Sekundární literatura:.....	70
Slovníky:	71
Atlasy:	71
Internetové zdroje:	71
PŘÍLOHA – TEXT ORIGINÁLU	73

SEZNAM ZKRATEK

AČV: aktuální členění větné

CT: cílový jazyk

VT: výchozí jazyk

1. ÚVOD

Pro svůj bakalářský překlad jsem zvolil úryvek z knihy *Twentieth Century History – The World Since 1900* britského historika Tonyho Howartha, jež vyšel v roce 1979. Tato kniha monitoruje dějiny dvacátého století a vyzdvihuje nejvýraznější události od roku 1900 až cca do poloviny let sedmdesátých. Díky interpretativnímu přístupu a komentářům se autorovi podařilo vytvořit, navzdory informační huntosti, poutavě psanou knihu, jejíž kvality lidé oceňují dodnes.

Každá kapitola má jedno hypertéma a několik subtémat, přičemž autor v každé z nich přidává (místo velmi explicitně) svůj náhled na popisovaný děj, čímž se kniha liší od některých „suše“ psaných učebnic. Část třicáté druhé kapitoly, kterou překládám v rámci své práce, pojednává o poválečném vývoji kolonií. První podkapitola představuje úvod do tematiky a popisuje počáteční fázi dekolonizace, druhá uvádí specifický případ Jihoafrické republiky a třetí se zabývá problémy spojenými s tzv. neagnažovaností.

Oproti původnímu rozsahu, uvedeném v zadání bakalářské práce (k překladu zadány strany 279–300 originálu), však vzhledem k požadovanému rozsahu překladu (36 000 znaků) překládám, po předchozí dohodě s vedoucí své práce, Mgr. Naděždou Abdallaovou a Prof. Janou Královou ze semináře teorie a didaktiky překladu, pouze text ze stran 279–289 originálu. Rozsah originálu tak činí cca 36 500 znaků včetně mezer.

Po dohodě s vedoucí práce, Mgr. Abdallaovou, zároveň nepřebírám z originálu do překladu číslo kapitoly, ani popisky ke grafům či fotografiím. Ze stejného důvodu je také nepřipojuji jako přílohu. Na konci textu tak přidávám pouze ty strany, z nichž byl překládán text. Uvádím však odkazy na jiné části knihy, aby situace co nejvíce odpovídala reálné překladatelské praxi (tj. překladu celé knihy), kde by také bylo zapotřebí převést i intertextové.

Práce je členěna následujícím způsobem: po samotném překladu následuje překladatelská analýza, zhotovená volně podle modelu Chritiane Nord a doporučení Aleny Vrbové, v níž jsou rozebrány charakteristické rysy textu. Následuje typologie překladatelských problémů, kde komentuji problémy překladu na lexikální, gramaticko-syntaktické, stylistické a pragmatické rovině. Poté jsou popsány posuny v jednotlivých rovinách a práci zakončuje popis překladatelské metody založené na poznatcích z dřívější překladatelské analýzy.

2. VLASTNÍ PŘEKLAD

Třetí svět: nezávislost a následující období

Jednou z nejvýznamnějších změn ve světové politice po roce 1945 byl rozpad koloniálních impérií. Stejně jako se koncem osmnáctého a v průběhu devatenáctého století osvobodil od staré Evropy „Nový svět“, tedy Severní a Latinská Amerika, nebo jako začátkem století dvacátého svou nezávislost získaly podmaněné národy východní Evropy, tak odmítly po druhé světové válce koloniální vládu i národy „třetího světa“.

Jejich boj za nezávislost na cizí vládě byl často násilný a ani koncem sedmdesátých let dvacátého století ještě nebyl u konce. Koloniální říše Británie, Francie, Nizozemí, Belgie, Španělska a Portugalska, které ještě v roce 1945 na mapách Asie, Afriky a Karibiku převládaly, se však do roku 1975 z velké části rozpadly. Většinou po sobě zanechaly množství nových, vesměs chudých zemí, které nepatřily ani mezi kapitalistické západní státy, ani do komunistického východního bloku.

Dekolonizace: konec evropských impérií

V kapitole 27 (str. 218–22) je popsáno, jak druhá světová válka zasadila koloniálním mocnostem první rány. Kromě Portugalska se totiž do války proti Německu a Japonsku zapojily všechny velmoci. Japonská vojska tehdy zabrala rozsáhlá území říší na Dálném východě, zatímco Německo vpadlo do severní Afriky, čímž zpřetrhalo vazby mezi mnoha koloniemi a jejich „mateřskými zeměmi“.

Po válce nebyly Británie, Francie ani Nizozemí schopny obnovit všude svou nadvládu silou. Navíc poválečnému světu dominovaly země Spojené státy a Sovětský svaz, které obě zastaralý kolonialismus zavrhovaly. Postoj Američanů byl přitom pro západoevropské státy zásadní, protože byly na Spojených státech závislé – nejen kvůli hospodářské pomoci, z níž financovaly poválečnou obnovu a splácely válečné dluhy, ale také kvůli vojenské podpoře proti nebezpečí ruského postupu z východu. Američané si připomněli vlastní boj za nezávislost na Británii a svůj velký vliv i svou moc v poválečném světě vnímali jako něco zcela odlišného od imperialismu staré Evropy. Ať už ale byli Britové a Francouzi kritikou

svých impérií ze strany Američanů jakkoliv rozhořčení, rozhodně nebyli v pozici, aby mohli razit vlastní, nezávislou linii.

První fáze dekolonizace, znázorněná na níže uvedené mapě, se odehrála v období dvanácti let po porážce Japonska, tedy v letech 1945–57. V Asii získaly Indie a Pákistán svou nezávislost v roce 1947, Cejlon (Srí Lanka) a Barma následovaly roku 1948, Indonésie v roce 1949 a roku 1957, když Britové porazili místní komunistickou povstaleckou vládu, k těmto zemím přibýlo také Malajsko. V roce 1949 udělila Francie Vietnamu, Laosu i Kambodži jistou formu nezávislosti, která však indočínským nacionalistům, zejména těm severovietnamským, nestačila. Další vývoj v Indočíně je popsán na stranách 232–3 a 244–7.

Na Středním východě a v severní Africe získaly tehdejší Zajordánsko a Sýrie svou nezávislost v roce 1946, Palestina (kde vedoucí představitelé židovského obyvatelstva po stažení britských vojsk vyhlásili stát Izrael) roku 1948, Libye v roce 1951, Maroko, Tunisko a Súdán následovaly roku 1956. V roce 1954 pak Británie přistoupila na to, že do roku 1956 stáhne svá vojska z oblasti Suezského průplavu, čímž skončilo více než sedmdesátileté období vojenského vměšování do egyptských záležitostí.

Z různých důvodů to však tehdy nevypadalo, že tyto první případy udělení nezávislosti předznamenají začátek konce koloniálních říší. Zdálo se, že většina národů, které do roku 1957 získaly svobodu, se bude schopna sama spravovat. V jejich čele stáli vzdělaní lidé, a některé z nových států byly již v rámci starých impérií do značné míry samosprávné. Již dlouho před druhou světovou válkou začali Britové přetvářet své impérium na Společenství samosprávných zemí (Commonwealth), jehož členy se staly Indie, Pákistán, Cejlon i Malajsko. Britové doufali, že jim takové společenství bývalých kolonií umožní i nadále využívat mnohé z výhod spojených s impériem. Francie chtěla vyvinout podobný systém, v rámci kterého by mohly kolonie získat vnitřní samosprávu, aniž by musely zpřetrhat své hospodářské a politické vazby k „mateřskému státu“. S tímto cílem byla v roce 1946 založena Francouzská unie, kterou v roce 1958 nahradilo Francouzské společenství.

Na nově nezávislé státy se tak pohlíželo jako na zvláštní případy, kterým bylo možné povolit koloniální otěže. Na druhé straně si Británie, Francie, Belgie a Portugalsko i nadále ponechaly mnohé kolonie, které se z pohledu Západu k bezprostřednímu zavedení samosprávy nehodily. Většinou se jednalo o státy v tropické Africe nebo v Karibiku se slabou ekonomikou a nízkou úrovní vzdělanosti, jimž často chyběl dostatečně silný pocit národní jednoty. Jejich hospodářský rozvoj, i když nijak překotný, byl založen na využívání nerostného bohatství a zemědělských plodin určených k prodeji (například kakaa, kávy, arašídů nebo kaučuku), jež západoevropské firmy vyvážely ze země. Téměř nic se však

neudělalo pro to, aby se zdokonalilo pěstování potravinářských plodin pro domácí spotřebu nebo aby se vytvořilo vyrovnanější hospodářství. Uspokojivý nebyl ani vývoj školství. Na Zlatém pobřeží, kolonii s nejrozvinutějším školstvím v celé západní Africe, chodilo v roce 1947 do základní školy pouze čtyřicet čtyři procent dětí, v Nigérii činil tento podíl dvacet jedna a v Dahome deset procent. Navíc se společnost v tropické Africe skládala z kmenů s odlišnými jazyky i kulturou, mezi nimiž často panovalo dlouholeté nepřátelství, takže bylo těžké si představit, jak by zde mohly samostatně vzniknout fungující politické systémy, resp. jestli vůbec a kdy své samostatnosti dosáhnou. Koloniální mocnosti podnikly jen velmi málo kroků, aby podpořily místní politiky. Muži jako Kwame Nkrumah ze Zlatého pobřeží, Jomo Kenyatta z Keni či Hastings Banda z Ňaska byli kvůli své politické činnosti v poválečných letech vězněni a v některých koloniích bylo dokonce zakázáno zakládat politické strany.

Představa samosprávy působila obzvláště velké znepokojení v těch koloniích, kde by v případě udělení nezávislosti hrozila velkému počtu bílých osadníků velmi nejistá, a možná i nebezpečná budoucnost. V britské kolonii Keni vedlo osvobozené hnutí Mau Mau v letech 1952 až 1959 teroristické útoky proti britským osadníkům a krvavým způsobem tak ukázalo, jak velké potíže mohou nastat bílým farmářům v nepřátelském prostředí. V Alžírsku trvala válka mezi francouzskými osadníky, *kolóny*, a nacionalistickou *Frontou národního osvobození* (FLN) od roku 1954 až do konce roku 1962 (viz str. 269) a vyžádala si obrovský počet obětí.

A nakonec tu byly ještě zámořské državy, které hrály hlavně pro Brity klíčovou roli jako základny, z nichž mohlo jejich vojsko chránit obchodní cesty a udržovat svou působnost mimo Evropu. Týkalo se to například Malty, Adenu, Kypru i Singapuru. Dát takovým koloniím nezávislost by bylo před 50. léty nemyslitelné.

Nicméně v období po roce 1956 byla nezávislost udělena právě kandidátům, u nichž to z evropského pohledu bylo nejméně pravděpodobné. Jako první z tropických států získalo svobodu Zlaté pobřeží (přejmenované na Ghanu). Zdálo se, že na tomto africkém území by díky bohatství plynoucímu ze zlatých dolů a rozsáhlých kakaových plantáží mohl vzniknout stabilní nový stát. Přispěla k tomu i rostoucí reputace černošského premiéra Kwame Nkrumaha, který studoval v Británii a na západní politiky udělal dojem coby civilizovaný a výřečný vůdce lidu. Ghana získala nezávislost v roce 1957. Roku 1958 se Francouzská Guinea rozhodla nevstoupit do nově vytvořeného Francouzského společenství, které mělo nahradit Francouzskou unii. O dva roky později se koloniální říše začaly hroutit.

V roce 1960 začal Prezident de Gaulle francouzské zámořské impérium postupně rušit. Země, jejichž obyvatelé byli vzhledem k omezené míře samosprávy, kterou jim Francouzské

společenství povolovalo, čím dál tím neklidnější a nespokojenější, tak nyní získaly plnou nezávislost. Francouzská západní Afrika i Francouzská rovníková Afrika se rozpadly na několik států, zatímco z ostrova Madagaskar se stala Malgašská republika. Svěrenecká území Toga a Kamerunu se také stala nezávislá.

V témže roce, 1960, byli Belgičané přinuceni opustit Kongo, jež se následně stalo nezávislým státem (roku 1971 bylo přejmenováno na Zair). Opustit kolonii neměli v plánu, nicméně byli příliš slabí na to, aby se ubránili nenadálému, prudkému vzestupu nacionalismu. Britové se oproti tomu snažili zakončit koloniální vládu v Africe i Karibiku spořádaněji – v nově vznikajících státech zanechávali demokratické ústavy a místní vzdělanou elitu. Britský premiér Harold Macmillan ukázal, že si je vědom nové síly afrického nacionalismu, když během svého proslovu v Jižní Africe v únoru roku 1960 prohlásil: „Tímto kontinentem vane vítr změny, a ať se nám to líbí nebo ne, růst národního uvědomění je politickým faktem.“ Mapy na stranách 280–81 ukazují, že tento vítr vál příliš silně na to, aby Britům dovolil s odchodem příliš dlouho otálet. Zároveň je z nich patrné, že v šedesátých letech dvacátého století podobný vítr vyhnal Brity z kolonií ve Středomoří a na Středním i Dálném východě.

Jak Afrika spěchala za nezávislostí, přikládali Britové i Francouzi stále větší význam černošskému nacionalismu. Zájmy bílých osadníků se tak dostaly až na druhé místo, ačkoliv si u svých „příbuzných“ v mateřských zemích dělali zvláštní nároky na ochranu. V padesátých letech se objevily snahy upevnit jejich postavení. Francouzská armáda se například neobyčejně intenzivně snažila udusit nacionalismus v Alžírsku, při čemž zcela běžně využívala mučení a zabila více než milion Alžírčanů. Jakmile však de Gaulle, který byl zvolen právě proto, aby alžírský problém vyřešil, poznal, že jediným východiskem z této situace je přiznání nezávislosti, byli *kolóni* ponecháni vlastnímu osudu. Více než milion lidí, kteří se báli nejhoršího, tak z nově vytvořeného státu uprchlo.

Britové se snažili hájit zájmy bělošských menšin v Keni a Jižní Rhodesii. Chtěli sjednotit kolonie do federací – Keňu, Tanganiku a Ugandu do jedné, Jižní Rhodesii společně se Severní Rhodesií a Naskem do druhé. Doufali přitom, že bohatší běloši dokáží ovládnout své chudší černošské sousedy, ba dokonce zmanipulovali ústavy tak, aby běloši získali více pravomocí než jim podle jejich počtu náleželo. Když se však tyto plány zhroutily, ocitli se britští osadníci, stejně jako alžírští *kolóni*, osamoceni.

Poté, co se v roce 1963 rozpadla Federace Rhodesie a Naska (někdy též nazývaná Středoafriická federace), získaly nezávislost pouze dvě její členské kolonie – Severní Rhodesie (dnešní Zambie) a Nasko (dnešní Malawi). Británie zamítla udělení nezávislosti bělochy ovládané Jižní Rhodesii, jež odmítla vyhovět požadavkům černochoů, aby zde vládla černošská

většina. V roce 1965 rhodéští běloši, pod vedením tamního premiéra Iana Smithe, vzali záležitost do vlastních rukou a vydali jednostranné vyhlášení nezávislosti (UDI). Ačkoliv britská vláda odmítla vojensky zasáhnout, jak po ní požadovali vedoucí představitelé černé Afriky, požádala Organizaci spojených národů o podporu při dodržování mezinárodních hospodářských sankcí vůči Smithovu nelegálnímu režimu a zároveň zmrazila rhodéská aktiva v Británii. V roce 1965 už se tedy britská vláda při rozhodování, zda v Africe podpořit vládu bělochů nebo černochoů, neváhala postavit na stranu těch druhých.

Zbývala portugalská říše, nejstarší ze všech evropských impérií v Africe. Ačkoliv bylo Portugalsko na západní poměry chudou zemí s nízkým počtem obyvatel, zvláštní okolnosti mu umožnily, aby si své kolonie udrželo déle než všechny ostatní země. Zaprvé se Portugalsko nezapojilo do druhé světové války, takže jeho vláda v Africe nebyla přerušena. Zadruhé americká vláda přistupovala k portugalskému kolonialismu s větší tolerancí než k britskému nebo francouzskému, a to hlavně proto, že se Američané nechtěli dotknout státu, jehož námořní základny hrály klíčovou roli při strategické obraně západu v rámci NATO. Zatřetí pak krutá, autoritářská portugalská vláda (jíž do roku 1968 předsedal doktor Antonio Salazar a poté profesor Marcello Caetano) dokázala nařídít vůči černošským nacionalistickým hnutím v Mozambiku, Angole i Portugalské Guineji nelítostnou represii, aniž by se musela doma obávat veřejné kritiky. I když se obrana kolonií čím dál více prodražovala – v šedesátých letech šlo více než čtyřicet procent portugalského státního rozpočtu do armády – byly velmi cenné jako výrobci potravin i jako trhy pro export z mateřské země. Portugalská vláda i v době, kdy už většina afrického kontinentu připadla černošským nacionalistům, nadále podporovala rozsáhlou emigraci do Angoly a Mozambiku, s cílem posílit vládu bělošských kolonistů.

Nakonec se však portugalské impérium v letech 1974 a 1975 rozpadlo pod tlakem ze dvou stran. V Africe byla portugalská nadvláda vystavena přímým útokům ozbrojených černošských nacionalistických skupin, například Fronty za osvobození Mozambiku (FRELIMO), Lidového hnutí za osvobození Angoly (MPLA), Národního svazu za úplnou nezávislost Angoly (UNITA) nebo Africké strany nezávislosti Guiney a Kapverdských ostrovů (PAIGC). Na domácí půdě zase ekonomiku zasáhla mezinárodní inflace i vstup Británie, hlavního obchodního partnera Portugalska, do Evropského hospodářského společenství (EHS). V dubnu roku 1974 armáda svrhla Caetanův režim a nová vláda požadovala rychlé ukončení koloniálních válek v Africe. Guinea-Bissau tak získala nezávislost roku 1974, Mozambik a Angola v roce 1975. V panickém strachu pak odtud uteklo přibližně 800 000 bílých portugalských osadníků.

Proč ale proběhl rozpad koloniální nadvlády tak rychle? Jak již bylo řečeno, některé evropské vlády se dostaly pod tlak Američanů i veřejného mínění ve vlastním státě, aby od koloniálních říší upustily; nadto v žádném případě nebyly bohaté natolik, aby mohly zaplatit cenu za potlačování osvobozeneckých hnutí, aniž by došlo k obětem, které jejich občané nebyli ochotni akceptovat. Rozhodující silou, které nakonec podlehl i Portugalci, se však stal vzestup nacionalismu mezi kolonizovanými národy, jež Evropané dříve považovali za příliš primitivní na to, aby se samy prosadily.

K vzestupu černošského nacionalismu přispělo mnoho faktorů. Větší koncentrace černochů v afrických městech, mezi nimiž byli jak dělníci z velkých firem, tak tzv. nadbyteční lidé z venkova hledající práci, totiž představovala pro politiky nové publikum, jež se dalo snadno přesvědčit k podpoře radikálních změn. Z rozrůstající se africké elity, která se skládala z nezávislých odborníků, státních zaměstnanců, armádních důstojníků a duchovních, se rekrutovali vůdci nacionalistických hnutí. Čím více vzdělaní Afričané přicházeli do kontaktu s politickými vlivy ze Západu, tím jasněji viděli rozpory mezi ideály parlamentní demokracie a realitou koloniální nadvlády. Řadu z nich oslovily západní socialistické ideje, protože kladly důraz na sociální spravedlnost a modernizaci.

Konečně pak celá dekolonizace probíhala jako kumulativní proces – s každou baštou, kterou nacionalisté dobyli, bylo těžší udržet zbývající kolonie na uzdě. Ghana inspirovala osvobozenecká hnutí v celé černé Africe. Egyptský prezident *Násir* vyzbrojil a podporoval alžírskou FLN v jejím boji proti Francii, protiportugalská nacionalistická hnutí operovala ze základů v černošských státech Zair, Zambie a Tanzánie.

Z hlediska koloniálních mocností se každý ústupek stával předzvěstí dalšího. Když nebylo možné udržet Alžírsko, jaký pak mělo smysl držet se urputně jiných, méně hodnotných kolonií v tropické Africe? A pokud jde o Brity, jakmile dali volnou ruku Indii a ztratili kontrolu nad Suezským průplavem, jaký mělo ještě smysl lpět na základnách jako Malta, Kypr nebo Aden? Jakou mělo vlastně vůbec cenu udržovat britské jednotky za vysoké náklady kdekoli na východ od Suezů?

V roce 1968 labouristická vláda britského premiéra Harolda Wilsona rozhodla, že do roku 1971 stáhne své jednotky ze zbývajících základů v Perském zálivu a Singapuru. Ze všech fází rozpadu britského impéria byla tato jediná, proti níž USA protestovaly. Americká vláda totiž kvůli obavám z nárůstu ruské námořní síly chtěla, aby si Britové své základny ponechali. Tentokrát se ale její protesty nesetkaly s pochopením. Britové, stejně jako ostatní západoevropské země, dorazili na konec své koloniální cesty.

Problém Jižní Afriky

Ačkoliv černošský nacionalismus triumfoval nad evropskými impérii v celé Africe, jednu zásadní porážku přeci jen utrpěl, a to v podobě Jižní Afriky. V nejbohatším a zároveň nejúrodnějším státě celého kontinentu, v němž se těžily tři čtvrtiny světového zlata, ale i jiné cenné nerosty (diamanty, uran a měď), si bělošská menšina udržela výlučnou moc nad zbývajícími osmdesáti procenty populace.

Pro černou Afriku představovala bělošská vláda v Jižní Africe poslední baštu kolonialismu, přitom však tato země nebyla kolonií. Búrové neboli Afrikánci, kteří tvořili většinu bílého obyvatelstva, zpřetrhali vazby s Nizozemím, odkud pocházeli, již na počátku devatenáctého století. Od roku 1910 byla Jihoafrická unie samosprávným dominiem v rámci Britského společenství národů (viz kapitola 2, strana 12), a když z něj v roce 1961 tehdy vzniklá Jihoafrická Republika vystoupila, přerušila poslední spojení s imperiální Evropou. Jihoafrickým bělochům sice zůstala svrchovaná kontrola nad vlastní obranou i politikou státu, ale na rozdíl od francouzských, portugalských nebo britských osadníků neměli možnost se stáhnout před narůstající vlnou černošského nacionalismu do mateřské země v Evropě. Navíc zastávali vlastní agresivní nacionalistickou a rasistickou filozofii, podle níž země patřila jim, nikoli černošským národům Afriky, které v koloniálním období porazili a jež si podmanili. Jak řekl v roce 1970 premiér Vorster: „Jihoafrická národnost je jen pro bělochy.“

Téměř po celém světě ztrácela stará doktrína o tom, že Evropané jsou „nadřazenou rasou“ předurčenou k nadvládě nad neevropskými národy, v průběhu druhé poloviny dvacátého století živnou půdu. V Jižní Africe však zažívala rozkvět a získala po druhé světové válce novou podporu, když se Afrikánci stali dominantní skupinou na politické scéně, na níž nahradili bohatší menšinu anglicky mluvících bělochů. Podobně jako „chudí běloši“ z jihu Spojených států, prosazovali i Afrikánci, zcela nedotčení liberálními vlivy z Evropy, princip bělošské nadřazenosti v té nejhrubší a nejkrutější podobě. Podle afrikánské verze křesťanství, již hlásala Holandská reformovaná církev, stvořil Bůh bělochy jako nadřazené černošům a určil bílé elitě roli vládců, zatímco černoši jim měli sloužit. Po volbách z roku 1948 se dostala k moci Afrikánská národní strana (Afrikaner National Party) pod vedením Dr. D. F. Malana, která se zasazovala o nadvládu bělochů i o „apartheid“, tedy oddělený vývoj jednotlivých ras. Tato strana se držela u moci dalších třicet let a poté, co v padesátých letech dvacátého století a počátkem let šedesátých zdolala odpor anglicky mluvících liberálů, stala se z ní jediná efektivně vládnoucí strana v Jižní Africe. Malanovými nástupci na postu premiéra Jižní Afriky se stali vesměs zastánci nekompromisního afrikánského nacionalismu –

v roce 1952 byl zvolen J. G. Strijdom, roku 1958 H. F. Verwoerd, v roce 1966 B. J. Vorster a roku 1979 Paul Botha.

Africká nacionalistická hnutí bylo de facto součástí nacionalistické vlny, která se přehnala přes třetí svět v období po druhé světové válce. Pro bělošské obyvatele Jižní Afriky to ovšem znamenalo tak silný rasový útlak, jaký nikdy dříve nezažili (viz kapitola 17, strana 113). Apartheid je připravil o veškeré občanské svobody i veškerou naději na rozvoj a nutil je žít v nepředstavitelné chudobě v jedné z nejbohatších zemí světa. Zákonem z roku 1953 bylo černošským dělníkům upřeno právo stávkovat (přičemž právo zakládat odbory pozbyli už v roce 1937), do roku 1959 pak všichni „neběloši“ přišli o právo volit. Ve všech oblastech života se uplatňovala přísná segregace: manželství s osobou jiné rasy se stalo zločinem, stejně jako jakékoliv mísení ras ve sportu. Zákony nařizovaly segregaci ve veřejné dopravě, v kinech, na poštách, v restauracích i kostelech. Poté, co v roce 1953 vstoupil v platnost Zákon o bantuském vzdělání (Bantu Education Act of 1953), byly segregovány i školy. Vláda postupně převzala černošské školy spravované církevními misemi a prosadila omezení osnov, takže většina černošských dětí se připravovala jen na manuální práci. Od roku 1959 pak černoši nesměli studovat na bělošských univerzitách.

Zřejmě nejzávažnějším rysem apartheidu byla územní segregace ras. Několika zákony, z nichž první byl Zákon o skupinových územích z roku 1950 (Group Areas Act of 1950), bylo omezeno právo bělochů bydlet, vlastnit půdu či podnikat v oblastech vyhrazených pro bělochy – tato „bělošská“ území přitom zabírala osmdesát sedm procent celkové rozlohy státu. Zákonem o bantuské samosprávě z roku 1959 (Bantu Self-Government Act of 1959) byla zbývající „černošská“ území sloučena do osmi rezervací neboli bantustanů, přičemž každý bantustan měl fungovat jako „domovina“ jednoho z jihoafrických černošských kmenů. V rámci bantustanu pak měli černoši právo zvolit si svou vlastní vládu, ovšem bělošská vláda v Pretorii i nadále řídila policii, ponechala si také právo vetovat zákony a snažila se zajistit, aby dění v bantustanech řídili konzervativní kmenoví náčelníci. Černoši ztratili veškerá práva žít mimo tyto rezervace a v „bělošských“ hornických a městských oblastech, kde představovali levnou pracovní sílu, se stali pouhými migrujícími dělníky, kteří neměli právo přivést si s sebou své ženy a děti, aby s nimi žili. Od roku 1963 mohli být černoši – a skutečně k tomu docházelo – násilím přemístěni z jakéhokoliv „bělošského“ území do bantustanu, bez ohledu na to, jak dlouho tam žili. Bělošská vláda sice bantustanům slibovala nezávislost, až nastane vhodná doba, nicméně tyto rezervace byly natolik chudé a přelidněné, že nemohly doufat, že by se zbavily závislosti na jihoafrickém hospodářství. Bez pomoci z Jihoafrické republiky a práce pro migrující dělníky by zdejší obyvatelé umřeli hlady.

System apartheidu byl vynucován zákony o omezení volného pohybu (pass laws), podle nichž museli mít všichni neběloši u sebe vždy průkaz totožnosti. Navíc fungovaly i kruté policejní složky s rozsáhlými pravomocemi, mezi něž od počátku šedesátých let patřilo i právo zadržovat podezřelé ve vězení po neomezenou dobu. Zákon o potlačení komunismu (Suppression of Communism Act) dával nadto ministru spravedlnosti rozsáhlé pravomoci při potlačování radikální opozice nacionalistického režimu. Nejenže zakázal drobnou Jihoafrickou komunistickou stranu (South African Communist Party), ale zároveň označil za komunistu každého, kdo porušil zákon tím, že se otevřeně vyslovil proti apartheidu, a zavedl proti těmto lidem rázná opatření.

Zavedení apartheidu v padesátých letech dvacátého století vyvolalo odpor nebělošského obyvatelstva, který vyústil v protesty a kampaně občanské neposlušnosti. Vesměs se jednalo o nenásilné protesty, které ovlivnili vůdci jako náčelník Albert Luthuli z Afrického národního Kongresu (ANC), (viz kapitola 13, strana 74), jenž doufal v podporu bělošských liberálů a křesťanů. Dokonce i Panafrický kongres (PAC) – radikálnější odnož založená v roce 1958 – zpočátku prosazoval v boji proti apartheidu nenásilné metody. Avšak i mírové protesty byly násilně potlačovány.

V roce 1960 se zdálo, že policie zašla příliš daleko. Zahájila bez oprávnění palbu do davu protestujícího v černošské čtvrti Sharpeville v jihoafrické provincii Transvaal proti zákonům o omezení volného pohybu. Masakr, při němž 67 černošů zemřelo a 186 utrpělo zranění, hluboce ovlivnil jihoafrickou politiku a budoucnost apartheidu tak vypadala několik měsíců nejistě. Událost vedla k rozsáhlým demonstracím černošského obyvatelstva. Noví vůdcové organizací ANC i PAC se již dále nedrželi nenásilných postupů a začali provádět žhářské a bombové útoky. Zahraniční investory tento vývoj znepokojil, takže ze země stahovali své investice, některé bělošské rodiny emigrovaly. Avšak Jihoafrická vláda i nadále stála na pevných základech. Pohled na téměř úplnou anarchii a občanskou válku, která vypukla v Zairu, nedávno osamostatněném pod černošským vedením, posiloval odhodlání vzdorovat útokům na bělošskou vládu. Ta zakázala organizace ANC i PAC a jejich vůdce buď zatkla, nebo je přinutila odejít do exilu. Po roce 1963 žádní radikální odpůrci režimu na území Jihoafrické republiky nevydrželi na svobodě dlouho – vše ovládl policejní stát.

Jakmile bylo zažehnáno nebezpečí revoluce, rychle se obnovila i důvěra zahraničních investorů. V roce 1960 tak Jižní Afrika dosáhla nejrychlejšího hospodářského růstu ve svých dějinách a zároveň se stala po Japonsku druhou nejrychleji rostoucí ekonomikou světa. Její velké nerostné bohatství i nízké mzdové náklady přitahovaly rozsáhlé investice ze zámoří a měly za následek novou imigrační vlnu z Evropy. Vlády Verwoerda i Vorstera si daly za cíl

učinit Jižní Afriku soběstačnější tím, že rozvinou její výrobní průmysl a najdou pro ni nové obchodní partnery, aby byla méně závislá na Británii i USA.

Západní Evropa to přijala s nadšením: Západní Německo poskytlo větší objem investic a špičkových technologií (například počítačů nebo vojenských komunikačních systémů), zatímco Francie po roce 1964, kdy Británie přerušila své dodávky, dodávala jihoafrické vládě zbraně. Ovšem i britské a americké investice po roce 1963 vzrostly, přičemž důvěrou v jihoafrickou ekonomiku neotřásl ani zavraždění Verwoerda v roce 1966. To nebylo nijak překvapivé, protože investice v Jihoafrické republice dosahovaly návratnosti mezi 15ti a 20ti procenty, což představovalo mnohem větší zisky než kdekoliv jinde. V roce 1967 začala stoupat i cena zlata na světovém trhu, přičemž svého maxima dosáhla v roce 1974. Tento růst byl částečně způsoben slabým dolarem v pozdních fázích války ve Vietnamu a částečně tím, že ho Jihoafričané úmyslně těžili méně. Mezi léty 1967 a 1974 se hodnota jimi vytěženého zlata ztrojnásobila.

V roce 1970 se pozice Jihoafrické republiky zdála být téměř neotřesitelná. Jihoafričtí běloši v tomto roce předechnali Kalifornňany coby nejbohatší lidi světa. Jejich příjem na osobu byl přibližně čtrnáctkrát vyšší než průměrný příjem jihoafrických černochů, z nichž většina žila v zoufalé chudobě. Jediný cíl, kterého bylo prostřednictvím celosvětových protestů dosaženo, bylo neúčinné embargo Spojených národů na prodej zbraní do Jižní Afriky z roku 1963 a stejně neúčinné rozhodnutí v roce 1966 ukončit vládu Jihoafrické republiky nad černošským územím Jihozápadní Afriky, tedy Namibie, kolonie, jejíž správou byla pověřena Ligou národů po první světové válce z let 1914–18. V roce 1971 nová britská konzervativní vláda prodej zbraní do Jihoafrické republiky obnovila.

Zůstávala však jedna oblast, kde byl Vorsterův režim zranitelný. Tou byly jeho vztahy s novými státy černé Afriky. Jihoafrická republika totiž potřebovala prodat své exportní zboží právě do těchto států, aby zaplatila špičkovou technologii dovezenou ze západu. Zároveň se potřebovala vyhnout nákladným válkám. Ačkoliv severní hranice Jihoafrické republiky byly od šedesátých let bezpečné díky spřáteleným bělošským vládám v Angole, Mozambiku a Rhodesii (jak je vidět na mapě na straně 281), zdálo se být prozíravé usilovat o dobré vztahy i se státy černé Afriky. Jihoafričané rozvinuli otevřené obchodní vztahy a přátelství s Malawi, i poněkud méně otevřené vztahy se Zambíí a s některými z bývalých francouzských kolonií v čele s Pobřežím slonoviny. Tyto černošské nacionalistické režimy si však nemohly dovolit nálepku klientů bílých kolonistů. V průběhu šedesátých let objem obchodu Jižní Afriky se zbytkem kontinentu příliš nerostl. K tomu navíc Vorsterova vláda svou snahou získat přízeň černé Afriky rozzuřila domácí extremisty. Od Afrikánské národní strany (Africaner National

Party) se odštěpilo radikální křídlo *verkrampte*, které se stavělo proti „osvíceným“ vládním metodám křídla *verligte*.

Vývoj v Africe i mimo ni po roce 1970 znamenal konec zlatého období Jihoafrické republiky a přiostrčil dilema bílých rasistů – jak přežít na černošském kontinentě, aniž by zradili vlastní ideály. Jižní Afriku nejprve zasáhl vstup Británie do EHS v roce 1973, který měl za následek, že kvůli vyšším cłům na dovoz ze zemí mimo EHS stouply ceny jihoafrického zboží na britském trhu. Pak propukla roku 1973 ropná krize, jež výrazně zvýšila náklady na dovoz; podporou Izraele v jomkipurské válce v roce 1973 (viz strana 294) Jihoafrická republika navíc pobouřila arabské státy, čímž se vystavila nebezpečí, že přijde o dodávky ropy. Tomu zabránila pouze díky dohodě s konzervativní vládou íránského šáha. Potom se dočasně zastavil raketový nárůst ceny zlata, který Jižní Africe pomáhal kompenzovat vysoké ceny ropy v letech 1973–74, když mezinárodní měnový fond (MMF) podnikl s podporou USA kroky, aby omezil závislost světového měnového systému na zlatě, a cena tohoto kovu tak krátkodobě klesla. A co bylo nejhorší, portugalské kolonie sousedící s Jihoafrickou republikou na severu získali zpět černošští nacionalisté.

Jihoafrická republika se sice usilovně snažila navázat přátelské vztahy s režimem FRELIMO v Mozambiku, nechala však své jednotky bojovat v Angole proti komunisty podporované MPLA v naději, že by zde mohla být po portugalských kolonistech ustavena přátelštější černošská vláda. MPLA však za pomoci kubánských jednotek porazila veškerou opozici a intervence Jihoafrické republiky jen utvrdila černou Afriku v jejím nepřátelství vůči ní. Když vlády Mozambiku, Malawi a Zambie podnikly kroky proti tomu, aby Jižní Afrika na jejich území najímala migrující dělníky, zdálo se, že veškeré naděje naděje na *détente* (uvolnění napětí) s černou Afrikou jsou marné.

Tato vnější krize nechala Jihoafrickou republiku poprvé nechráněnou vůči nebezpečí guerillových nájezdů z okolních států, zrovna v době, kdy propukala rozsáhlá vnitrostátní krize. V roce 1975 se totiž hospodářský růst zastavil, měna dvakrát devalvovala a jak inflace, tak nezaměstnanost vzrostly. Recese vyvíjela další tlak na černošskou populaci, která začala už začátkem sedmdesátých let dávat najevo své rozhořčení prostřednictvím stávek v továrnách a dolech i pomocí nového, studentského Hnutí za sebeuvědomění černochoů (Black Consciousness Movement). Na druhé straně však Vorster pod tlakem učinil několik ústupků vůči nacionalistům z křídla *verkrampte*. Zejména pak do svého kabinetu povolal jednoho z vůdců tohoto křídla, Dr. Andriese Treurnichta, jako náměstka ministra pro bantuské školství. Treurnicht trval na prosazení pravidla, aby polovina výuky v černošských školách probíhala v afrikánštině, tedy v jazyce, který mnozí černošští učitelé neovládali plynně a který

učitelé i děti nenáviděli coby jazyk svých utlačovatelů. V roce 1976 proti tomuto pravidlu protestovali žáci v černošské čtvrti Soweto, v níž bydlelo přibližně 1,5 milionu černošských dělníků pracujících v Johannesburgu. Policie na ně zahájila palbu, během níž nejméně 25 lidí bylo zabito a 200 zraněno. V následujících měsících se po celé Jihoafrické republice rozšířily vzpoury, stávky i demonstrace a policie do konce roku zabila přes pět set černošů. Zahraniční investoři se těchto nových důkazů politické nestability Jižní Afriky opět zalekli, takže kapitál proudil ze země ven a recese se ještě prohloubila.

V průběhu této krize z let 1975–76 byl na Jihoafrickou republiku vyvíjen nový nátlak, aby zmírnila politiku nadřazenosti bílé rasy. V zemi samotné tlačili podnikatelé na změny v apartheidu, které by mohly zmírnit světovou kritiku tamního režimu a pomoci obnovit důvěru v ekonomiku. Vláda souhlasila s omezením segregace ve sportu a ve veřejných zařízeních i se zrušením padesátiprocentního pravidla v černošských školách. Ze zahraničí tlačily Spojené státy Jižní Afriku k tomu, aby přestala podporovat bělošskou vládu Iana Smithe v Rhodésii, kde těsná většina mezi bělochy vnucovala svůj řád černošské většině celkového obyvatelstva. Tento nátlak vedl Jihoafrickou republiku k tomu, aby v roce 1976 vybědla Iana Smithe ke krokům směřujícím k vládě černošské většiny. K tomu došlo v roce 1980, kdy se Robert Mugabe stal premiérem nezávislého Zimbabwe. Krátce předtím, v roce 1979, nahradil po vládním skandálu stávajícího jihoafrického premiéra v úřadě Paul Botha. Jeho snahy učinit apartheid přijatelnějším však narazily na odpor vůdců z křídla *verkrampste* i na nedůvěru černošského obyvatelstva. Vzhledem k tomu, že v okolních státech už nebyla u moci ani jedna bělošská vláda, začalo se setrvávání apartheidu jevit čím dál tím spornější.

Problémy s nezávislostí a neangažovaností

Ukázalo se, že pro nacionalisty z třetího světa je mnohem jednodušší svrhnout koloniální vládu, než zajistit pro sebe bezpečnou budoucnost a naplnit naděje, které lidé do nezávislosti vkládali – vyhlídky na blahobyt a svobodu. Ve většině nově nezávislých států žili lidé různých národností, kmenů či náboženství, kteří mluvili různými jazyky a často se také bytostně nenáviděli. V bojích za nezávislost se neevropské národy proti bělošským vládcům spíše sjednocovaly, nezávislost však s sebou přinesla další konflikty. Někdy separatistická hnutí dokonce zavlékla nově utvořené státy do občanské války.

V Africe zapříčinily většinu konfliktů spory mezi jednotlivými kmeny. V Zairu například žilo 150 velkých kmenů, mluvících 38 různými jazyky, zatímco v Nigérii mezi

početnými malými kmeny dominovaly tři kmeny hlavní – Jorubové, Hausové a Ibové, které žily ve vzájemné nevraživosti které pojila vzájemná řevnivost. Obě země zažily krvavé občanské války. V letech 1960 až 1963 se bohatá provincie Katanga, vedená Moísem Tshombem, za podpory belgických těžařských společností snažila odtrhnout od Zairu (tehdy ještě známého jako Kongo). V Nigérii zase vůdce Ibů, plukovník Ojukwu, vedl v letech 1967 až 1970 svůj lid v boji za nezávislost Východní oblasti této země (Biafra) na zbývajícím území federálního státu, který ovládali Hausové.

Zair i Nigérie se sice těmto pokusům o odtržení ubránily, nicméně konflikty mezi jednotlivými kmeny i nadále určovaly jejich vnitropolitické dění, stejně jako tomu bylo ve většině ostatních států černé Afriky. Nepřátelství mezi soupeřícími kmeny bylo jedním z hlavních důvodů, proč se parlamentní demokracie zdála být v Africe téměř nemožná. Vlády jedné strany či vojenské diktatury, které se ujaly krátce po udělení nezávislosti moci téměř ve všech nově utvořených státech kontinentu, většinou znamenaly svévolnou vládu jednoho kmene nad všemi ostatními.

Afrika se stala svědkem i národnostních a náboženských konfliktů, které byly svým typem charakterističtější pro Asii nebo Střední východ. V Súdánu došlo ke konfliktu mezi arabskými muslimy ze severu a černochoy z jižní provincie, kteří na začátku šedesátých let dvacátého století vzdorovali vládě ze severu guerillovou válkou, jež v letech 1963 až 1972 přerostla ve válku občanskou. Muslimové ze severovýchodní Keni a z etiopského Ogadenu i etiopské Eritreje se nezávislosti jednoduše nikdy nedočkali. Ogadenští i keňští Somálci pokračovali ve své urputné snaze připojit se k nezávislému státu Somálsko, který jim v jejich počínání pomáhal, zatímco Eritrejcům v jejich boji za nezávislost dodávaly podporu arabské státy. Koncem sedmdesátých let se tyto nacionalistické boje v Africkém rohu ještě vyostřily kvůli politickým tahům velmocí – Sovětský svaz nejprve podpořil Somálce a poté poskytl rozsáhlou vojenskou pomoc Etiopanům.

Kvůli narůstajícímu militantnímu nacionalismu se vyhrotilo odvěké napětí mezi hinduisty a muslimy na indickém subkontinentu (viz kapitola 27, strana 220–22), i mezi muslimy a nemuslimy ve východním Středomoří – především se zde jednalo o Židy v Palestině a křesťany v Libanonu. Ani Kypr neměl po odchodu Britů v roce 1960 naději na mírovou nezávislou existenci. Konflikt mezi křesťanskou řeckou většinou a muslimskou tureckou menšinou o budoucnost ostrova vedl v roce 1963 k občanské válce a v roce 1974, kdy se řečtí plukovníci spolu s kyperskými důstojníky snažili připojit tento ostrov k Řecku, k turecké invazi.

V Asii i na Středním východě několik států čelilo separatistickým snahám ukřivděných menšinových národů, takže musely bojovat, aby uhájily jednotu státu. Kurdové ze severního Iráku bojovali za svou nezávislost mezi léty 1961 až 1970, Nágové ze severovýchodní Indie zas vzdorovali indické vládě od roku 1956 do roku 1969. Obě tato hnutí selhala, ale na druhou stranu se Bengálcům z Východního Pákistánu podařilo úspěšně se odtrhnout od státu, v němž dominovali bohatší Pandžábcí ze Západního Pákistánu. Z Východního Pákistánu se tak v roce 1971 stal s indickou podporou nezávislý stát Bangladéš.

Ukázalo se, že víra v právo na národní sebeurčení, která inspirovala protikoloniální osvobozenecká hnutí, se ve státech s nejednotným národnostním složením nemůže prosadit a že s sebou přináší další problémy. Přívrženci nacionalistických hnutí totiž očekávali, že s nimi přijde nový blahobyť a obnova národa. Jak řekl *Kwame Nkrumah* svým stoupencům: „Nejprve hledejte království politické a vše ostatní vám bude přidáno.“ Nezávislost však nezměnila realitu života.

3. PŘEKLADATELSKÁ ANALÝZA VÝCHOZÍHO TEXTU

3.1 Vnětextové faktory

3.1.1 Autor/odesílatel

Autorem publikace *Twentieth Century History – The World Since 1900*, z níž překládám část 32. kapitoly je britský historik a žurnalista Tony Howarth, jenž dříve intenzivně spolupracoval se stanicí BBC na stejnojmenném, doprovodném televizním programu ke své knize (Howarth 1979). Kniha se dočkala v osmdesátých letech opětovného vydání pod vedením Joshe Broomana, což dokládá její hodnotu a žádanost. Tu potvrzují i pochvalná hodnocení jako například od renomovaného amerického časopisu pro učitele dějin, *The History Teacher*, který si navíc váží jejího „neamerického pohledu“ na dějiny (<http://www.jstor.org/stable/493930>). Doprovodný program byl vysílán v průběhu školního roku a patřily k němu i speciální informační notesy pro učitele a žáky.

Vzhledem k tomu, že nedílnou součástí překladatelské analýzy je nepochybně i zjišťování informací o autorovi, snažil jsem se získat ještě další, nicméně navzdory dlouhodobé a intenzivní rešerši, která zahrnovala i návštěvu knihkupectví Luxor a hledání údajů za pomoci tamních pracovníků, se mi nepodařilo získat více podložených informací, než výše uvedené. Z tohoto důvodu omezuji tuto součást analýzy právě na ně, neboť se nechci vydávat cestou spekulací, naopak mým cílem je předkládat jen informace podložené.

3.1.2 Intence autora a funkce textu

Autor v předmluvě a v textu na přebalu knihy uvádí, že jeho cílem bylo napsat interpretativním způsobem knihu o historii dvacátého století pro čtrnácti- až sedmnáctileté žáky středních škol a podat jim informace o nejdůležitějších oblastech vývoje. Úryvek z 32. kapitoly, který popisuje poválečný vývoj afrických kolonií, napsal autor navzdory informační nabitosti poutavým způsobem. Obrací se na čtenáře například kontaktními otázkami, jež mají podnítit tvorbu názoru, a naznačuje i názor vlastní – mimo jiné použitím ironických

uvozovek. Patrně kvůli tomu, že kniha je určena primárně mladým žákům, se autor nebál použít místy i méně formální vyjádření. Ta však mohou být i výrazem snahy odlehčit informačně velmi hutný text. Komunikát má primárně funkci informativní, ale vzhledem k autorovu celkovému přístupu i znatelnou funkci interpretativní/subjektivní. Je velmi pečlivě propracovaný a jak jsem již uvedl informačně nabitý, o čemž svědčí i komplikovaná syntax.

3.1.3 Adresát

Adresátem knihy je, jak autor uvádí v předmluvě, především středoškolský student ve věku 14–17 let. Z tohoto důvodu autor nezabíhá při popisu/výčtu událostí a osob zbytečně do detailů a nebojí se uvést jména, která anglickému čtenáři patrně také nebudou známa, bez dalšího vysvětlení. Důvodem s největší pravděpodobností je, že autor nechce přetěžovat recipienta už beztak hutného textu dodatečnými informacemi. Koneckonců vývoj afrických zemí byl a je natolik komplikovanou záležitostí, že i stručný přehled bude nutně informačně doslova nabitý. Navzdory tomu se ale autor nebojí použít i některé odborné výrazivo z oblasti ekonomiky. Celkově je však text napsán s ohledem na věk čtenáře a znalosti, které u něj lze přepokládat. O kvalitě textu svědčí opětovná vydání (i mimo Velkou Británii) a kladné hodnocení ze strany čtenářů i odborné veřejnosti. Ta mimo jiné oceňuje zejména „neamerický pohled“ (<http://www.jstor.org/stable/493930>) na dějiny.

Kromě primárně zamýšleného čtenáře může být kniha přínosem i pro jiné zájemce, kteří projeví zájem o dějiny dvacátého století. „Velký záběr“ knihy dokládá mimo jiné i fakt, že byla v době vzniku díky doprovodné sérii televizních pořadů stanice BBC přístupná široké veřejnosti, a že mnozí lidé se o ní vyjadřují s obdivem.

3.1.4 Médium, pragmatika místa a času

Text byl poprvé publikován koncem sedmdesátých let v Británii jako středoškolská učebnice historie, kterou lze používat buďto samostatně, nebo společně se čtrnáctidílným dokumentárním pořadem BBC, přičemž pasáže knihy, které jsou součástí pořadu BBC, jsou v obsahu označeny. Vzhledem k tomu, že se jedná o psané, a co se formy týče, do jisté míry „standardizované“ médium, očekává čtenář určité členění textu, a to na makrorovině (do kapitol) i na mikrorovině.

Text byl poprvé vydán v roce 1979 a od té doby se dočkal dalších edicí, a to i mimo Velkou Británii, kde byl rovněž kladně hodnocen. Recipientem může tedy být nejen britský čtenář, nýbrž i čtenář z jiné anglicky mluvící oblasti.

Vzhledem k tomu, že poslední vydání pochází z roku 1987, nelze již dnes sehnat knihu běžným způsobem v knihkupectví, nýbrž jen použitou. Kvůli jejímu stáří a místu publikace hrají pragmatika času i místa neopomenutelnou roli, neboť například některé, dříve běžněji používané, výrazivo je v kontextu tématu, jehož se překládaný úryvek týká, dnes již téměř nepřijatelné. O tomto problému ale i dalších pragmatických aspektech překládaného textu pojednávám blíže v podkapitole 4.4 své práce.

3.2 Vnitrotetxové fatory

3.2.1 Téma a obsah

Překládaný úryvek 32. kapitoly pojednává o poválečném vývoji britských kolonií a jejich cestě k samostatnosti. Je členěn do podkapitol, z nichž první podává stručný přehled vývoje jednotlivých oblastí těsně po druhé světové válce, druhá popisuje podrobně specifický příklad Jižní Afriky, třetí (kterou jsem z důvodů požadovaného rozsahu překladu nepřeložil celou) se pak zabývá problémy, se kterými se státy potýkaly po udělení nezávislosti. Text je velmi pečlivě propracovaný, o čemž svědčí i komplikovaná syntax, je soudržný a důkazem autorovy obeznámenosti s danou tematikou. Komunikát má faktický podklad a je doplněn několika citáty, které znázorňují autorovy výroky.

3.2.2 Presupozice

V daném textu jsou presupozice velmi důležité, neboť vztah k určité kultuře je zde nosným prvkem. Jak jsem už uvedl, nejedná se o text, který by se vyznačoval přílišnou mírou odbornosti. Naopak, je psán přístupně a je určen zejména pro žáky od 14ti do 17ti let, nejen však pro ně. Jestliže se v něm vyskytují reálie vztahující se k Africe, ke kterým britský čtenář s největší pravděpodobností nemá o nic blíže než český recipient, není vnitřní vysvětlivka

zapotřebí. Drobná vysvětlivka však byla namísto tam, kde se jednalo o reálie, u nichž lze u britského čtenáře předpokládat větší obeznámenost, ať už se jedná o reálie vztahující se přímo k Velké Británii, nebo ke koloniálnímu životu. Podrobněji se o tomto problému zmiňují v podkapitole 4.4.

3.2.3 Makrostruktura

Jak již vyplývá z předchozí charakterizace, jedná se o část knihy pojednávající o dějinném vývoji ve dvacátém století. Jednotlivé kapitoly jsou členěny do pododdílů. I text 32. kapitoly je nadepsán výrazným nadpisem, po němž následuje krátký úvod do tematiky. Další části jsou rovněž členěny do pododdílů. 32. kapitola obsahuje celkem 5 podkapitol, přičemž překládaný úryvek má rozsah necelých tří sekcí. Text originálu je členěn do dvou sloupců.

V každé z podkapitol se vyskytují citáty, které mají podpořit autorovu argumentaci. Zároveň se zde vykytuje několik termínů, jež autor pokládá za důležité či nezvyklé, a dává je proto do kurzivy. Jiné výrazy vytyká pomocí uvozovek. Překládaný úryvek uzavírá shrnujícím konstatováním, citátem, o tom, že nezávislost kolonií „nezměnila realitu života“ (str. 289 originálu). Text je koherentní i kohezní, přičemž hypertématem je poválečný vývoj britských kolonií, hlavními tématy jednotlivých podkapitol jsou: bezprostřední vývoj po druhé světové válce a Jižní Afrika. Poslední překládaná část se pak zabývá problémy souvisejícími s tzv. „neangažovaností“. Členění do vět odpovídá rozdělení do informačních jednotek. Vzhledem ke komplikované tematice je i syntax místy značně komplikovaná.

Co se suprasegmentálních prvků týče, stojí za zmínku, že autor relativně hojně využívá paralelismus: „[...] **hoping that** the more prosperous whites would be able to dominate [...], **rigging** the constitutions **so that** the whites would be given more powers [...]” (str. 283 originálu). Zároveň hojně využívá i některých, pro češtinu méně běžných interpunkčních znamének (středníku, pomlčky). V textu se také vyskytují četné vsuvky, které buďto doplňují předchozí informace, nebo vyjadřují autorův názor na danou tematiku.

3.2.4 Lexikum

Už samotná tematika napovídá, že lexikum překládaného úryvku bude nesmírně pestré. Vyskytují se zde odborné politologické výrazy, jako např. *non-alignment* (str. 288

originálu), ekonomická terminologie *assets* (str. 283 originálu), *national budget*; společensko-politické výrazivo, např. *fight for independence*“ (str. 279 originálu) a pochopitelně i nespočet geografických výrazů (především názvy států), neboť autor se snaží na relativně krátkém prostoru jedné kapitoly shrnout poválečný vývoj kolonií, především pak těch afrických. Není tedy těžké odhadnout, že text je po lexikální stránce nesmírně bohatý a obsahuje veliké množství reálií.

Pokud jde o charakteristiku slov, v textu se střídají abstrakta s konkréty. Důvod je poměrně prostý. Vzhledem k tomu, že v překládaném úryvku jde o vývoj jednotlivých, dříve kolonizovaných, států, je pochopitelné, že text bude obsahovat velký počet reálií, a tudíž i konkrét. Zároveň však zmíněným státům šlo o určité abstraktní hodnoty jako mír, svoboda a samostatnost apod., takže lze předpokládat, že text bude obsahovat i četná abstrakta. Pasáže s abstrakty i konkréty a dynamickými či statickými slovesy se v textu střídají, podle toho, zda autor v dané pasáži popisuje vývoj událostí v té které zemi, či stav nebo abstraktní hodnoty (ať už se váží k určité události/zemi, nebo jsou míněny všeobecně). Příkladem může být následující úryvek ze strany 286 originálu:

In 1960 it seemed that the police had gone too far. They opened fire, without authorisation, on a crowd demonstrating against the pass laws at Sharpeville, in Transvaal. That massacre, in which 67 blacks were killed and 186 injured, had a profound effect on South African politics, and for few months, the future of apartheid seemed uncertain.

Jsou zde tvary dějových (bohužel velmi negativních) sloves *opened fire*, *demonstrating*, „[...] were killed and [...] injured“. Zároveň se tu však vyskytují i konkréta, resp. reálie *Transvaal*, *Sharpeville*, *pass laws* (soubor zákonů, převážně z druhé poloviny dvacátého století, které omezovaly osobní svobodu černochů v Jižní Africe), ale i abstraktní výrazy, např. *authorization* nebo *future*, či stavové sloveso *seemed*. Zmíněné úryvky jsou dalším důkazem o pestrosti lexika překládaného textu.

K tomu přispívá i autorova práce s prvky doplňujícími lexikum (s interpunkcí). Poměrně často používá uvozovek. Využitím uvozovek chce buďto k citaci termínu či poloterminu jako *New World* (str. 279 originálu), nebo *Third World* (str. 279nn originálu), který by primárně zamýšlenému čtenáři nemusel být znám, nebo k ironizaci a distancování se od eufemistického vyjádření. Tak je tomu například u výrazu *mother country* (str. 279nn

originálu), který zastírá arogantní a rasistický postoj, jenž koloniální mocnosti téměř vždy zaujímaly vůči kolonizovaným národům.

Navíc u některých výrazů, které by čtenáři nemusely být známy, používá autor, jak jsem se již zmínil v pasáži o makrostruktuře, kurzivu. Vesměs je to lexikum nepocházející z angličtiny, tj. pro primárně zamýšlené publikum cizojazyčné prvky, které se však v odborných kruzích běžně používají. Jedná se o výrazy *Front de la Libération Nationale* (str. 282 originálu) a opakující se slova *verkrampste* (str. 287n originálu), resp. *verligte* (str. 287 originálu). První ze jmenovaných autor nejprve rozepisuje, uvádí je ale současně se zkratkou *FLN* (ovšem v základním typu písma), jímž „úplný“ název ve zbývajícím textu nahrazuje. Výrazy *verkrampste*, a *verligte*, označující křídla vládní strany v Jihoafrické republice ovšem používá i nadále. Pozoruhodné je také použití terminologizovaného vyjádření „*détente*“ (str. 288 originálu). Autor se sice snaží napsat středoškolskou učebnici přístupně, na druhou stranu se však nebojí použít i některé, v anglicky mluvících oblastech častěji používané, odborné výrazy.

Pozoruhodné je, že Howarth využívá kromě „dvojitých“ také jednoduché uvozovky, rozdíl v jejich významu však není zřejmý, neboť i „jednoduché“ uvozovky používá k citaci termínu (např. u slova *apartheid* (str. 285nn originálu)), nebo k ironizaci/distancování se: „Like the ‘**poor whites**’ of the American South, the Afrikaner stood for the principle of white supremacy [...]“ (str. 285 originálu). Výraz *poor whites* v uvozovkách zde jednoznačně dává najevo, že běloši ze Severní Ameriky i Jižní Afriky byli vše, jen ne chudí a zároveň působí ironicky. Specifické je použití uvozovek u sousloví *master-race* ze strany 285 originálu, kde se jedná o anglický překlad nacistického/rasistického výrazu *Herrenrasse*, od něhož samotného se autor pomocí uvozovek distancuje, ale zároveň důrazně naznačuje, jakým zavrženíhodným způsobem se evropští kolonizátoři chovali.

Autor také hojně využívá idiomatických výrazů a metafor, přičemž se většinou jedná o již uzualizované metafory jako například „But the force which in the end **took** even the Portugese **by storm** was the rise of nationalism [...]“ (str. 285 originálu). V textu jsou i metafory neotřelé, jako je například následující: „Thus, the newly independent states were regarded as special cases, fit to be **let off the imperial lash**“ (str. 282 originálu). Jedná se o velmi expresivní, zároveň však velmi negativně konotující, pejorativní vyjádření. Celkově lze říct, že autor metaforami a idiomy text ozvláštňuje a činí jej čtivějším, což je důležité zejména pro podnícení zájmu předpokládaného publika.

Howarth také hojně využívá zkratky pro různé organizace. Jeho základním postupem je nejprve uvést zkratku ve spojení s „plnoslovným“ názvem, ať už je zkratka před ním

(„*FLN (Front de la Libération Nationale)*“ (str. 282 originálu)), nebo za ním (např. „*Mozambique Liberation Front (FRELIMO)*“ (str. 283 originálu)), a poté použít už pouze zkratku. Činí tak u výrazů, jejichž znalost se u čtenáře nedá předpokládat, zatímco v Británii známé reálie, pro něž existují zkratky, rovnou takto uvádí.

Autor zároveň používá některé hovorové prvky, jimiž se snaží text oživit. Obzvlášť patrné je to u následujícího úryvku, kde vsuvka *to make matters worse* má jednoznačně hovorový charakter: „**To make matters worse**, in courting Black African friendship Vorster’s government upset the extremists [...]“ (str. 287 originálu). K neformálnosti přispívají nejen neotřelé metafory, ale i expresivní a hovorové fráze jako „take fright“: „Foreign investors once again **took fright** [...]“ (str. 288 originálu); nebo „at odds with“: „Nigera’s numerous small tribes were dominated by three major ones – the Yoruba, the Hausa and the Ibo – each **at odds with** the others [...]“ (str. 288 originálu). Dlužno podotknout, že díky zmíněným frázím, vsuvkám a jejich dikci působí text při čtení téměř tak, jako by jej četl autor sám.

3.2.5 Gramatika a syntax

Z gramaticko-syntaktického hlediska jsou nejzajímavější složitá souvětí překládaného úryvku. K tomu přispívá několik faktorů. Za prvé pragmatické, tj. různorodý vývoj v kolonizovaných státech, ale i snaha autora vměstnat tyto informace do jedné jediné kapitoly. Důsledkem toho vznikají dlouhá, často subordinovaná, souvětí, která mnohdy ještě dále „zesložitují“ polovětné participiální vazby nebo gerundia. Příkladem mohou být následující složitá souvětí:

They planned to group colonies together in federations – Kenya, Tanganyika and Uganda in one, and Southern and Northern Rhodesia and Nyasaland in another – **hoping** that the more prosperous whites would be able to dominate their poorer black neighbours, and, indeed, **rigging** the constitutions so that the whites would be given more powers than their numbers warranted. (str. 283 originálu)

The French aimed to develop a similar framework, within which colonies could achieve internal self-government without **breaking** their economic and political ties with the „mother country“. (str. 279 originálu)

V prvním z uvedených příkladů zároveň vzniká díky oběma participiím navíc paralelismus, který autor také relativně často využívá coby specifický syntaktický prostředek. Větnou stavbu dále prohlubují četné vsuvky, jimiž autor buďto připojuje dodatečné informace: „[...] the [...] Portugese still retained many colonies which, **in Western eyes**, seemed ill-suited for immediate self-government“ (str. 282 originálu), nebo komentuje dění: „Their economic development, **such as it was**, had been based on exploitation of mineral resources [...]“ (str. 282 originálu).

Kromě participiálních a gerundiálních vazeb se na složité větné stavbě podílejí ještě premodifikace „[...] **British-educated**, black Prime Minister, Kwame Nkrumah [...]“ (str. 282 originálu) a postmodifikace „[...] exploitation of mineral resources and cash crops (such as cocoa, coffee, groundnuts and rubber) for export by European companies“ (str. 282 originálu). V textu jsou dokonce kombinace obou „dodateků“. Níže uvádím příklad, kde tučným písmem signalizují premodifikaci a kurzivou postmodifikaci:

In the richest and most fertile state of the continent [...] (str. 285 originálu).

Z interpunkčních znamének používá autor velmi často středník, což nepochybně souvisí s charakterem textu. Vzhledem ke komplikované tematice, která si vynutila časté výčty, i vzhledem k délce výčtových členů, se autor snaží odstupňovat jednotlivé části souvětí.

Pokud jde o slovesné způsoby, drtivě převažuje indikativ. Vzhledem k popisnému charakteru textu to je také zcela logické. Autor chce popsat situaci, uvádí četná fakta a reálie, takže indikativ de facto „musí“ převažovat. Zajímavé je i použití (jediného) konjunktivu na straně 279 originálu, jímž autor signalizuje nepravděpodobnost zmíněného děje (udělení nezávislosti):

[...] in colonies where large white settler populations would face a very uncertain, and perhaps a dangerous, future **if independence were granted**.

Imperativ se sice v textu vyskytuje, pozoruhodné však je, že jde pouze o případy, kdy jím autor odkazuje na jiné pasáže knihy (např. „[...] see chapter 2, page 12 [...]“ (str. 285 originálu)), resp. o jeden z citátů, který je apelem: “Seek ye first the political kingdom [...]” (str. 289 originálu). Při popisu situace v bývalých koloniích však autor imperativ nepoužívá.

Podobně silnou kontaktní funkci mají tři řečnické otázky na straně 285 originálu, které zde z prostorových důvodů neuvádím. Mají ve čtenáři vyprovokovat negativní odpověď. I samostatně stojící otázka “Why was the disintegration of colonial rule so sudden?” (str. 283 originálu) má výraznou kontaktní funkci. Autor jí jednak uvozuje další část textu, jednak chce podnítit čtenářův zájem.

Modalitu autor využívá „pouze“ jako doplňující prvek pro ilustraci pravděpodobnosti toho kterého děje, například u následujícího úryvku: „[...] their people **would have starved**“ (str. 286 originálu). Jindy jím vyjadřuje nutnost určitého děje (dispoziční modalita): „[...] and **had to fight to preserve** the unity of their states” (str. 289 originálu). Pro angličtinu je specifické použití modálních sloves ve formalizovaných odkazovacích formulích typu „For the story of subsequent developments in Indo-China you **should look at** pages 232–3 [...]” (str. 279 originálu); nebo „As you **can see** from the maps [...]” (str. 282 originálu).

3.2.6 Ráz, funkční styl, slohový postup

Vzhledem k tomu, že se jedná o učebnicový text, je zřejmé, že jde o komunikát veřejný. Text je monologický, přičemž jej autor doplňuje v překládaném úryvku několika citáty. Jak jsem již uvedl, danou učebnici doprovázel v době vydání několikadílný pořad stanice BBC. Ze stylistického hlediska se jedná o směsici textu odborného a populárně naučného, neboť text na jedné straně používá odborné termíny, na druhé straně jich ale nezavádí nadměrné množství, čímž se autor snaží podávat informace srozumitelně. Ve smyslu Čechové (2003: 293) se jedná o text populárně-naučný, resp. učební, jehož cílem je nejen sdělovat informace, ale také podnítit zájem o ně. Z tohoto důvodu se autor obrací na čtenáře otázkami, jimiž zároveň oživuje informačně plný text. Ten také ozvláštňuje některými působivými metaforami. Ve spojení s některými frázovými obraty, jako například *intervene by force* (str. 283 originálu), však nese text zároveň některé rysy žurnalistiky. Díky určitým hovorovým prvkům, jako *such as it was* (str. 282 originálu), *to make matters worse* (str. 287 originálu) nebo *the Afrikaner version of Christianity* (str. 286 originálu), jej autor zároveň oživuje.

Pokud jde o slohový postup, uplatňuje se v překládaném textu postup popisný a informační, k němuž se ovšem místy přidává výraznou měrou postup výkladový, protože autor přikládá svůj náhled na danou záležitost, ať už výše zmíněnými otázkami, nebo

například použitím „ironizujících“/„distancujících“ uvozovek. Četba textu potvrzuje tvrzení z obalu knihy, že přístup je do značné míry interpretativní.

3.2.7 Pragmatické aspekty

Vzhledem k tomu, že překládaný text pojednává o tematické, která bude pro českého čtenáře většinou novinkou, je třeba obezřetně zacházet s výrazy pragmatického dopadu, tj. reáliemi i kulturními neekvivalencemi. Již dlouho se vedou spory ohledně toho, v čem vlastně spočívá „ekvivalence“, přičemž Viličková (1984: 68-90) uvádí, že každé období mělo (má) své hlavní proudy, jimiž se při překladu řídí. Mona Baker (1992: 254) shrnuje, že největším úkolem pro překladatele je odhadnout, do jaké míry je třeba text „přizpůsobit“, resp. odhadnout znalosti primárně zamýšleného recipienta a následně přeložit komunikát tak, aby na jedné straně plnil jeho očekávání, na druhé straně však zároveň udržel jeho pozornost nabídnutím nových informací. V podobném „duchu“ Newmark (1988: 102) dodává, že zejména při překladu kulturních a institucionálních výrazů hraje výraznou roli při volbě řešení nejen kontext samotný, nýbrž i předpokládaný čtenář.

4. TYPOLOGIE PŘEKLADATELSKÝCH PROBLÉMŮ

4.1 Lexikum

Jak jsem již uvedl výše při analýze originálu, v textu je velmi pestré lexikum. Předmětem této pasáže není popsat každý aspekt slovníku VT (výchozího textu), nýbrž poukázat na nejzávažnější prvky, přičemž ty lexikální prvky, které mají výrazně pragmatickou funkci, jsou popsány níže (podkapitola 4.4). Většinu termínů v textu nebylo příliš obtížné vyhledat, pozoruhodné však je, že se mezi nimi vyskytly i některé méně používané, jako například *non-alignment*: „Problems of Independence and **Non-Alignment**“ (str. 288 originálu), které mají i v Čechách jedno- či dvouslovné ekvivalenty, což svědčí o jejich relativně zaběhlém úzu. V češtině výše zmíněnému výrazu odpovídá *neangažovanost*: „Problémy s nezávislostí a **neangažovaností**“ (str. 19 překladu). Výraz *détente* (str. 288 originálu), psaný v kurzivě, však bylo nutné dovysvětlit v závorce, aby čtenáři neunikl význam. Původní podobu slova jsem ponechal, neboť kurziva v autorově textu výrazně přispívá k jeho „plasticitě“: *détente (uvolnění napětí)* (str. 18 překladu). Zároveň je v textu velmi expresivní výrazivo (místy i silně negativně zatížené), které je však nutné věrně přeložit, neboť vyjadřuje autorův pohled na situaci. Silně pejorativní sousloví *surplus people* zde autor na rozdíl od jiného negativního lexika však nedává do uvozovek, aby se od něj distancoval: „[...] both workers for big firms and **surplus people** from the countryside“ (str. 285 originálu); „[...] mezi nimiž byli jak dělníci z velkých firem, tak **tzv. nadbyteční lidé** z venkova [...]“ (str. 13 překladu).

Podobně pestré byly i kolokace v textu, resp. jejich řešení/překlady. Některé bylo možné přeložit doslovně, jako například uzualizované vyjádření, které mělo doslovný protějšek: „[...] did not [...] appear to signify **the beginning of the end** of the empires“ (str. 279 originálu); „[...] nevypadalo, že [...] předznamenají **začátek konce** koloniálních říší“ (str. 9 překladu). Pokud to bylo možné, ponechal jsem podobu kolokace i v češtině, jindy by však doslovný překlad nezněl tak dobře, jako zvolená, volnější varianta, třebaže by byl možný: „A series of Acts [...] limited **the freedom** of non-whites [...] **to live** in areas designated as reserved for whites [...]“ (str. 286 originálu); „Několika zákony [...] bylo **omezeno právo** „nebělochů“ bydlet [...] v oblastech vyhrazených pro bělochy“ (str. 15 překladu). Zároveň jsem se snažil vystihnout přirozenost originálu.

V některých případech, kdy se kolokace vázala k více výrazům, k nimž se však v češtině nemohla vázat stejně, jsem byl nucen tuto „miniparalelu“ (“keep control and (keep) a veto”) eliminovat a pro oba členy (v tomto případě pro obě slovesa) zvolit adekvátní překlad: „[...] but the white government [...] **kept control** of the police **and a veto** over legislation [...]“ (str. 286 originálu); „[...] ovšem bělošská vláda [...] i **nadále řídila** policii, **ponechala si také právo** vetovat zákony [...]“ (str. 15 překladu). Jindy by doslovný překlad (v angličtině mnohdy ustálené) kolokace sice pomohl převést významové složky přesně, avšak nezněl by přirozeně. V takových případech jsem se rozhodl pro co nejméně rušivý překlad, byť někdy vedl, jako v následující citaci, k ochuzení: „[...] they had special claims to protection from their **‘kith and kin’** [...]“ (str. 282–3 originálu); „[...] ačkoliv si u svých **„příbuzných“** [...] dělali zvláštní nároky na ochranu [...]“ (str. 11 překladu). Potvrdilo se nám tak tvrzení Mony Baker (1992: 40), která upozorňuje na možnost „překládat vynecháním“, pokud vynechaný prvek není zásadní pro pochopení textu. Zvolená varianta je navíc údernější a působí díky uvozovkám i podobně cynicky jako originál, zatímco doslovný překlad by svou nezvyklostí mohl spíše vzbudit údiv, což originál nečiní.

V textu se zároveň vyskytují i některá velmi expresivní frázová slovesa, jako například *stamp out*, jejichž obraznost a sílu jsem se snažil zachovat: „[...] the French army had made extraordinary efforts to **stamp out** Algerian nationalism [...]“ (str. 282–3 originálu); „[...] Francouzská armáda se [...] neobyčejně intenzivně snažila **udusit** nacionalismus v Alžírsku“ (str. 11 překladu).

Pokud to bylo možné, snažil jsem se u idiomatických výrazů a metafor zachovat stejný obraz i expresivitu, jakou měly ve VT, ať už se jednalo o silně uzualizované výrazy: „[...] **froze** Rhodesian **assets** in Britain“ (str. 283 originálu); „[...] **zmrazila** rhodéská **aktiva** v Británii“ (str. 12 překladu) – nebo o méně běžné: „[...] natural resources and cheap labour costs attracted [...] a **new wave of white immigrants** from Ruope“ (str. 287 originálu); „[...] nerostné bohatství i nízké mzdové náklady [...] měly za následek **novou imigrační vlnu** z Evropy.“ (str. 17 překladu). V některých případech však bylo vhodnější, podobně jako u kolokací, metaforu nahradit, aby se zachovala její přirozená expresivita: „Thus, the newly independent states were regarded as special cases, fit **to be let off the imperial lash**“ (str. 282 originálu); „Na nově nezávislé státy se tak pohlíželo jako na zvláštní případy, kterým bylo možné **povolit koloniální otěže**“ (str. 9 překladu).

4.2 Gramatika/syntax

Pokud jde o gramatiku, patrně nejzajímavějšími prvky z hlediska překladu byly pasivum, polovětné konstrukce a dlouhá souvětí. Nejprve se zmíním o pasivu. Všeobecně přijímaným tvrzením je, že angličtina tíhne k pasivu více než čeština, což se mi do značné míry během překladu potvrdilo. Pokud byl trpný rod prostředkem AČV (aktuálního členění větného), jako v následujícím příkladě, bylo vhodné jej přeložit aktivní formou (Dušková et al. 1988: 263) a zároveň ponechat tematickou strukturu věty: „Moreover, the post-war world **was dominated** by the USA and the USSR [...]“ (str. 279 originálu); „Navíc poválečnému světu **dominovaly** země Spojené státy a Sovětský svaz [...]“ (str. 8 překladu). Naopak, použil-li autor pasivum zjevně s cílem nezmínit konatele přímo (alespoň v dané větě), trpný rod jsem ponechal: „That was the purpose of the French Union, **set up** in 1946 [...]“ (str. 279 originálu); „S tímto cílem **byla** v roce 1946 **založena** Francouzská unie [...]“ (str. 9 překladu). V tomto případě se nadto jednalo o jakési „implicitní“ pasivum – konstrukce *set up* vyjadřovala trpnost. Bylo by však možné převést ji z polovětné i na „větnou pasivní formu“ *which was set up*. Zcela opačný případ představovaly některé pasáže zmiňující právníké/legislativní dokumenty, kde jsem volil pasivum: „An Act of 1953 **banned** strikes by African workers [...]“ (str. 286 originálu); „Zákonem z roku 1953 **bylo** černošským dělníkům **upřeno** právo stávkovat [...]“ (str. 15 překladu). Ze své zkušenosti s překlady právnických textů i jejich korektur mohu říct, že oproti tvrzení o vyšší frekvenci pasiva v angličtině tíhne čeština v této oblasti k pasivu spíš více. Zde je zároveň vidět, jak má gramatický prvek vliv také na rovinu stylistickou. Další možností překladu anglického pasiva opisného bylo české pasivum zvrtné: „[...] very little **had been done** to improve the production of food crops for home consumption [...]“ (str. 283 originálu); „Téměř nic **se** však **neudělalo** pro to, aby se zdokonalilo pěstování potravinářských plodin pro domácí spotřebu [...]“ (str. 9–10překladu).

Neměly by se opomenout ani slovesné časy. Samy o sobě sice příliš velký překladový problém nepředstavovaly, neboť většina tohoto historického textu je psána v prostém čase minulém, což je vzhledem k povaze tématu zcela logické. Nicméně i tak jistě stojí za zmínku. Vzhledem k tomu, že čeština nedisponuje tak „širokým spektrem“ časů, kompenzoval jsem přeminulý čas prostý většinou dokonavým videm: „[...] the police state **had established** control“ (str. 286 originálu); „[...] vše **ovládl** policejní stát“ (str. 16 překladu). Pokud však předminulý čas prostý v angličtině vyjadřoval déle trvající děj, bylo nutné jej v češtině nahradit minulým časem a videm nedokonavým, aby průběhovitost/délka děje byla zřejmá:

„[...] and to satisfy the hopes that people **had invested** in independence [...]“ (str. 288 originálu); „[...] a naplnit naděje, které lidé do nezávislosti **vkládali** [...]“ (str. 19 překladu). Dokonavý vid by tu zněl podivně, protože by signalizoval, že lidé už tehdy do nezávislosti naděje nevkládali, to však často činili i po několikerém zklamání. Z podstaty textu (pojednání o minulosti) vyplývá i to, že se zde vyskytuje jen jedna forma budoucího času (forma *will/shall*). Tu je navíc třeba hodnotit jako specifikum, neboť se jedná o parafrázi biblické pasáže (podrobněji zmíněné níže v oddílu 4.4.1), kde je použit tvar *shall+infinitiv*: „Seek ye first the political kingdom and everything else **shall be added** unto you.“ (str. 289 originálu); „Nejprve hledejte království politické a vše ostatní vám **bude přidáno**“ (str. 21 překladu).

Pro jeho neobvyklost v angličtině zmiňuji i jeden výskyt konjunktivu, který je typickým příkladem zpochybnění toho kterého děje (Dušková et al. 1988: 248), v daném případě možnosti udělení nezávislosti: „[...] in colonies where large white settler populations would face a very uncertain, and perhaps a dangerous, future if independence **were granted**“ (str. 282 originálu); „[...] kde by **v případě udělení** nezávislosti hrozila velkému počtu bílých osadníků velmi nejistá a možná i nebezpečná budoucnost“ (str. 10 překladu). Tento konjunktiv jsem vyřešil opisem, vazbou *v případě udělení*.

Rovněž velmi důležitým prvkem překladu byly polovětné vazby, především participia, v menší míře pak gerundia, které ztěžovaly už beztak komplikovanou syntax, způsobenou především délkou souvětí a výřků (viz níže). Průběhovost participií, resp. průvodní okolnosti, které označují, jsem často signalizoval pomocí přechodníku: „[...] opened fire, without authorisation, on a crowd **demonstrating against** the pass laws [...]“ (str. 286 originálu); „Zahájila bez oprávnění palbu do davu **protestujícího** [...] **proti** zákonům o omezení volného pohybu“ (str. 16 překladu). Jinou možností bylo rozvedení konstrukce na větu hlavní („In South Africa, however, it flourished, **gaining new support** after the Second World War [...]“ – str. 285 originálu; „V Jižní Africe však zažívala rozkvět **a získala** po druhé světové válce **novou podporu** [...]“ – str. 14 překladu), nebo předložkovou vazbou se substantivem („[...] she allowed her troupes to become involved in Angola in a fight against the communist-backed MPLA, **hoping** that a more friendly African government might be established there [...]“ (str. 287 originálu); „[...] nechala však své jednotky bojovat v Angole proti komunisty podporované MPLA **v naději**, že by zde mohla být [...] ustavena přátelštější černošská vláda“ – str. 18 překladu). Další variantou překladu participií byla věta vedlejší: „[...] and also because of the growing reputation of its **British-educated**, black Prime Minister, Kwame Nkrumah [...]“ (str. 282 originálu); „Přispěla k tomu i rostoucí reputace černošského premiéra Kwame Nkrumaha, **kteřý studoval v Británii** [...]“ (str. 10 překladu). Tím se však

premodifikující participium někdy dostalo až za člen, který určuje. Situaci v uvedeném případě ztěžoval fakt, že citovaná pasáž je součástí velmi rozsáhlého a komplikovaného souvětí. Obecně však nebyly premodifikace a postmodifikace příliš problematické, pokud však byly rozsáhlé, jako v následujícím úryvku (postmodifikace značena tučným písmem, premodifikace kurzivou), situace se měnila a místy bylo nutno tyto pasáže přeložit volněji, aby zůstal zachován smysl i přirozený styl originálu: „[...] after 1956, *the most unlikely candidates for independence in European eyes* were granted their freedom“ (str. 282 originálu); „[...] po roce 1956 byla **nezávislost** udělena právě kandidátům, **u nichž to z evropského pohledu bylo nejméně pravděpodobné** [...]“ (str. 10 překladu). Pokud bych danou pasáž chtěl přeložit doslovně a lpěl na výchozí struktuře, jistě by přirozeně nezněla.

V jednom případě bylo dokonce možno participium vypustit, neboť jeho význam vyplýval z kontextu a ani význam VT by se bez tohoto tvaru, *delivered*, nezměnil: „The British Prime Minister, Harold Macmillan, showed that he was aware of the new strength of African nationalism when in a speech **delivered** in South Africa in February 1960 he declared [...]“ (str. 282 originálu); „Britský premiér Harold Macmillan ukázal, že si je vědom nové síly afrického nacionalismu, když během svého proslovu v Jižní Africe v únoru roku 1960 prohlásil [...]“ (str. 11 překladu). Pokud bych zde po substantivu *proslovu* vložil deverbativní adjektivum *proneseného*, znělo by toto místo pleonasticky.

Gerundia bylo možné překládat dle jejich funkcí ve větě. Označovalo-li gerundium předmět, bylo možno přeložit je těsně, pomocí deverbativního substantiva („Treurnicht insisted on **enforcing** the rule [...]“ – str. 288 originálu; „Treurnicht trval na prosazení pravidla [...]“ – str. 19 překladu), nebo pomocí věty předmětné („The governments of Verwoerd and Vorster set out to make South Africa more self-sufficient, **by developing** her manufacturing industry **and by finding** new trading partners [...]“ – str. 282 originálu; „Vlády Verwoerda i Vorstera si daly za cíl učinit Jižní Afriku soběstačnější **tím, že rozvinou** její výrobní průmysl **a najdou** pro ni nové obchodní partnery [...]“ – str. 17 překladu). Pokud gerundium označovalo doplnění informace, přeložil jsem je adjektivem: „[...] started campaigns of arson and **bombing**“ (str. 286 originálu); „[...] začali provádět žhářské a **bombové** útoky“ (str. 16 překladu).

Výše uvedený rozbor polovětných vazeb a premodifikací/postmodifikací již dává tušit, jak složitá bude syntax překládaného textu. Dlouhá, často subordinovaná souvětí se stávají kvůli těmto tvarům ještě složitější. K tomu přispívá výrazně snaha autora uvést v textu co nejvíce informací. V textu se tak vyskytuje nemálo výčtů, a to od krátkých, kde například autor vyjmenovává „pouze“ názvy států, až po rozsáhlé výčty, přesahující rámec několika vět

a dosahující délky téměř celého odstavce. Výborným příkladem může být výčet ze strany 287 originálu. Autor zde ve čtyřech větách (počáteční, spojující, výrazy jsou: *first, second, third, fourth*) uvádí argumenty, proč se pozice Jihoafrické republiky oslabovala. V češtině jsem se rozhodl pro volnější a v tomto případě vhodnější překlad. Výčtový charakter tak nezachovávám „doslovnými“ ekvivalenty výše uvedených anglických výrazů (*zprvé, zadruhé, zatřetí, začtvrté*), ale kontextově/stylisticky vhodnějšími tvary *nejprve, pak, potom a a co* (str. 18 překladu). Na jedné straně by bylo možné namítnout, že se tím do jisté míry oslabuje výčtový charakter, nicméně doslovná varianta by vedla k nehezky znějícímu překladu.

Nepřekvapuje tedy, že si délka souvětí v někdy vynutila jejich rozdělení. Přejímání struktury bez této intervence by vedlo ke krkolomné konstrukci:

They planned to group colonies together in federations – Kenya, Tanganyika and Uganda in one, and Southern and Northern Rhodesia and Nyasaland in another – hoping that the more prosperous whites would be able to dominate their poorer black neighbours, and, indeed, rigging the constitutions so that the whites would be given more powers than their numbers warranted. (str. 283 originálu)

Chtěli sjednotit kolonie do federací – Keňu, Tanganiku a Ugandu do jedné, Jižní Rhodesii společně se Severní Rhodesií a Naskem do druhé. Doufali přitom, že bohatší běloši dokáží ovládnout své chudší černošské sousedy, ba dokonce zmanipulovali ústavy tak, aby běloši získali více pravomocí než jim podle jejich počtu náleželo. (str. 11 překladu)

V daných případech jsem se snažil zachovat původní sled informací, nicméně ne vždy to bylo možné, jako u uvedeného příkladu.

Zároveň je třeba zmínit, že v důsledku dlouhých výčtů jednotlivých slov i řazení celých vět se v textu vyskytuje vysoké množství spojek *and*. Celkem jich je přes 220. V některých případech tak bylo nutné tento konektor nahradit jinými, v daném kontextu vhodnými konjunkcemi. Pro názornost uvádím příkladové souvětí, kde se *and* vyskytuje celkem čtyřikrát, přičemž jsem jej dvakrát nahradil jiným výrazem, a to i s ohledem na pasáže těsně před, i po citovaném úryvku, které rovněž obsahovaly nejednou tento konektor: „It led to widespread demonstrations by the blacks; **and** new leaders of the ANC **and** PAC broke with non-violence **and** started campaigns of arson **and** bombing (str. 286 originálu); „Událost

vedla k rozsáhlým demonstracím černošského obyvatelstva. Noví vůdcové organizací ANC i PAC se již dále nedrželi nenásilných postupů a začali provádět žhářské a bombové útoky“ (str. 16 překladu). Je sice pravda, že i čeština disponuje možností pomocí *and* (resp. *a*), vyjadřovat nejen slučovací, ale také stupňovací vztah (Dušková et al. 1988: 589; Grepl et al. 2003: 351), zároveň však disponuje spojkami *i* a *nebo*, kterými lze *and* v některých případech nahradit. Vhodné se to stává zejména tam, kde je silně akumulované. Oproti angličtině není v češtině, díky alternativním spojkám, tak vysoká koncentrace tohoto základního slučovacího konektoru běžná. Nahrazování tak neprobíhalo z libovůle, ale ze snahy vytvořit i stylisticky odpovídající text, neboť četné *and* v angličtině nepůsobí nijak rušivě, zatímco jeho otrocké překládání pomocí spojky *a* by rušivé bylo.

Zároveň se v textech vyskytuje ne jeden paralelismus, který dokládá výraznou propracovanost textu. Paralelismy jsem se snažil vždy zachovat, ale ne vždy to bylo možné s přesně stejnou strukturou jako v originálu. Z prostorových důvodů (kvůli délce paralelních úseků) zde uvádím pouze jeden příklad: „The Kurds of northern Iraq fought for independence from 1961 to 1970; and the Naga tribes of northeast India rebelled against Indian rule between 1956 and 1969“ (str. 289 originálu); „Kurdové ze severního Iráku bojovali za svou nezávislost mezi léty 1961 až 1970, Nágové ze severovýchodní Indie zas vzdorovali indické vládě od roku 1956 do roku 1969.“ (str. 21 překladu). V tomto případě vyjadřuje paralela zároveň kontrast/rozdíl mezi jednotlivými členy. Dalším příkladem paralely může být již dříve uvedené souvětí s participií *hoping* a *rigging* ze strany 283 originálu. V češtině ale nebylo možné použít, stejně jako v angličtině, dvakrát tutéž spojku. Zatímco v originálu stojí dvakrát *that*, resp. jednou *that* a jednou *so that*, v češtině dávám jednu spojku *že*, v druhém případě *aby*.

4.3 Stylistická ne-ekvivalence

V poslední části této kapitoly se zabývám stylistickými prvky. Dlužno podotknout, že leckteré již dříve zmíněné aspekty překladu mají stylistický dopad. Jak jsem již uvedl, v českém textu bylo nutné některé výrazy „depersonalizovat“. České texty bývají totiž vesměs méně interaktivní než anglické. Překládaný úryvek má navíc jisté rysy žurnalistického textu, neboť se v něm vyskytují některá velmi působivá obrazná vyjádření, syntaktické figury jako paralelismus, nebo kontrast, zřetelná ironie, ba až výsměch i vnitřní komentáře autora (viz níže). Těmito prvky se text zčásti blíží Crystalově a Davyově charakterizaci žurnalistických

textů (Crystal & Davy 1969: 180–8). Adekvátní vypořádání se s těmito prvky bylo pro překlad obzvlášť důležité. Čechová et al. (2003: 293) sice uznávají, že v současné době již dochází k jistému uvoňování norem i v oblasti odborného textu, resp. jeho podskupiny – učebního textu, obecně však soudí, že texty odborného charakteru, tedy i populárně naučné, tíhnou spíše ke spisovnosti. Tento názor zastává i Grepl et al. uvádějí, že u většiny stylů obracejících se k veřejnosti je nutné ponechat spisovnost (Grepl et al. 2003: 726). S tímto názorem plně souhlasím. Nejde o stírání vlastností VT, nýbrž o vytvoření ekvivalentně působícího textu v češtině. Z tohoto důvodu také přistupuji k jevům individuálně, metaforické a syntaktostylistické jevy se snažím zachovat, neboť jejich nivelizace by vedla k negativnímu posunu, byť sebevíc motivovanému. Zároveň je však třeba uchovat zmíněné zvyklosti CJ, a jednou z nich je právě spisovnost a nižší adresnost. Podotýkám, že i tato hranice se postupně posouvá. Ze stejného důvodu také nepřechyluji ženská jména. I zde se postupně objevuje tendence „nepočesťovat“. Dle mého názoru a zkušeností z praxe je však tendence ke spisovnosti a nižší interaktivnosti ještě stále silnější, než tendence přechylovat cizí jména.

Proto jsem autorovy interaktivní/adresné odkazy (viz podkapitola 4.4) typu *as you can see* nebo *you should look at* přeložil následujícím, méně interaktivním, ale pro češtinu stále ještě běžnějším, způsobem: „For the story of subsequent events [...] **you should look at** pages 232–3 [...]“ (str. 279 originálu); „Další vývoj v Indočíně **je popsán** na stranách 232–3 [...]“ (str. 9 překladu). Otrocky věrný překlad by zde skutečně nebyl vhodný. Výjimku představoval citát ze strany 289 originálu, kde Kwame Nkrumah parafrázuje bibli a bylo nutné zachovat specifickou direktivnost textu vyjádřenou zájmeny v 2. os. pl.: „Seek **ye** first the political kingdom and everything else shall be added unto **you**“ (str. 289 originálu); „Nejprve hleďte **te** království politické a vše ostatní **vám** bude přidáno“ (str. 21 překladu). Podobně jako u *you* bylo vhodné převést také *we* depersonalizovanější formou. Výjimkou byl opět jeden z citátů (zmíněná Macmillanova řeč), kde bylo nutné zájmeno zachovat, aby se nevytratil distinktivní rys textu: „[...] whether **we** like it or not [...]“ (str. 282 originálu); „[...] ať se **nám** to líbí nebo ne [...]“ (str. 11 překladu). Nepochybně se zde jedná o jistou změnu, nicméně v českých učebnicových textech stále převažuje „[...] zeslabování nadměrné komunikační imperativnosti [...]“ (Čechová et al. 2003: 293). Pokud překladatel usiluje o vytvoření textu, který má mít na čtenáře stejný účinek, je podle Mony Baker (1992: 254) specifickým úkolem odhadnout dopad určitého vyjádření na cílového recipienta a poté zvolit adekvátní řešení. Právě tato schopnost nám umožňuje zprostředkovat odpovídající komunikaci (Baker 1992: 232).

Na rozdíl od dosud pro češtinu neběžné, silné interaktivnosti však bylo nutné zachovat některé prvky jako ironie, neboť ty značí specifický náhled na situaci. Proto bylo nezbytné ponechat ironizující uvozovky, kde *enlightened* signalizuje, že daná skupina bělochů rozhodně osvícená nebyla, navíc toto slovo stojí v opozici k hard-line (které však v uvozovkách není), aby vyniklo, že tato skupina naopak jednala skutečně bezohledně a krutě: „A hard-line or *verkrampste* wing of the National Party broke away, in opposition to the *verligte* or ‘**enlightened**’ policies of the government“ (str. 287 originálu); „Od Národní strany (National party) se odštěpilo radikální křídlo *verkrampste*, které se stavělo proti „**osvíceným**“ vládním metodám křídla *verligte*“ (str. 18 překladu). Podobně i ostatní ironizující uvozovky bylo nutné zachovat. Oproti VT však vesměs používám dvojité uvozovky, neboť pouhé přejímání místy až nezvykle rozrůzněné interpunkce by působilo podivně.

Nutné však bylo zachovat i ironické, někdy až cynické, komentáře autora, jako například výraz *rather more surreptitious relations* v následujícím úryvku, stojící v opozici k *open trading relations*: „The South Africans did establish **open trading relations** and friendship with Malawi, and **rather more surreptitious relations** with Zambia [...]“ (str. 287 originálu); „Jihoafričané rozvinuli otevřené obchodní vztahy a přátelství s Malawi, i poněkud méně otevřené vztahy se Zambií [...]“ (str. 17 překladu).

Stylistická neekvivalence panuje rovněž v používání různých interpunkčních znamének v češtině a angličtině. I tu bylo zapotřebí zohlednit. Angličtina obecně používá středník více než čeština, což se projevilo i v překládaném úryvku. Zatímco podle Pravidel českého pravopisu (1998: 67–8) se středník používá k označení hlubších předělů, např. delších výčtových členů, autor jej používá i v případech, kde je v češtině mnohem vhodnější zvolit čárku, protože návaznost je relativně vysoká, resp. oddělení výčtového členu čárkou nepůsobí komplikace. Jindy naopak středník odděloval samostatné (i myšlenkově výrazně oddělené) větné celky, což bylo vhodnější vyjádřit tečkou. Středník jsem tedy ponechal pouze v několika málo případech, kdy vyjadřoval užší spojitost.

Kromě uvozování citátů autor používá dvojtečku mnohem častěji, než je v češtině zvykem, a to dokonce i v případech, kde by její přejmutí působilo vysloveně nezvykle, možná až rušivě. Tak například v níže uvedeném příkladu má dvojtečka kontrastivní význam (signalizovaný v češtině slovem *však*), což se s jejími funkcemi v českém jazyce neshoduje. Pokud byl předěl v místě dvojtečky menší, volil jsem dle situace buď pomlčku (pauza v promluvě), nebo čárku. Zaznamenal jsem však i případ, kdy bylo vhodné dvojtečku nahradit tečkou:

Their economic development, [...] had been based on exploitation of mineral resources and cash crops [...] very little had been done to improve the production of food crops [...] (str. 282 originálu).

Jejich hospodářský rozvoj [...] byl založen na využívání nerostného bohatství a zemědělských plodin [...] Téměř nic se však neudělalo pro to, aby se zdokonalilo pěstování potravinářských plodin [...] (str. 9–10 překladu).

Podotýkám, že u dvou ze tří citátů (pro úplnost uvádím, že se jedná o citáty ze stran 282 a 289 originálu, z prostorových důvodů je ale znovu nevypisuji) bylo ovšem vhodné dvojtečku použít, i když v originále citát neuvozovala.

Poměrně překvapivé bylo i hojné používání pomlčky, jíž autor mimo jiné odděluje vsuvky, nebo vytýká pasáže. Je sice pravda, že i v češtině se pomlčka používá u výraznějších předělů, jak uvádí Pravidla českého pravopisu (1998: 72–3), nicméně ve VT je její frekvence pro češtinu až příliš vysoká. Často bylo vhodné nahradit pomlčku méně rušivými čárkami, nebo tečkou – při velkém předělu. V jednom případě bylo dokonce vhodné pomlčku vynechat.

Oproti tomu závorky nikterak velký problém nepředstavovaly, bez potíží bylo možné je převzít, neboť ve VT vždy pouze doplňovaly informace hlavního textu. V několika málo případech jsem kvůli složitosti souvětí nahradil čárku právě těmito znaménky. Mojí snahou bylo ponechat, pokud možno, tematickou strukturu originálu. Zároveň ale bylo třeba dbát na to, aby tím netrpěla srozumitelnost věty. Pokud tedy byla některá informace zřetelně na jiné komunikační úrovni než jiná a jednalo se o složité souvětí, bylo místy vhodné použít odlišnou interpunkci, kterou jsem naznačil jiný komunikační stupeň dané věty: „Between 1960 and 1963 the prosperous province of Katanga, led by Moïse Tshombe and supported by Belgian mining interests, attempted to break away from Zaïre, which was then known as the Congo“ (str. 288 originálu); „V letech 1960 až 1963 se bohatá provincie Katanga, vedená Moïsem Tshombem, za podpory belgických těžařských společností snažila odtrhnout od Zairu (**tehdy ještě známého jako Kongo**)“ (str. 20 překladu). Závorky bylo pochopitelně nutno použít i tam, kde bylo vhodné uvést kromě překladu i původní název.

Neméně důležitým aspektem bylo opakování, resp. neopakování slov. Narazil jsem například na sousloví *in African towns and cities* (str. 285 originálu), které jsem se rozhodl přeložit pouze jako *v afrických městech* (str. 13 překladu), neboť jsem nikde nezjistil, že by se autor v daném případě snažil naznačit nějaký rozdíl mezi výrazy *town* a *city*. Obě slova totiž

označují primárně typologicky stejné, či velmi podobné celky. Vzhledem k tomu, že se zde nejedná o centrální významonosný prvek, rozhodl jsem se přeložit *town* i *city* pouze pomocí slova *město*.

S obměňováním souvisí i překlad slova *empire*, které bylo možné přeložit jako *impérium* nebo *říše*. Zde však bylo zároveň nutno dbát na to, aby překlad neprodukoval nechtěné konotace, a proto jsem tam, kde by výskyt *empire* mohl při překladu pomocí slova *říše* konotovat k druhé světové válce, volil raději variantu *impérium*. Vzhledem k vlastnostem češtiny bylo obecně zapotřebí, jak jsem již výše poznamenal na konkrétních příkladech, obměňovat v některých místech opakující se výrazy, aby nepůsobily rušivě. O dopadu tohoto postupu se blíže zmiňuji v kapitole 5.

Závěrem se ještě zmíním o nadpisech. Jako výrazný grafický prvek bylo vhodné je přeložit i po formální stránce co nejvěrněji. U nadpisů podkapitol ze stran 279, 285 a 288 originálu to bylo bez větších potíží možné, ovšem hlavní nadpis celé kapitoly si vyžádal mírné rozvedení formy. „The Third World: Independence and After“ (str. 279 originálu) na „Třetí svět: nezávislost a následující období“ (str. 8 překladu), kde byl výraz *and after* mírně rozveden na *a následující období*. Kratší a doslovnější varianty *a poté* nebo *a dále* by sice byly také možné, avšak působily by hovorověji a strnuleji než uvedené řešení.

4.4 Pragmatické aspekty

4.4.1 Historické a politologické reálie

Ve své analýze dělím historické a kulturní reálie do několika podskupin, přičemž první z nich tvoří historické, resp. politologické reálie. Pragmatická vzdálenost (neznámost) některých termínů přitom vede k tomu, že u některých je třeba doplnit informace, aby čtenáři CT (cílového textu) neunikl význam z VT. Vždy jde přitom o to, aby znalosti čtenáře CT byly odhadnuty co nejpřesněji, porovnány se znalostmi čtenáře originálu a podle toho vytvořen vlastní překlad (Baker 1969: 254) a zprostředkována odpovídající komunikace (Baker 1969: 232).

Prvním z příkladů v textu jsou názvy zákonů a společenskopolitických reálií, jež autor cituje většinou „oficiální formou“, tedy uvedením plného názvu zákona a data vzniku: *the Bantu Education Act of 1953* (str. 286 originálu). Zde má Howarthův historický text téměř nádech právního dokumentu, což jsem se snažil v češtině zprostředkovat v právnických

textech převažujícím „těsným“ (ve srovnání s jinými oblastmi někdy až nezvykle doslovným) překladem, včetně uvedení původního názvu v závorce, tak aby český čtenář pochopil obsah a zároveň mohl, stejně jako čtenář originálu, daný dokument snadno vyhledat: *zákon o bantuském vzdělání (Bantu Education Act of 1953)* (str. 15 překladu).

Oproti tomu při citování „souboru“ zákonů zvaného *pass laws* jsem v případě prvního výskytu, tohoto v angličtině ustáleného výrazu, volil překlad opisem/podle smyslu a poté připojil v závorce původní výraz. K tomu mne opět vedla pohnutka zprostředkovat jak obsah vyjádření (pro nějž dle Prof. Kropáčka (konzultace ze dne 12.05.2010) není jeden jediný ustálený ekvivalent), tak umožnit dohledání daného výrazu:

The system of apartheid was enforced by **pass laws** [...] (str. 286 originálu).

Systém apartheidu byl vynucován **zákony o omezení volného pohybu (pass laws)** [...] (str. 16 překladu).

Při dalším výskytu: „They opened fire [...] on a crowd demonstrating against **the pass laws** [...]” (str. 286 originálu), jsem pro *pass laws* nechal už pouze mnou zvolený explikativní překlad, bez anglického znění: „Zahájila [...] palbu do davu protestujícího [...] proti **zákonům o omezení volného pohybu**“ (str. 16 překladu). Podobně jsem i u výrazu *Black Consciousness movement* volil nejprve doslovný překlad, *Hnutí za sebeuvědomění černochoů*, a zároveň uvedl původní název, aby v češtině nedošlo k záměně tohoto specificky jihoafrického černošského hnutí s jinými:

[...] and through the new, student-based **Black Consciousness movement** [...] (str. 288 originálu).

[...] pomocí nového, studentského **Hnutí za sebeuvědomění černochoů (Black Consciousness Movement)** [...] (str. 18 překladu).

Názvy států a území

Významnou pragmalingvistickou částí mého textu a kulturní neekvivalence byly pochopitelně také názvy států. Paradoxně, na první pohled jednoduše vypadající výraz *South Africa* se stal jedním z ústředních překladatelských problémů. Autor soustavně používá jen

tento název, ač referuje k různým politickým entitám. Howarth mluví totiž jak o období, kdy se zmíněná země jmenovala ještě „Jihoafrická Unie“ (v éře 1910–61), i o době, kdy už šlo o „Jihoafrickou republiku“ (po r. 1961). Dlužno podotknout, že sousloví *South Africa* lze použít jak pro první, tak pro druhé časové období, byť toto vyjádření není oficiálním názvem. Tím je v angličtině „Republic of South Africa“.

Tímto postupem autor po pragmaticko-lexikální stránce značně zjednodušuje text a „nezatahuje“ studenta do komplikovaného vývoje tohoto území. Problémem však je, že přinejmenším v některých místech nebylo možné vždy použít v češtině sousloví *Jižní Afrika*, neboť, jak je všeobecně známo, angličtina umožňuje i bezpříznakové, několikeré opakování téhož slova v těsné blízkosti, zatímco v češtině by to bylo pobažováno za stylistickou chybu. Howarthův text je stylisticky velmi důvtipně propracovaný, což je třeba zohlednit i v překladu, a obměnit tedy výraz „South Africa“ dle kontextu významově stejným vyjádřením. Levý (1983: 44) uvádí, že za cílem dosažení stejné estetické hodnoty je často zapotřebí použít jiných prostředků výrazových, jinými slovy: „Překlad musí být natolik volný, aby mohl být věrný.“ (Levý 1983: 85). Z prostorových důvodů zde neuvádím celý konkrétní příklad, na němž lze danou problematiku nejlépe demonstrovat, odkazuji však na nikterak dlouhý, druhý odstavec v pravém sloupci ze strany 285 originálu, kde se výraz *South Africa* opakuje třikrát a k tomu ještě jednou koreferující výraz *the country*. Právě zde autor referuje jak k období před rokem 1961 (oficiální název byl „Jihoafrická Unie“) tak k období po tomto datu (odkdy se země jmenuje „Jihoafrická Republika“).

První dva výskyty názvu *South Africa* se nacházejí velmi blízko sebe. Pro úvodní výskyt jsem zvolil překlad *Jižní Afrika* (str. 14 překladu), další jsem obměnil kvůli blízkosti pomocí *tato země* (str. 14 překladu). Krátce poté následující výraz *the country* se vztahuje jednoznačně k období od roku 1910, ne avšak k pozdějšímu, než po roce 1961. Od tohoto roku se země, jak uvádím výše, jmenovala *Jihoafrická Unie*. Abych nebyl nucen po tak krátké době znovu opakovat sousloví *Jižní Afrika*, zvolil jsem zde pro překlad v dané době platný název *Jihoafrická Unie*. Tento výraz jsem použil v celém textu pouze zde, abych čtenáři nekomplikoval četbu detailnějším lexikem, než jaké použil Howarth. Vhodnost neopakovat totéž slovo příliš blízko vedle sebe mne však nutila k obměně, a proto jsem zvolil „historický“ ekvivalent.

Abych čtenáři umožnil orientaci v textu a v kontextu k Jihoafrické republice, o což šlo Howarthovi především, rozhodl jsem se v posledním výskytu sousloví *South Africa* ve zmíněném odstavci použít v češtině výraz *tehdy vzniklá Jihoafrická Republika* (str. 14 překladu). Tím jsem zároveň překlenul pomyslný můstek k dalším pasážím, kde se sousloví

South Africa vyskytuje rovněž často (tentokrát ve vztahu k období po r. 1961, odkdy se země jmenuje právě „Jihoafrická Republika“), a kde je bylo rovněž vhodné obměnit. Tímto způsobem se podle mého názoru podařilo vyhovět požadavku neopakovat slova, aniž by se text stával zbytečně složitější. Důležité bylo používat výraz *Jihoafrická republika* pouze tam, kde se *South Africa* vztahuje k období po roce 1961. Stejně jako je u Howartha *South Africa* zůstal i u mne doslovný překlad, *Jižní Afrika* pojítkem pro celý text, neboť se vztahuje stejně jako u autora k obdobím před rokem 1961, tak po něm. Podstatnou motivací k modifikaci bylo kromě zmíněné nutné obměny také to, že čeština inklinuje spíše k používání oficiálního názvu *Jihoafrická republika*, zejména v dějepisných textech, zatímco sousloví *Jižní Afrika* se sice také používá, avšak spíše jen jako varianta s cílem vyhnout se opakování. Hojně se toto označení, v protikladu k oficiálnímu názvu v češtině, používá zvláště v cestopisných textech. Angličtina naopak inklinuje (alespoň podle mého průzkumu) spíše k neoficiální variantě „*South Africa*“. Bylo tedy nutné respektovat i zvyklosti cílového jazyka.

Názvy států byly z překladatelského hlediska velmi zajímavé, neboť se mezi nimi vyskytly mnohé názvy dnes již neexistujících zemí, např. *Aden* (str. 285 originálu); *Aden* (str. 13 překladu) – *Dahomey* (str. 282 originálu); *Dahome* (str. 10 překladu) – *French West Africa* (str. 282 originálu); Francouzská západní Afrika (str. 11 překladu) – *French Equatorial Africa* (str. 282 originálu); Francouzská rovníková Afrika (str. 11 překladu). Názvy jsem ověřoval při konzultaci s Prof. Kropáčkem z Ústavu blízkého Východu a Afriky FF UK ze dne 12.05.2010 a s Prof. Kandertem z FSV UK ze dne 11.05.2010. U prvního názvu jsem se pro doslovné převedení rozhodl proto, že ani v originálu autor nepřidává dodatečnou informaci, zda jde „pouze“ o známý adenský přístav, či o celé tehdejší území nazývané „*Aden Protectorate*“. Podobně jsem, stejně jako autor, „nekomplikoval“ předpokládaným čtenářům pochopení už beztak složitého vývoje v Africe dodatečnou poznámkou, že se u *Dahome* jednalo o království. U většiny států, byť již neexistujících, byl překlad názvu jednodušší.

Důležité také bylo kopírovat autorův postup při jmenování zemí, u nichž se o změně názvu zmiňuje. Opět se snaží zjednodušit čtenáři vstřebávání informací. Pokud se změnil název země a autor píše o období před změnou i po ní, pak má při prvním samostatném výskytu nového jména tendenci uvést za starým pojmenováním nový název v závorce. Příkladem může být *Gold Coast (re-named Ghana)* (str. 282 originálu); *Zlaté pobřeží (přejmenované na Ghanu)* (str. 10 překladu). Následně autor používá v knize už jen označení *Ghana*. Podobná byla situace u jména *Ceylon (Sri Lanka)* (str. 282 originálu). Zde autor poprvé uvádí dřívější název státu a v závorce titul používaný přibližně od doby vydání knihy. Protože však nehovoří o vývoji na Cejlonu (Srí Lance) po roce 1972, kdy Ceylon změnil svůj

název, je *Sri Lanka* dána pouze do závorek, kterými autor naznačuje, že v době vydání byl již oficiální název státu jiný. V češtině jsem proto na straně 9 překladu ponechal znění *Ceylon (Sri Lanka)*. Jiná byla situace u slova *Jordan* v pasáži: „In the Middle East and North Africa, **Jordan** and Syria were granted independence in 1946 [...] (str. 279 originálu); Na Středním východě a v severní Africe získaly **tehdejší Zajordánsko** a Sýrie svou nezávislost roku 1946, [...] (str. 9 překladu).

Název *Jordan* jsem zde nahradil souslovím *tehdejší Zajordánsko*. Autor na některých místech používá zjednodušené názvy států, z nichž některé jsou užívány spíše v běžném hovoru (viz název *South Africa*), a které nejsou vždy terminologicky zcela přesné (jak jsem zjistil při rešerši a výše zmíněných odborných konzultacích s Prof. Kropáčkem a Prof. Kandertem).

Poněkud problematický však byl překlad opakujícího se výrazu *Guinea (Bissau)* (první výskyt na straně 282 originálu, druhý na téže straně 282), který značně zjednodušuje, ba skoro stírá vývoj „této“ Guineje. Ta se před rokem 1974 jmenovala „Portugalská Guinea“, zatímco od tohoto roku nesla název „Guinea-Bissau“. Proto v prvním případě, kde se „[...] and **Guinea (Bissau)** [...]” (str. 282 originálu) vztahuje k dřívějšímu období, používám název „[...] i **Portugalské Guineji** [...]” (str. 12 překladu), zatímco v druhém případě volím *Guinea-Bissau* (str. 12 překladu). K tomuto rozhodnutí mne vedla nejen zjednodušující nepřesnost autora, kterou chtěl čtenáři vyjít vstříc, což jsem zachovat chtěl, nýbrž i fakt, že se označení *Guinea (Bissau)* přesně v té podobě, jakou uvádí autor, v angličtině ani nepoužívá. Zde je pouze „Guinea-Bissau“ s pomlčkou. Přímé přejímání by bylo nejen terminologicky nepřesné, ale i pravopisně naprosto neadekvátní a matoucí. Vzhledem k tomu, že se jedná jen o menší úpravu/dodatečnou informaci, není to dle mého názoru příliš zatěžující.

Při překladu geografických reálií bylo třeba dbát i na takové zdánlivě banální věci jako je pravopis. Pro název *Eastern Region of the country (Biafra)* (str. 288 originálu) tak bylo nutné v češtině použít u počátečního slova v názvu majuskule, jimiž označíme, že se u *Eastern Region* jedná o oficiální název *Východní oblasti této země (Biafra)* (str. 20 překladu).

Vzhledem k tomu, že presupozice jsou pro anglofonního čtenáře i českého recipienta většinou stejné, nebylo třeba přistupovat k vysvětlivkám nijak často, neboť se nedá důvodně předpokládat, že by čtenář první skupiny měl podstatně větší znalosti o problematice koloniálních území než tuzemský žák. Výjimkou však byly případy, kde se téma týkalo přímo Británie, jako například v následující pasáži: „[...] the beginning of the end of the **empires**“ (str. 279 originálu), kde autor uvádí pro britského žáka (kterému byla kniha původně určena) známé reálie britského impéria, jejichž znalost v tuzemsku už není tak samozřejmá. Proto

jsem se v těchto případech rozhodl pro vnitřní vysvětlivku a připojil slovo *koloniálních*: „[...] začátek konce **koloniálních říší**“ (str. 9 překladu).

Nutnost někdy informaci přidat jsem například u následující pasáži, překladu sousloví *Commonwealth of self-governing countries* (str. 279 originálu), alespoň omezil tím, že jsem do závorcky vložil za překlad pouze slovo *Commonwealth*, nikoli celý název – *Společenství samosprávných zemí (Commonwealth)* (s. 9 překladu). Za prvé se u tohoto anglického výrazu nejedná o úplný, oficiální název – ten zní „Commonwealth of Nations“, za druhé je možné (stejně jako u anglické verze) najít dodatečné informace o této realii, pokud se do vyhledávače zadá český překlad a spolu s ním zkrácený anglický název. Doslovný překlad jsem zde volil v duchu Newmarkovy poučky, že jména institucí se většinou překládají doslovně (Newmark 1988: 99–101).

Pro těsný překlad *Francouzské společenství* (str. 9 překladu) jsem se rozhodl i u jednoznačného výrazu *French Community* (str. 279 originálu), stejně tak u sousloví *French Union* z téže strany originálu, které jsem přeložil jako *Francouzská unie* (str. 9 překladu). Když však autor mluví o Francouzském společenství podruhé, zmiňuje se o něm pouze jako o *new Community*: „[...] opted out of the **new Community** [...]“ (str. 282 originálu); „[...] se [...] rozhodla nevstoupit do **nově vytvořeného Francouzského společenství** [...]“ (str. 10 překladu). Zde raději používám úplný název, *Francouzské společenství* spolu s vnitřní vysvětlivkou *nově vytvořeného*, abych čtenáři usnadnil pochopení. K tomuto řešení mne vedlo i to, že pouhé uvedení slova „Společenství“ s majuskulí na začátku by nemuselo být v kontextu „ostatních“ společenství (nejen těch zmíněných v textu) jednoznačné, byť je v dané pasáži řeč přímo o Francii. Zároveň je možné, i když obtížně prokazatelné, že britský čtenář bude mít k této realii blíže (nejen kvůli teritoriální blízkosti, ale i vzhledem ke kolonizačnímu období, které obě země zažily). Případný rozdíl ve znalostech jsem se tímto snažil kompenzovat.

Pragmatika času hraje významnou roli i u dalších názvů institucí/jednotek, které již změnilo jméno. Zásadou bylo překládat výrazy těmi ekvivalenty, které měly v době, o níž se mluví, nikoli těmi současnými. Příkladem může být název *League of Nations* (str. 287 originálu), předchůdce dnešní OSN, který převádím ekvivalentem *Ligou Národů* (str. 17 překladu). Kdybych zde použil např. „Společenství Národů“ či jiný výraz, referující k OSN, šlo by o aktualizaci ve smyslu Popoviče (1975: 122–30), v tomto případě ovšem chybnou.

Dalším specifickým aspektem u reálií jsou různá hnutí, často revoluční, jež autor cituje. Jejich oficiální název je anglický, některá mají i název v jiném jazyce. Vzhledem k tomu, že autor uvádí za „celoslovným“ označením i anglickou zkratku v závorce, zvolil

jsem tento postup také v českém překladu. Protože dané názvy nejsou v tuzemsku zdaleka tak frekventované jako v angličtině (česká zkratka by neměla stejný efekt jako anglická – spíše by mátlá. Navíc se i v tuzemsku za úplným českým názvem uvádí v naprosté většině případů nanejvýš anglická zkratka, přičemž se zdaleka nemusí jednat jen o odborný text. Níže uvádím pro ilustraci příklady ze strany 283 originálu, resp. strany 12 překladu, kde je nejvyšší koncentrace zkratk:

In Africa, Portuguese rule was under direct attack from the Mozambique Liberation Front (**FRELIMO**), the Popular Movement for the Liberation of Angola (**MPLA**), the National Union for Complete Independence (**UNITA**) in Angola, and the African Independence Party of Guinea and Cape Verde (**PAIGC**).

V Africe byla portugalská nadvláda vystavena přímým útokům ozbrojených černošských nacionalistických skupin, například Fronty za osvobození Mozambiku (**FRELIMO**), Lidového hnutí za osvobození Angoly (**MPLA**), Národního svazu za úplnou nezávislost Angoly (**UNITA**) nebo Africké strany nezávislosti Guiney a Kapverdských ostrovů (**PAIGC**).

Pro podobně ohleduplný způsob při zavádění nových reálií jsem se rozhodl u slova *colons*, označující francouzské osadníky v Africe. Slovo, které se poprvé objevuje na straně 282 originálu, jsem se rozhodl přeložit jako *kolóny* (s. 10 překladu), byť se tento název v češtině téměř nevyskytuje, nicméně toto kurzivou psané cizí slovo je dalším prvkem rozmanitosti v textu, který jsem rozhodně nechtěl nivelizovat. Argumentem ve prospěch tohoto rozhodnutí je mimo jiné to, že při prvním výskytu autor uvádí slovo *colons* v širším kontextu, přidává vyvětlující adjektivum *French*: „In Algeria the war between the French *colons* and the nationalist FLN (Front de la Libération Nationale) lasted [...]“ (str. 282 originálu). V češtině činím totéž – pouze připojuji vysvětlující substantivum *osadníky*. Téma kolonií je v tuzemsku přece jen méně známé a slovo *kolóni* méně užívané než anglické *colons*, zároveň však bylo vhodné ponechat tento cizojazyčný prvek: „V Alžírsku trvala válka mezi **francouzskými osadníky, kolóny**, a nacionalistickou Frontou národního osvobození (FLN) [...]“ (str. 10 překladu). Ve všech dalších výskytech jsem, stejně jako autor, který použil pouze slovo *colons*, ponechal v textu ekvivalent *kolóny*.

Poněkud ožehavé téma jsem byl nucen vyřešit u ultrapravicové strany „Africaner National Party“, o níž se autor na straně 287 originálu zmiňuje jen jako o *National party*.

Doslovný/těsný překlad zkráceného termínu by zde vedl ke stejnému názvu, jaký měla jedna nedávno zakázaná ultrapravicová strana v Čechách. Abych se vyhnul nechtěným konotacím, přeložil jsem pasáž *of the National Party* jako *od Afrikánské národní strany* (str. 18 překladu) a za přeložený výraz připojil, stejně jako u první zmínky o tomto uskupení ze strany 285 originálu (resp. str. 14 překladu), zároveň úplný název tohoto hnutí v angličtině:

A hard-line or *verkrampte* wing of the **National Party** broke away [...] (str. 287 originálu).

Od **Afrikánské národní strany (Afrikaner National Party)** [...] (str. 18 překladu).

Abych zabránil chybnému pochopení (v důsledku velmi pravděpodobné čtenářovy neznalosti tématu, ve spojení s gramaticko-sémantickými vazbami) byl jsem v následujícím případě nucen připojit slovo *etiopské* (druhý výskyt tohoto výrazu v úryvku), neboť jinak by v češtině, na rozdíl od angličtiny, nemuselo vyniknout, že v tučně zvýrazněné pasáži se výraz *in Ethiopia* vztahuje nejen na slovo *Ogaden* ale i na *Eritrea* (v dané době byly totiž jak Eritrea, tak Ogaden pod etiopskou správou):

For the Muslims of north east Kenya, and **of the Ogaden and Eritrea in Ethiopia**, independence simply didn't come. (str. 289 originálu)

Muslimové ze severovýchodní Keni **a z etiopského Ogadenu i etiopské Eritreje** se nezávislosti jednoduše nikdy nedočkali. (str. 20 překladu)

Dalším prvkem se specifickým pragmatickým dopadem byly citáty v textu. Celkem se zde vyskytují tři. První je ze známé řeči o „větru změn“ od bývalého britského premiéra Harolda Macmillana (str. 282 originálu), druhý přejatý úryvek vyslovil jihoafrický (bělošský) premiér Vorster (str. 285 originálu), poslední citát pochází od černošského revolučního vůdce Kwame Nkrumaha (str. 289 originálu). Tyto úryvky sice nemají autorizovaný překlad, nicméně i tak uvádím prameny dřívějších překladů, byť jsem místy jejich ne zcela správné znění upravil. Neuvedení by dle mého názoru znamenalo prohřešek proti citační etice. České mutace jsem sice nepřejal doslovně, nicméně mi byly inspirací, a proto je uvedení dřívějšího překladu s ohledem na citační etiku jen logickým krokem.

První z nich, Macmillanova slova, uvádím níže. Oproti Petráčkovu překladu („Víteř změny vane kontinentem. Ať se nám to líbí, nebo ne, růst národního uvědomění je politickým faktem“ (Petráček 2008)) jsem upravil první větu. V ní bylo vhodné přeložit zájmeno *this* do češtiny odpovídajícím pronominem *tímto*, a pozměnit slovosled. Zbývající část textu je, jak vidno, zůstala stejná:

The wind of change is blowing through this continent, and, whether we like it or not, this growth of national consciousness is a political fact. (str. 282 originálu)

Tímto kontinentem vane vítr změny, a ať se nám to líbí nebo ne, růst národního uvědomění je politickým faktem. (str. 11 překladu)

Druhý úryvek z překladatelského hlediska nebyl nijak obtížný. Bylo možné jej přeložit doslovně:

South African nationhood is for the whites only. (str. 282 originálu)

Jihoafrická národnost je jen pro bělochy. (str. 14 překladu)

Poslední je již zmíněný citát Kwame Nkrumaha, který nabádá k politické integritě států, jež se podle něj stává předstupněm déle trvající stability. Vzhledem k tomu, že se zde zároveň jedná o parafrázi, pokládám opět za jedině správný postup pramen textu/aluze uvést. Text referuje k Lukášovu evangeliu, a to ke kapitole dvanácté, verši třicátému prvnímu. Anglickému znění odpovídá nejlépe překlad kanonizované Svatojakubské bible (<http://bible.cc/luke/12-31.htm>), českému „podoba“ textu z Bible kralické (<http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/k/Lk12.php>). Český text jsem tedy vzal jako výchozí bod k překladu anglického citátu. Podobně jako anglický citát parafrázuje bibli anglickou, tak můj překlad parafrázuje bibli českou. Zároveň jsem při převedení zohlednil již dřívější překlad Nkrumahova citátu od Rudolfa Převrátla z článku který byl zveřejněn 1. 5. 2007 (<http://fbc.binghamton.edu/208cz.htm>). I zde jsem sice dřívější překlad nepřejal doslova, nýbrž pozměnil. Nezmínit se o tom, že jsem jej použil jako pomůcku a neuvést pramen, by bylo nesprávné:

Seek ye first the political kingdom and everything else shall be added unto you. (str. 289 originálu)

Nejprve hledejte království politické a vše ostatní vám bude přidáno. (str. 21 překladu)

Závěrem této části bych se chtěl věnovat pasáži, kterou pro lepší přehled nejprve uvádím včetně jejího překladu a teprve potom ji analyzuji:

From outside came pressure from the USA to stop South Africa propping up Ian Smith's government in Rhodesia, where a tiny majority of whites imposed their rule on the black majority. (str. 288 originálu)

Ze zahraničí tlačily Spojené státy Jižní Afriku k tomu, aby přestala podporovat bělošskou vládu Iana Smithe v Rhodésii, kde těsná většina mezi bělochy vnucovala svůj řád černošské většině celkového obyvatelstva. (str. 19 překladu)

Tato pasáž se ukázala se jako obzvlášť problematická, zejména kvůli vývoji v Rhodésii. V originále je formulace *tiny majority of whites*, indikující že *těsná většina mezi bělochy* vnucovala svou vládu potlačované černošské většině (myšleno z celkového počtu obyvatelstva). Z logiky věci při formulaci vyplývá, že u bělochů se skutečně muselo jednat o většinu pouze mezi nimi, neboť jinak by v daném případě šlo o dvě většiny při rozdělení jediné množiny na dvě části. Pak by se jednalo o logický nesmysl, resp. chybu autora. Pasáž činila při překladu problémy právě kvůli dvojímu výskytu slova *majority*, které se pokaždé váže k jiné skupině. Při konzultaci z Prof. Kandertem z FSV UK ze dne 11.05.2010 jsem zjistil, že populace tehdejší Rhodesie byla skutečně v drtivé většině černošská, což by mohlo nasvědčovat možnosti, že se při prvním výskytu slova *majority* jedná o chybu, a mělo by zde naopak stát slovo *minority*. Zjevné chyby by se měly opravovat, nicméně stále jde o autorův text, a protože se mi nepodařilo jednoznačně ověřit, jestli zde diskutovaná opatření nepodporovala jen těsná většina bělochů (což by moje řešení jednoznačně potvrzovalo), ani jsem tuto možnost nemohl s naprostou určitostí vyvrátit, rozhodl jsem se, po předchozí konzultaci s vedoucí práce, Mgr. Abdallaovou, pro překlad, který věrně kopíruje originál. V reálné situaci bych ale vzhledem k pochybnostem připojil k dané větě poznámku pro redaktora, která by jej na tento problém upozornila.

4.4.2 Kulturní neekvivalence

Podobně jako u historických reálií se i u kulturních neekvivalencí nabízelo rozdělit je pro větší přehlednost do několika podskupin. První tvoří kulturní „nerovnosti“ ve vztahu k tématu, druhou autorův náhled na situaci a poslední neekvivalence v oblasti oslovení.

Kulturní neekvivalence ve vztahu k tématu textu

Už z charakteru prvků uvedených v předchozí části analýzy alespoň nepřímo vyplývá, že jde primárně o reálie historické, vázané k určitému datu. Vzhledem ke vzdálenosti, přinejmenším některých z nich, pro českého čtenáře je v takových případech někdy nutná dodatečná informace. V této části se věnuji těm prvkům, které si kvůli rozdílnosti prostředí, o němž je řeč, nutně vyžádaly (přinejmenším po formální stránce) jiná vyjádření.

Pravděpodobná neobeznámenost zdejšího čtenářstva s danou tematikou v součinnosti rozdílnými vlastnosti češtiny od angličtiny, v níž za sebe řazené předložkové vazby se substantivy příliš nevadí, si vynutila volnější překlad některých kulturně, místně vázaných reálií, jako například této následující: „[...] opened fire [...] on a crowd demonstrating against the pass laws **at Sharpeville, in Transvaal**“ (str. 286 originálu). Místo jsem přeložil takto: „Zahájila [...] palbu do davu protestujícího **v černošské čtvrti Sharpeville v jihoafrické provincii Transvaal** proti zákonům o omezení volného pohybu“ (str. 16 překladu) – tedy s uvozujícími výrazy *černošské čtvrti* resp. *jihoafrické provincii*. Bez nich by věta zněla poněkud krkolomně, což v angličtině není. Kromě toho je přinejmenším u britského publika možné předpokládat větší obeznámenost s danou situací, neboť Británie sama kritizovala jihoafrický režim výrazně (byť s ním jindy také spolupracovala), mimo jiné proto, že se sama kolonií zbavovala. Dodatečná informace tak pomáhá českému čtenáři pochopit napsané, o což šlo autorovi originálu především.

Výrazy označující některé politické reálie, jako například sousloví *the 1973 war* bylo nutné převést ustáleným, byť formálně značně odlišným, českým ekvivalentem, na nějž je čtenář zvyklý: „[...] her support of Israel in **the 1973 war** [...] angered [...]“ (str. 287 originálu); v češtině tedy následuje toto znění „[...] podporou Izraele **v jomkipurské válce** [...] pobouřila [...]“ (str. 18 překladu). Podobně by si také pod pojmem *Great War* asi málokterý mladistvý český čtenář vybavil první světovou válku. Přesně tak ale bylo zapotřebí výraz přeložit: „[...] over which she had been given a mandate by the League of Nations **after**

the Great War of 1914–18“ (str. 287 originálu); „[...] kolonie, jejíž správou byla pověřena Ligou národů **po první světové válce** z let 1914–18.“ (str. 17 překladu).

Pro první výskyt zkratky *EEC* v angličtině ze strany 283 originálu, které v tuzemsku odpovídá *EHS*, jsem zvolil vnitřní vysvětlivku (v překladu následujícího úryvku jde o tučně vyznačenou část před závorkou): „[...] the economy was hit by international inflation and also by the entry of Portugal’s main trading partner, Britain, into the **EEC**“ (str. 283 originálu); „[...] ekonomiku zasáhla mezinárodní inflace i vstup Británie, hlavního obchodního partnera Portugalska, do **Evropského hospodářského společenství (EHS)**“ (str. 12 překladu). K tomu mne vedl fakt, že Británie se stala členem předchůdce EU velmi brzy, zatímco ČR vstoupila do EU teprve v roce 2004, takže se lze oprávněně domnívat, že obeznámenost britské veřejnosti s těmito reáliemi je větší než v tuzemsku, což se snažím kompenzovat rozepsáním uzualizované české zkratky pro zmíněnou instituci. Další výskyty této zkratky však již překládám pouze jako *EHS*.

U citátu „[...] because of the higher EEC customs duties [...]“ (str. 287 originálu) jsem použil místo EEC pouze zkratku EHS. Překlad jsem zhotovil s ohledem na to, že primárně zamýšleným čtenářem má být středoškolský student: „[...] vyšším člům **na dovoz** ze zemí mimo EHS [...]“ (str. 18 překladu); tj. použil jsem explikativní výraz *na dovoz*, aby smysl reálie týkající se předchůdce EU, která by zejména zdejší mládeži nemusela být nutně známa, neunikl a překlad zároveň nezněl příliš stroze.

Jak jsem se již zmínil na začátku, presupozice vůči africké tematice jsou pro českého i britského čtenáře víceméně stejné. Proto jsem ve většině případů dodatečné informace nepřidával. Tak je tomu například u následujícího úryvku o revolučních vůdcích z Afriky: „Men like **Kwame Nkrumah** in the Gold Coast, **Jomo Kenyatta** in Kenia and **Hastings Banda** in Nyasaland were imprisoned [...]“ (str. 282 originálu); „Muži jako **Kwame Nkrumah** ze Zlatého pobřeží, **Jomo Kenyatta** z Keni či **Hastings Banda** z Ňaska byli [...] vězněni [...]“ (str. 10 překladu). V daném případě autor zjevně nechtěl podat více informací. Porozumění textu nijak nebrání, když jsou uvedena pouze jména osob, takže není důvod ke „kompenzaci znalostí“. Podobně například v dalším úryvku dlouhá premodifikace detailně uvádí daného činitele (navíc je zmíněn už podruhé), takže není vůbec nutno připojit další informace: „[...] the growing reputation of its **British-educated, black Prime Minister, Kwame Nkrumah** [...]“ (str. 282 originálu); „[...] rostoucí reputace **černošského premiéra Kwame Nkrumaha, který studoval v Británii** [...]“ (str. 10 překladu). Ani v následujícím úryvku, kde by se sice dalo argumentovat tím, že britský čtenář bude mít větší znalosti o Francii, není vnitřní vysvětlivka nutná, protože jméno *de Gaulle* je zaprvé dostatečně známé a

zadruhé je doplněno funkcí tohoto státníka: „In 1960 **President de Gaulle** began to liquidate France's overseas empire“ (str. 282 originálu); „V roce 1960 začal **prezident de Gaulle** francouzské zámořské impérium postupně rušit“ (str. 10 překladu). Oproti tomu jsem v následující pasáži připojil k *Harold Wilson's Labour government* vnitřní vysvětlivku *britského*, protože nejspíš každý čtenář v Británii (nebo v anglicky mluvící oblasti) si to jméno ihned spojí s Británií. V tuzemsku by to sice leckdo mohl také učinit právě díky slovům *Labour government*, není to ale zdaleka tak samozřejmé jako v Británii, protože vzdálenost tematiky je pro české čtenáře nepochybně větší:

„In 1968, **Harold Wilson's Labour government** took the decision [...]“ (str. 285 originálu).

„V roce 1968 **labouristická vláda britského premiéra Harolda Wilsona** rozhodla [...]“ (str. 13 překladu).

Autorův náhled na situaci

Dalším důležitým pragmatickým aspektem textu je *autorův náhled na situaci*. Je sice pravda, což jsem si ověřil i během konzultací s Prof. Kropáčkem (ze dne 12.05.2010) a Prof. Kandertem (ze dne 11.05.2010), že některé výrazivo by bylo v dnešní době až nepřijatelné, nicméně jde o překlad autorova textu/náhledu, nikoli o „autorské vylepšování“. Nejprve se věnuji jistě nepřesnosti autora. Na straně 279 originálu píše: „[...] threat of a **Russian** advance from the east“ (str. 279 originálu). Používá zde slovo *Russian*, i když jde o období, kdy se tento stát oficiálně jmenoval Sovětský svaz a autor sám také používá v textu zkratku *USSR*. Slovo *ruského* jsem nicméně ponechal, neboť Tony Howarth se rozhodl použít slovo *Russian* a ne termín *Soviet*: „[...] nebezpečí **ruského** postupu z východu“ (str. 8 překladu).

Zkratky *USA* a *USSR* z téže stránky originálu jsem se rozhodl rozepsat, poněvadž to je v českých učebnicích běžnější (zde i vhodný) způsob. Také jsem chtěl u čtenáře vyvolat dojem, jaký vyvolává anglický text. Proto píšu v „celoslovné“ podobě *Spojené státy*, resp. *Sovětský svaz*.

Pozoruhodné je také, jak se autor snaží o distancovaný/neutrální pohled na věc, neboť v následující pasáži použil místo slova „we“ raději *Europeans*: „But the force which in the end took even the Portugese by storm was the rise of nationalism among colonial peoples whom **Europeans** had previously thought too primitive to assert themselves“ (str. 283

originálu); „Rozhodující silou, které nakonec podlehli i Portugalci, se však stal vzestup nacionalismu mezi kolonizovanými národy, jež **Evropané** dříve považovali za příliš primitivní na to, aby se samy prosadily“ (str. 13 překladu). Tuto snahu reflektují těsným překladem – slovem *Evropané*.

Tento poostoj autora je o to zajímavější, že v několika následujících pasážích se u něj jednoznačně projevuje fakt, že text napsal Brit, a že je tudíž zabarvený „koloniálním náhledem“ na danou problematiku. Tak například v následující citaci autor použil místo přímějšího výrazu „racist“ raději *supremacist*, který sice má negativní konotace také, avšak ne tak silné, jako by měl první zmiňovaný výraz: „[...] sharpened the dilemma of white **supremacists** [...]“ (str. 285 originálu); „[...] přiosťřil dilema bílých **rasistů** [...]“ (str. 18 překladu). Dlužno ještě podotknout, že výkladový slovník Longman vydaný v roce 1978 (Procter et al. 1978: 907), tj. přibližně v době vydání originálu, slovo *racist* jako samostatné heslo neobsahuje (uvádí pouze *racialism*). Současné vydání (z roku 2009) jej už zohledňuje (Mayor et al. 2009: 1430). Zde tedy patrně proběhla změna v úzu/frekvenci obou slov. Zatímco dříve bylo značně problematické o tomto tématu otevřeně hovořit, v současnosti se situace alespoň trochu zlepšila, a je tedy možné pojmenovat záležitosti (i veskrze negativní) pravým jménem. V češtině však nebyla jiná možnost než použít výraz *rasistů*.

Mnohem působivější je následující příklad, kde autor hovoří o hnutí Mau-Mau jako o teroristické organizaci, zatímco dnes se jeho boj považuje převážně za partyzánský (a to nejen v odborných kruzích, jak jsem zjistil při konzultaci s Prof. Kandertem ze dne 11.05.2010). Cílem není úmysl odvádět pozornost od násilných činů tohoto hnutí, nýbrž vzít na vědomí, že se jednalo o odpor (byť místy velmi krutý) vůči koloniální nadvládě. Nicméně, i zde autor vyjádřil svůj názor a ten bylo třeba při překladu respektovat. Proto překládám *a campaign of terrorist violence* jako *teroristické útoky* „[...] liberation movement called Mau Mau waged a **campaign of terrorist violence** [...]“ (str. 283 originálu) jako „[...] vedlo osvobozené hnutí Mau Mau v letech 1952 až 1959 **teroristické útoky** [...]“ (str. 10 překladu). Úprava sousloví *teroristické útoky* by mohla následovat jedině v redakci (de facto by se jednalo o cenzuru autorova náhledu na situaci), nebo by bylo zapotřebí s nakladatelem přesně určit skopos, který by si eventuelně úpravu vynutil (Nord 1991: 29).

Podobný případ představuje z dnešního hlediska poněkud dehonestativní vyjádření, že Jorubové, Hausové či Ibové jsou pouhými kmeny (byť je autor považuje za kmeny hlavní), zatímco podle dnešního názoru jde spíše o národy. Podle Prof. Kanderta se dokonce jednalo již v době sepsání textu o eticky naprosto nepřijatelné hodnocení (konzultace ze dne

11.05.2010). Protože je nutno, stejně jako u výše uvedeného příkladu respektovat autorův názor, převádím tyto výrazy (tučně zvýraněné) doslovně:

[...] Nigera's numerous **small tribes** were dominated by three **major ones** – the Yoruba, the Hausa and the Ibo – each at odds with the others. (str. 288 originálu)

[...] v Nigérii mezi početnými **malými kmeny** dominovaly **tři kmeny hlavní** – Jorubové, Hausové a Ibové, které žily ve vzájemné nevraživosti. (str. 20 překladu)

Výrazová neekvivalence v oblasti oslovení

Poměrně nečekaně jsem byl nucen konstatovat, že jedním z výrazných prvků kulturní rozdílnosti byla nejen tematika samotná, nýbrž i autorovy kontaktní prostředky. V originálu bylo výrazné a pro angličtinu typické, živé, téměř interaktivní oslovení. Jak jsem již uvedl výše v podkapitole 4.3, v českých učebnicových textech lze stále ještě pozorovat „[...] zeslabování nadměrné komunikační imperativnosti [...]“ (Čechová et al. 2003: 293) a zároveň tendenci k nižší hovorovosti i vyšší spisovnosti (Grepel et al. 2003: 726). Toto hledisko bylo zapotřebí zohlednit též při překladu oslovení.

Autor několikrát v textu používá adresná vyjádření se slovesem *see*, jimiž odkazuje na jiné části textu. Vzhledem k tomu, že české učebnicové texty nebývají zdaleka tak interaktivní jako anglické a cílem překladu je vyvolat stejný (tedy i komunikační) efekt jako VT, a také proto, že se jedná de facto o ustálené floskule, použil jsem v překladu odpovídající výrazy. Pokud je *see* v minulém čase: „**We saw** in Chapter 27 [...]“ (str. 279 originálu) překládám text následujícím způsobem: „V kapitole 27 (str. 218–22) **je popsáno** [...]“ (str. 8 překladu). Podobně i výskyty typu *as you can see* převádím volněji, aby obrat zněl přirozeně: „The first phase of decolonisation, **which you can see on the map** [...]“ (str. 279 originálu); „První fáze dekolonizace, **znázorněná na níže uvedené mapě** [...]“ (str. 9 překladu). Přidávám však slovo *níže*, protože mapa následuje až po této pasáži. Podobně i *you should look* z úryvku: „For the story of subsequent events [...] you **should look** at pages 232–3 [...]“ (str. 279 originálu) překládám volněji: „Další vývoj [...] **je popsán** na stranách 232–3 [...]“ (str. 9 překladu). Doslovný překlad „měli byste se podívat“ je zcela mimo diskuzi. Níže pojednávám o stylistickém dopadu tohoto problému.

Na konci pragmatické části své analýzy se chci ještě zmínit o kontaktních otázkách a komentářích autora. Vzhledem ke specifické kontaktní funkci otázek bylo nezbytné je

ponechat. Ať už jde o kontaktnou otázku ze strany 283 originálu: „Why was the disintegration of colonial rule so sudden?“, kterou bylo možné přeložit téměř doslovně: „Proč ale proběhl rozpad koloniální nadvlády tak rychle?“ (str. 13 překladu), nebo o téměř celý odstavec ze strany 285 originálu, kde následují po sobě hned tři řečnické otázky, jejichž odpověď zní negativně. Tyto otázky, coby výrazný kontaktný a reliéfizující prvek, který má přímo aktivizovat čtenáře, jsem v cílovém textu ponechal. Pro značnou délku zmíněného odstavce jej zde neuvádím. Překlad by také bylo možno, stejně jako u předchozího úryvku, vyhotovit „těsný“.

Zároveň bych neměl opomenout četné autorovy komentáře k popisovanému ději, jimiž dává najevo svůj postoj/názor a potvrzuje své tvrzení z obalu knihy, že se jedná o interpretativní přístup. V některých případech, jako například v níže uvedeném, však bylo vhodné přeložit komentáře poněkud volněji. Těsný překlad by zde sice byl možný, nicméně takový kalk by nerefletoval stylistickou lehkost originálu: „Their economic development, **such as it was**, had been based on exploitation of mineral resources [...]“ (str. 282 originálu); „Jejich hospodářský rozvoj, **i když nijak překotný**, byl založen na využívání nerostného bohatství [...]“ (str. 9 překladu).

Jinde autorovy dodatky působí až příliš mentorsky, ba přímo redundatně. Nejmarkantnější je následující příklad, kde autor připojuje z kontextu už jednoznačně vyplývající letopočet: „**In the same year, 1960**, Belgians were forced out of the Congo [...]“ (str. 282 originálu); „**V témže roce, 1960**, byli Belgičané přinuceni opustit Kongo [...]“ (str. 11 překladu). Z čistě sémantického hlediska by sice bylo možné tento dodatečný údaj vynechat, nicméně i on je součástí autorova stylu, a ten je vhodné přenést do CJ.

5. POSUNY

5.1 Posuny na lexikální úrovni

Všeobecně lze konstatovat, že na lexikální úrovni neproběhlo příliš mnoho změn, což vyplývá z povahy informativního textu. Jak říká Newmark (1998: 209), v informativních textech (k nimž překládaný úryvek z učebnice historie nepochybně patří) je ústřední překladatelovou povinností pravda, tedy převedení informace.

Konstitutivní změnu však představovalo obměňování některých hojně se vyskytujících slov jako například *empire*, které převádím (viz také výše) výrazy *impérium* nebo *říše*, tak aby přílišná blízkost stejných slov nepůsobila rušivě. Na jednu stranu je sice možné namítnout, že se tím do jisté míry snižuje povrchová soudržnost, nicméně všeobecně přijímaným faktem je větší tolerance angličtiny k opakování slov, zatímco čeština tíhne spíše k obměňování pomocí synonym. Pokud si tedy slova v daném kontextu odpovídají a dané nahrazení je motivované, nemělo by obměňování vadit. Podobná je situace i u některých dalších geografických reálií.

Poněkud silnější zásah představuje obměna synonym k výrazu *South Africa* v celém textu. I zde se jedná o kontextová synonyma. Domnívám se, že obměna byla ospravedlnitelná hlavně tam, kde měl název v angličtině pro češtinu skutečně příliš vysokou frekvenci. To mne vedlo k substituci pomocí odpovídajících sousloví *Jihoafriická unie* (str. 14 překladu), *Jihoafriická republika* (str. 14nn překladu). Pomocí kontextových synonym jsem se v češtině vyhnul nevhodnému opakování, aniž bych méně známý výraz *Jihoafriická unie* použil vícekrát. Tím bych text nejspíše posunul do odbornější sféry.

Podobně nutnou změnu, jako bylo střídání synonym, představuje i rozepisování letopočtů, přesněji řečeno desetiletí. Zatímco v angličtině je zápis letopočtů číslicemi zcela běžný, v češtině formálně nejbližší prvek „50. léta“, „60. léta“, je mnohem vzácnější než anglická analogie „1950s“. Číslovky jsou sice výrazným formálním prvkem, který se při jejich rozepisování ztratí, nicméně je třeba dbát ohled na úzus a úpravu v češtině. Proto jsem tyto číslovky, až na následující příklad, rozepisoval: „Before the 1950s, to grant independence for colonies such as these would have been unthinkable“ (str. 282 originálu); „Dát takovým koloniím nezávislost by bylo před 50. léty nemyslitelné“ (str. 10 překladu).

Ke zvýšení reliéfu textu naopak dost přispělo dodatečné uvádění některých původních anglických názvů, jako například zákona *the Group Areas Act of 1950* ze strany 286 originálu. Výraz převádím, podobně jako další názvy zákonů, i s uvedením původního názvu

v závorce – *Zákon o skupinových územích z roku 1950 (Group Areas Act of 1950)* (str. 15 překladu).

Podobně zacházím i se jmény méně známých afrických hnutí, jejichž anglickou zkratku, případně i celý název, dávám také do závorky, např. „[...] *Chief Albert Luthuli of the African National Congress* [...]“ (str. 282 originálu) překládám jako „[...] náčelník Albert Luthuli z **Afrického národního kongresu (ANC)** [...]“ (str. 16 překladu). Toto je zároveň úzus pro české texty. Uvedením nezvyklé české zkratky bych sice vyhověl větší jazykové jednotnosti, zároveň by ale taková zkratka, vzhledem ke své neobvyklosti, spíše mátl. Pouze u organizací, které mají uzualizovanou českou zkratku, dávám tuto do závorky. Příkladem může být: „[...] entry of [...] Britain, into the **EEC**“ (str. 283 originálu); „[...] vstup Británie [...] do **Evropského hospodářského společenství (EHS)**“ (str. 12 překladu).

Kromě dodatečných údajů v závorkách, sloužících především k případnému dohledání daných dokumentů/reálií, nebylo nutno informace příliš často doplňovat. Presupozice byly pro českého a původního čtenáře stejné (u obou šlo o neznámou tematiku), nicméně v některých případech si neobvyklost výrazu uvedeného ve VT, resp. pravděpodobná nižší obeznámenost čtenářstva CT s tímto výrazem (oproti čtenáři originálu), vnitřní vysvětlivku vyžádala (viz kapitola 4.). Zejména v následujícím úryvku, bylo vhodné doplnit výraz *kolóny* souslovím *francouzskými osadníky*, aby byl zachován tento cizí prvek: „[...] the war between the French *colons* and the nationalist FLN (*Front de la Libération Nationale*) [...]“ (str. 282 originálu); „[...] válka mezi francouzskými osadníky, *kolóny*, a nacionalistickou *Frontou národního osvobození* (FLN) [...]“ (str. 10 originálu). Větší obeznámenost, především britských mluvčích, se dala předpokládat například i u reálie *Sharpeville* a *Transvaal* ze strany 286 originálu (viz také pasáž o názvech států a území v podkapitole 4.4), oblasti obývané především afroameričany, která je často spojována s tzv. sharpevilleským masakrem z roku 1960. Tuto skutečnost jsem se snažil v češtině kompenzovat přidáním sousloví *černošské čtvrti*: „[...] a crowd demonstrating against the pass laws **at Sharpeville, in Transvaal.**“ (str. 282 originálu); „Zahájila [...] palbu do davu protestujícího v **černošské čtvrti Sharpeville v jihoafrické provincii Transvaal** proti zákonům o omezení volného pohybu“ (str. 16 překladu).

5.2 Gramatickosyntaktické posuny

Jak jsem se již zmínil, v mnohých případech nebylo možné pasivum ponechat. Zejména tam, kde fungovalo jako prostředek AČV (aktuálního členění větného). V takových případech bylo vhodné překládat je aktivem: „Moreover, the post-war world **was dominated by the USA and the USSR** [...]“ (str. 279 originálu); „Navíc poválečnému světu **dominovaly** země *Spojené státy a Sovětský svaz* [...]“ (str. 8 překladu). Jindy naopak bylo možné zachovat pasivum, nicméně nešlo ponechat výchozí větosled, který by v češtině nezněl zcela přirozeně: „The confidence of foreign investors **was restored quickly**, too, once the threat of revolution had faded“ (str. 287 originálu); „Jakmile bylo zažehnáno nebezpečí revoluce, **rychle se obnovila** i důvěra zahraničních investorů“ (str. 16 překladu). Toto téma by sice bylo možné zařadit i do pojednání o stylistických posunech, avšak vzhledem k tomu, že změna slovesného rodu měla někdy vliv na větosled (takže by bylo možné označit posun za stylistický), jindy naopak nikoli (tzn. šlo spíš o změnu čistě gramatickou), ale zároveň bylo vhodné tyto změny zmínit společně, uvádím je dohromady právě v této části.

Široké spektrum časů se vzhledem ke konstitutivním vlastnostem češtiny v CT zúžilo, přičemž předminulý čas byl nahrazen zpravidla časem minulým a dokonavým videm („[...] the police state **had established** control“ – str. 286 originálu; „[...] vše **ovládl** policejní stát“ – str. 16 překladu), zatímco déle trvající děj vyjádřený plusquamperfektem byl naznačen videm nedokonavým (viz podkapitola 4.2).

K „rozšíření“ došlo relativně často na poli syntaxe, a to u polovětných vazeb. Syntax se tak do jisté míry „prohloubila“, větná struktura se stala delší. Dle kontextu přitom bylo možno překládat participiální konstrukce větou vedlejší (často větou vztažnou: „[...] and also because of the growing reputation of its **British-educated**, black Prime Minister, Kwame Nkrumah [...]“ – str. 282 originálu; „[...] přispěla k tomu také rostoucí reputace černošského premiéra Kwame Nkrumaha, **který studoval v Británii** [...]“ str. 10 překladu), nebo větou hlavní („In South Africa, however, it flourished, **gaining new support** after the Second World War [...]“ – str. 285 originálu; V Jižní Africe však zažívala rozkvět **a získala** po druhé světové válce **novou podporu** [...]“ str. 14 překladu).

Tato změna byla opět dána vlastnostmi češtiny, která sice také disponuje „přímými“ ekvivalenty pro anglické polovětné vazby (přechodníky), nicméně jejich užívání není tak rozšířené jako v angličtině.

Podobně nutný posun, jaký je vidět u kategorie časů či participií a gerundií jsem zaznamenal také v oblasti jmenných vyjádření. Všeobecně je přijímána teze, že angličtina

tíhne více k nominálnosti než čeština, což se v překládaném úryvku potvrdilo. Často totiž bylo vhodné alespoň některá nominální vyjádření zeslovesnit (někdy se totiž jednalo nejen o jednotlivá sousloví, nýbrž celé výčty nomin. skupin) a odlehčit tak pro češtinu nezvykle nominální syntax. V níže uvedeném textu jsem podtrženou část ponechal nominální, tučně zvýrazněnou jsem zeslovesnil:

Most of them were tropical countries in Africa and the Caribbean, with weak economies, low levels of education, and often little sense of national unity. (str. 282 originálu)

Většinou se jednalo o státy v tropické Africe nebo v Karibiku se slabou ekonomikou a nízkou úrovní vzdělanosti, jimž často chyběl dostatečně silný pocit národní jednoty. (str. 9 překladu)

Vyskytly se ovšem i případy (byť mnohem vzácněji), kdy byla překládaná pasáž zkrácena (v daném příkladu de facto deverbalizována). Například v následujícím úryvku jsem nahradil sousloví *the people who had supported* kontextově exvivalentním výrazem *Přívrženci*: „*For the people who had supported nationalist movements had expected to bring in its train a new prosperity and national regeneration*“ (str. 289 originálu); „**Přívrženci** nacionalistických hnutí totiž očekávali, že s nimi přijde nový blahobyt a obnova národa“ (str. 21 překladu).

5.3 Stylistické posuny

V textu je několik metaforických, resp. idiomatických výrazů, které nemají jednoznačný český protějšek. V takovýchto případech jsem se snažil převést daná vyjádření s co nejpodobnějším obrazem, a pokud možno s co nejmenší zratou expresivity: „But the force which in the end **took** even the Portugese **by storm** [...]“ (str. 283 originálu); „Rozhodující silou, které nakonec **podlehli** i Portugalci [...]“ (str. 13 překladu). Jistá neutralizace však byla nevyhnutelná. Tu jsem se nicméně snažil nahradit na jiných místech přibližně stejnou mírou: „However, the South African government **stood firm**“ (str. 286 originálu); „Avšak Jihoafrická vláda i nadále **stála na pevných základech**“ (str. 16 překladu).

Podobná byla situace u některých hovorových výrazů, neboť jak jsem již naznačil výše, české projevy určené širokému publiku tíhnou spíše ke spisovnosti (Grepl et al. 2003: 726). Pokud to bylo možné, snažil jsem se v bezprostřední blízkosti nivelizovaného výrazu o kompenzaci. V následujícím úryvku jsem tak sniženou hovorovost výrazu *to make matters worse*, jež byl převeden volněji jako „k tomu navíc“ (doslovný překlad „a aby toho nebylo málo“ by v češtině nebyl odpovídající), alespoň zčásti kompenzoval volbou silně expresivního slovesa „rozzuřila“ (místo např. možné varianty „rozčílila“):

South Africa's trade with the rest of the continent did not grow very much in the sixties. **To make matters worse**, in courting Black African friendship Vorster's government upset the extremists in their own country. (str. 287 originálu)

V průběhu šedesátých let objem obchodu Jižní Afriky se zbytkem kontinentu příliš nerostl. K tomu navíc Vorsterova vláda svou snahou získat přízeň černé Afriky **rozzuřila** domácí extremisty. (str. 17–8 překladu)

Dlužno však podotknout, že tyto kompenzační překlady jsou vždy jen nouzovým řešením a sotva mohou přinést úplně stejný efekt jako originál. Cílem je nicméně dosáhnout maximálně se kryjícího účinku (Levý 1983: 132).

V některých případech nebylo vlivem rozdílných vlastností obou jazyků vhodné pasivum ponechat, což mělo vliv na členění věty, protože agens a patiens si v důsledku změny vyměnily pozice. Dlužno však podotknout, že anglickým pasivem mohl být určitý člen (tučně označená část textu) vytknut umístěním na začátek věty. V češtině značí centrální (novou) informaci jen slovosled:

Public transport, cinemas, post offices, restaurants and churches were all segregated by law. (str. 286 originálu)

Zákony nařizovaly segregaci **ve veřejné dopravě, v kinech, na poštách, v restauracích i kostelech**. (str. 15 překladu)

V jiných případech bylo vzhledem ke komplikované syntaxi/formulaci originálu nutné přeložit pasáž volněji, aby i v češtině zněla přirozeně: „Yet, in the years after 1956, the most

unlikely candidates for independence in European eyes were granted **their freedom**“ (str. 282 originálu); „Nicméně v období po roce 1956 byla **nezávislost udělena právě kandidátům**, u nichž **to** z evropského pohledu **bylo nejméně pravděpodobné**“ (str. 10 překladu). V tomto případě vedl překlad k mírnému snížení koheze, neboť místo opakování příbuzných slov *freedom* a *independence* je v českém překladu *nezávislost* a zájmeno *to*.

Tak například při doslovném převzetí struktury následujícího souvětí by volně připojená podmínková věta na jeho konci (vyjadřující „jen“ průvodní okolnost) získala v češtině přílišný důraz. Naopak centrální informace *very uncertain, and perhaps a dangerous, future* by tolik nevynikla. V tomto případě jsem podmínkovou větu přeformuloval na okolnostní určení *v případě udělení nezávislosti*, které jsem předsunul: „The prospect for native rule seemed particularly alarming in colonies where large white settler populations would face a very uncertain, and perhaps a dangerous, future **if independence were granted**“ (str. 282 originálu); „Představa samosprávy působila obzvláště velké znepokojení v těch koloniích, kde by **v případě udělení nezávislosti** hrozila velkému počtu bílých osadníků velmi nejistá a možná i nebezpečná budoucnost“ (str. 10 překladu).

Zatímco ve výše zmíněném úryvku jde o záležitost zčásti stylistickou (kopie syntaxe je možná, byť by měla své nevýhody), v případech, jako je ten následující, kdy byl některý výraz vytčen počátečním postavením, často nebylo možné kopírovat slovosled, neboť by to vedlo k nepřijatelné konstrukci. Rematičnost (jádrovost) informace byla v takovém případě opět kompenzována (pouze) slovosledem – pozdějším, či koncovým postavením:

Riots, strikes and demonstrations spread throughout South Africa in the following months, and by the end of the year over five hundred blacks had been killed by the police. (str. 288 originálu)

V následujících měsících se po celé Jihoafrické republice rozšířily **vzpoury, stávký i demonstrace** a policie do konce roku zabila přes pět set černochů. (str. 19 překladu)

O vytýkáci povaze dané konstrukce svědčí i fakt, že by bylo možné danou větu formulovat neutrálněji i takto: „In the following months, riots strikes and demonstrations spread throughout South Africa...“, kdy už by kopie syntaxe možná byla.

Vlivem syntaktických vlastností češtiny a angličtiny bylo také místy nutné přesunout příslovečné určení času, které má v angličtině běžně koncovou pozici, ve které by v češtině

získalo v některých případech nepřiměřený důraz: „There had been attempts to strengthen their position in the 1950s“ (str. 283 originálu); „V padesátých letech se objevily snahy upevnit jejich postavení“ (str. 11 překladu). Podobně jako u výše zmíněného příkladu s podmínkovou větou na konci souvětí, nebylo u některých dovětků přirozené ponechat jejich pozici ve větě, naopak, vynutily si předsunutí:

There remained the oldest of all the European empires in Africa – that of the Portugese. (str. 283 originálu)

Zbývala portugalská říše, nejstarší ze všech evropských impérií v Africe. (str. 12 překladu)

Do jisté míry se zde sice jedná o zjednodušení syntaxe, nicméně strukturně stejné opakování výrazů *the oldest of all the European empires in Africa* a *that of the Portugese* by v češtině neznělo stejně přirozeně jako v angličtině. Vzhledem k tomu, že se zde navíc jedná o přeražení významově shodných výrazů, následný posun jejich výpovědní dynamičnosti je tím spíš ospravedlnitelný.

Poměrně problematické bylo i překládání vsuvkových informací v textu: některé bylo možné bez problémů přejmout, často užším začleněním do větné stavby, například jako okolnostní určení. Mnohdy se totiž jednalo o větné modifikátory, ne však vždy: „Although Portugal was, **by Western standards**, a poor country [...]“ (str. 283 originálu); „Ačkoliv bylo Portugalsko **na západní poměry** chudou zemí [...]“ (str. 12 překladu). Mnohdy bylo nutné jako v následujícím úryvku, vsuvkový výraz přemístit: „In their places they left, **for the most part**, a mass of new, and mostly poor, states [...]“ (str. 279 originálu); „**Většinou** po sobě zanechaly množství nových, vesměs chudých zemí [...]“ (str. 8 překladu).

V některých případech charakter anglického souvětí ve spojení se vsunutou informací vedl při překladu ke změně slovosledu – jako například v následující citaci. Ani v ní nebylo možno převzít strukturu, naopak se nabízelo předsunutí vloženého *unlike the French, Portugese or British settlers*, což v následující části souvětí vedlo ke změně aktuálního členění, kdy je v češtině příslovečné určení *do mateřské země v Evropě* odsunuto na konec, zatímco *to a European homeland* v originálu stojí dříve (než výraz *do mateřské země v Evropě*):

The white South Africans were left with sovereign control over their own defence and the policies of their state, but with no possibility to retreat – unlike the French, Portugese or British settlers – **to a European homeland**, before the rising tide of black nationalism. (str. 285 originálu)

Jihoafriickým bělochům sice zůstala svrchovaná kontrola nad vlastní obranou i politikou státu, ale na rozdíl od francouzských, portugalských nebo britských osadníků neměli možnost se stáhnout před narůstající vlnou černošského nacionalismu **do mateřské země v Evropě**. (str. 14 překladu)

Podstatné bylo nenarušit komunikační dynamiku cílového jazyka. Pokud věta originále věta nezní rušivě, musí takto vyznět i v CT. V některých případech bylo nanejvýš vhodné rozvést polovětné vazby na „plnohodnotné“ věty, což si místy vynutilo postponování určující polovětné vazby:

This African territory looked as if it would make a stable new state because of the wealth it could create from the gold mines and vast cocoa plantations, and also because of the growing reputation of its **British-educated**, black Prime Minister, Kwame Nkrumah, who impressed Westerners as a civilised and articulate leader of men. (str. 282 originálu)

Zdalo se, že na tomto africkém území by díky bohatství plynoucímu ze zlatých dolů a rozsáhlých kakaových plantáží mohl vzniknout stabilní nový stát. Přispěla k tomu i rostoucí reputace černošského premiéra Kwame Nkrumaha, **který studoval v Británii** a na západní politiky udělal dojem coby civilizovaný a výřečný vůdce lidu. (str. 10 překladu)

Do jisté míry tak získává zvýrazněná část v češtině větší důraz, rematicnost. Daná pasáž je také příkladem pro situace, kdy bylo nutné rozdělit složitá souvětí. Vzhledem ke koncovému postavení sousloví *stabilní nový stát* je důraz na ně mírně zvýšen. Naopak v následující větě bylo nutné vytvořit podmět (*reputace*). V takových případech jsem volil podmět vyplývající z logiky dané situace tak, aby pokud možno co nejméně měnil dané souvětí.

Změny podmíněné rozdělením souvětí lze nejlépe demonstrovat na dvou následujících úryvcích, jejichž přesná strukturní/formální kopie by v češtině přinejmenším stylově neodpovídala originálu. V prvním příkladu jsem zvolil z první věty implicitně vyplývající podmět *tento růst*, v druhém bylo rozdělení méně komplikované, protože obě části souvětí měly podmět odlišný. Oproti prvnímu příkladu, kde vzniká posun, neboť *tento růst* získává větší důraz než spojovací výraz *partly as a result*, jde v druhém příkladu de facto pouze o nahrazení interpunkčního znaménka, přičemž podmíněty první i druhé věty zůstávají ve srovnání s originálem stejné:

- 1) In 1967, the price of gold in world markets also began to rise, reaching a peak in 1974, partly as a result of the weakness of the dollar in the later stages of the Vietnam war, and **partly** because the South Africans deliberately mined less. (str. 287 originálu)

V roce 1967 začala stoupat i cena zlata na světovém trhu, přičemž svého maxima dosáhla v roce 1974. **Tento růst** byl částečně způsoben slabým dolarem v pozdních fázích války ve Vietnamu a částečně tím, že ho Jihoafričané úmyslně těžili méně. (str. 17 překladu)

- 2) Black Africa; **President Nasser of Egypt** armed and encouraged the Algerian FLN in their struggle against the French; the anti-Portugese nationalist movements operated from bases in the black states of Zaïre, Zambia and Tanzania. (str. 285 originálu)

Ghana inspirovala osvobozenecká hnutí v celé černé Africe. **Egyptský prezident Násir** vyzbrojil a podporoval alžírskou FLN v jejím boji proti Francii, protiportugalská nacionalistická hnutí operovala ze základen v černošských státech Zair, Zambie a Tanzánie. (str. 13 překladu)

Podstatně méně časté bylo spojování souvětí. V dalším úryvku jsem kvůli silné návaznosti spojil jednu část následujícího souvětí s předchozím. De facto tedy ani nejde o plnohodnotné spojení (celých) souvětí. Už jen to naznačuje, jak vzácné bylo spojování větných celků. V uvedeném příkladu do jisté míry klesla dynamičnost části věty připojené

k předchozímu souvětí, naopak trochu větší důraz je na tématu nově vytvořeného, druhého souvětí:

Long before the Second World War, the British had started to transform their Empire into a Commonwealth of self-governing countries. India, Pakistan, Ceylon and Malaya all became members; and the British hoped that through such an association of former colonies they might [...]“ (str. 279 originálu).

Již dlouho před druhou světovou válkou začali Britové přetvářet své impérium na Společenství samosprávných zemí (Commonwealth), jehož členy se staly Indie, Pákistán, Cejlon i Malajsko. Britové doufali, že jim takové společenství bývalých kolonií umožní [...]“ (str. 9 překladu).

Vždy bylo samozřejmě třeba zvážit nutnost rozdělení, nicméně jak jsem již několikrát zmínil, přesné kopírování struktury by nebylo odpovídající – ať už šlo o samotné rozdělování/spojování vět, či o aktuální členění. I tak ale bylo vždy zapotřebí dbát na to, jak k podobným úpravám podotýká Mona Baker, aby výsledná struktura měla vlastní kontinuitu (vývoj) (Baker 1969: 128).

6. METODA PŘEKLADU

Překladačská řešení v této práci se odvíjela od principů vytvořených na základě předchozí překladačské analýzy a určení pravděpodobného čtenáře CT.

Jak jsem již předeslal, primárním cílem tohoto textu je informativní funkce, zcela v souladu s jeho učebnicovým charakterem. Mimo té se však do značné míry uplatňuje i interpretativní aspekt, jak předesílá autor v obalovém textu knihy. Obecně se dnes má za to, že zahraniční učebnice jsou psány „živěji“ než ty české, zatímco u tuzemských se posun směrem k interaktivnosti teprve začíná projevovat (Čechová et al. 2003: 293). To si v mém překladu vynutilo určité, výše zmíněné úpravy. Zcela zásadním aspektem by však i nadále mělo zůstat pozitivní působení na adresáta (Čechová et al. 2003: 293), což také podnítl jeho zájem. Tato funkce je velmi zřetelná i u VT a neměla by se v překladu v žádném případě ztratit. V souladu s tím, že u českých učebnicových textů je posun směrem k „akčnosti“ teprve v počáteční fázi, bylo nanejvýš vhodné zmíněnou interaktivnost na některých místech poněkud zmírnit.

Vzhledem k tomu, že překlad probíhal více než 30 let po vydání knihy, bylo by možno se domnívat, že bude zapotřebí přistupovat k výrazné aktualizaci, nicméně nebylo tomu tak. Důvody jsou několikeré. Především společensko-politický systém v době a zemi původního vydání a v zemi zhotovení našeho překladu se kryjí, takže eventuelní úpravy některých pasáží (například vynechání implicitně pochvalných zmínek o USA, které by se za minulého režimu patrně dočkaly „úpravy“) bylo možné ponechat. Vzdálenost tematiky byla také do jisté míry přirozenou překážkou bránící široké veřejnosti v kulturním prostředí CT seznámit se v mezičase s problematikou hlouběji, čímž by se některé informace v textu staly pro čtenáře překladu redundantní. S jistou mírou nadsázky tak lze říct, že presupozice pro čtenáře původního vydání a recipienty současného překladu (pokud by kniha vyšla), se přibližně kryjí.

Přeložený text má stejnou tematiku i obsah, také presupozice jsou u naprosté většiny výrazů, vzhledem ke zmíněné vzdálenosti obou kultur od tématu textu, do značné míry podobné. Problematické ovšem byly některé výrazy, u nichž by se dalo u původního čtenáře (ať už přímo v Británii či mimo ni) usuzovat na větší znalost (i konotativní) daného tématu. V takových případech bylo nutné přistoupit k explicitaci; zároveň musely být zohledněny výše zmíněné aspekty stylistické.

7. ZÁVĚR

Cílem této práce bylo adekvátně převést VT do cílového jazyka, a okomentovat hlavní problematiku spojenou s převodem. Důraz byl kladen především na adekvátní převedení funkcí VT, tj. na přeložení textu takovým způsobem, který by u českých čtenářů vyvolal pokud možno stejný, nebo alespoň co nejvíce se kryjící, efekt jako originál.

Z analýzy nepochybně vyplývá, že ústředním problémem byl pragmatický aspekt, důležitou roli však sehrála i značně komplikovaná syntax. Bylo tedy nezbytné upravit některé kulturně vyvázané prvky tak, aby ani čtenáři CT neunikly informace (či konotace), a zároveň bylo nutné zachovat specifický charakter textu. V důsledku toho jsem musel přistoupit k některým nevyhnutelným úpravám (posunům), jejichž kategorizace byla poměrně složitá, což mne při snaze neopomenout žádný podstatný prvek vedlo k detailnějšímu rozboru. Domnívám se, že zásady pro úspěšné zhotovení překladu byly splněny.

Z dlouhodobého hlediska byl pro mne překlad přínosný především tím, že mi pomohl zdokonalit překladatelské dovednosti, získat náhled do další oblasti a připomenout si nutnost reflexe vlastních metod (kritiky vlastní práce), která by měla být vždy nedílnou součástí překladatelské praxe.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Primární literatura:

HOWARTH, T. *Twentieth Century History – The World Since 1900*. 1st edition. Harlow, Essex, U.K.: Longman Group Ltd., 1979. vii, 312 s. ISBN: 0-582-22162-5.

Sekundární literatura:

BAKER, M. *In Other Words*. 1st edition. London: Routledge, 1992. x, 304 s. ISBN 0-13-03086-2.

ČECHOVÁ, M., et al. *Současná česká stylistika*. 1. vydání. Praha: ISV, 2003. 342 s. ISBN 80-86642-00-3.

CRYSTAL, D. – DAVY, D. *Investigating English Style*. 1st edition. Burnt Mill, Harlow, Essex: Longman Group UK Ltd., 1969. xii, 264 s. ISBN 0-582-55011-4.

DUŠKOVÁ, L., et al. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí němčiny*. 3. vydání. Praha: Academia, 2003. 673 s. ISBN 80-200-1073-4.

GREPL, M., et al. *Příruční mluvnice češtiny*. 2. opravené vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003. 799 s. ISBN 80-7106-134-4.

HULEC, O. *Dějiny Jižní Afriky*. 1. Vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 345 s. ISBN: 80-7106-247-2.

LEVÝ, J. *Umění překladu*. 2. doplnění vydání. Praha: Panorama, 1983. 396 s.

NEWMARK, P. *A Textbook of Translation*. 1st edition. Singapore: Prentice Hall International, 1988. xii, 292 s. ISBN 0-13-912593-0.

NORD, C. *Textanalyse und Übersetzen: theoretische Grundlagen, Methode und didaktische Anwendung einer übersetzungsrelevanten Textanalyse*. 2. neu bearbeitete Auflage. Heidelberg: Groos, 1991. 284 s. ISBN 3-87276-649-X.

POPOVIČ, A. *Teória umeleckého prekladu*. 2. Prepracované a rozšírené vydanie. Bratislava: Tatran, 1975. 293 s.

STANĚK, V. *Jak psát správně čárky*. 1. vydání. Praha: Fortuna, 1997. 85 s. ISBN 80-7168-473-2.

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ. *Pravidla českého pravopisu*. 1. vydání. Praha: Academia, 1998. 391 s. ISBN 80-200-0992-2.

VILIKOVSKÝ, J. *Preklad ako tvorba* 1.vydání. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1984. 234 s.

VRBOVÁ, A. *Stylistika pro překladatele* 1. vydání. Praha : Karolinum, 1998. 198 s. ISBN: 80-7184-585-X

Slovníky:

ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. 4. vydání. Praha: Academia, 2005. 647 s. ISBN 80-200-1347-4.

MAYOR, M., et al. *Longman Dictionary of Contemporary English*. 5th edition. Harlow, Essex, UK: Pearson Education Limited, 2009. 2082 s. ISBN 978-1-4082-1533-3.

PROCTER, P., et al. *Longman Dictionary of Contemporary English*. 1st ed. Harlow (Essex); London: Longman Group Limited, 1978. 1303 s. ISBN 0-582-55608-2.

Atlasy:

ZAHN, U. *Diercke Weltatlas*. 3. aktualisierte Auflage. Braunschweig: Westermann, 1992. 275 s. ISBN 3-14-100600-8.

Internetové zdroje:

AMAZON.COM. *Twentieth Century History: The World Since 1900* [online]. © 1996-2010 [cit. 2010-08-20]. Dostupné z: <<http://www.amazon.com/Twentieth-Century-History-World-Since/dp/0582332095>>.

ANONYMUS. Reviews: Textbooks and Readers. *The History Teacher*. 1985, 18, 2, s. 275-277. Dostupný také z: <<http://www.jstor.org/stable/493930>>.

BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle CSN ISO 690 a CSN ISO 690-2: Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla*. [online]. c1999–2004, poslední aktualizace: 11. 11. 2004 [cit. 2010-06-01]. Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>>.

BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle CSN ISO 690 a CSN ISO 690-2: Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentu*. [online]. c1999–2004, poslední aktualizace 11. 11. 2004 [cit. 2010-06-01]. Dostupné z: <<http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>>.

PETRÁČEK, Z. Perly v koruně čínského impéria. [online]. březen 2008 [cit. 2010-07-28]. Dostupné z: <<http://www.cs-magazin.com/2010-03/view.php?article=articles/cs100352.htm>>.

PŘEVRÁTIL, R. *Afrika roku 2057*. [online]. 2007-05-01, 2007-05-01 [cit. 2010-07-28]. Dostupné z: <<http://fbc.binghamton.edu/208cz.htm>>.

ROVNANÍK, M. *Bible svatá online – Lukáš, 1. kapitola* [online]. Poslední aktualizace: 22.07.2010 [cit. 2010-07-01]. Dostupné z: <<http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/k/Lk12.php>>.

THE ONLINE PARALLEL BIBLE PROJECT. *Luke 12:31*. [online]. c2004 - 2010, 2010-07-04 [cit. 2010-07-28]. Dostupné z: <<http://bible.cc/luke/12-31.htm>>.

ÚJČ AV ČR. *Internetová jazyková příručka*. [online]. c2008, poslední aktualizace: 2010-07-28. [cit. 2010-07-28]. Dostupné z: <<http://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

32 The Third World: Independence and After

One of the most far-reaching changes in world politics after 1945 was the break-up of the old colonial empires. Just as the 'New World' of North and Latin America had broken free from old Europe in the late eighteenth and nineteenth centuries, and as the subject nationalities of Eastern Europe had won their independence in the early twentieth century, so the peoples of the 'Third World' rejected colonialism after 1945.

Their struggle for independence from alien rule was often violent, and by the late 1970s, it was still incomplete. But the colonial empires of Britain, France, the Netherlands, Belgium, Spain and Portugal, which still dominated the maps of Asia, Africa and the Caribbean in 1945, had largely disintegrated by 1975. In their places they left, for the most part, a mass of new, and mostly poor, states that belonged neither to the capitalist Western camp nor to the communist Eastern bloc.

Decolonisation: the End of the European Empires

We saw in Chapter 27 (pages 218–22) how the Second World War dealt the first blows to the colonial empires. Apart from Portugal, all the major colonial powers were involved in the war against Germany and Japan. The Japanese overran huge areas of the Far Eastern empires, and the Germans invaded North Africa, breaking the links between many colonies and the 'mother countries'.

After the war, Britain, France and the Netherlands were in no condition to re-impose their rule everywhere by force. Moreover, the post-war world was dominated by the USA and the USSR, both of whom were hostile to old-style colonialism. And for Western European countries, the attitude of the Americans was crucial, since they depended on the USA not only for economic aid to finance reconstruction and to pay off war debts, but also for military support to contain the threat of a Russian advance from the east. The Americans harked back to their own fight for independence from the British, and saw their own great influence and power in the post-war world as something quite different from the imperialism of old Europe. Much as

the British and the French resented American criticism of their empires, they were in no position to take an independent line.

The first phase of decolonisation, which you can see on the map, took place in the twelve years after the defeat of Japan, 1945–57. In Asia, India and Pakistan became independent in 1947; Ceylon (Sri Lanka) and Burma in 1948; Indonesia in 1949; and Malaya in 1957, after the British had defeated a local communist guerrilla movement. In 1949 the French granted Vietnam, Laos and Cambodia a form of independence which did not satisfy Indo-Chinese nationalists, especially those in the north of Vietnam. For the story of subsequent developments in Indo-China you should look at pages 232–3, and pages 244–7.

In the Middle East and North Africa, Jordan and Syria were granted independence in 1946; Palestine (which the leaders of the Jewish population proclaimed the state of Israel once British troops had left) in 1948; Libya in 1951; and Morocco, Tunisia and the Sudan in 1956. In 1954 the British agreed to pull their troops out of the Suez Canal Zone by June 1956, and thus brought to an end over seventy years of military interference in Egyptian affairs.

For various reasons, these first grants of independence did not, at the time, appear to signify the beginning of the end of the empires. Most of the peoples who gained their freedom by 1957 appeared quite capable of governing themselves. Their leaders were educated men; and some of the new states had already enjoyed a considerable degree of self-government within the old empires. Long before the Second World War, the British had started to transform their Empire into a Commonwealth of self-governing countries. India, Pakistan, Ceylon and Malaya all became members; and the British hoped that through such an association of former colonies they might continue to reap many of the benefits of empire. The French aimed to develop a similar framework, within which colonies could achieve internal self-government without breaking their economic and political ties with the 'mother country'. That was the purpose of the French Union, set up in 1946, and of the French Community, which replaced it in 1958.

Thus, the newly independent states were regarded as special cases, fit to be let off the imperial leash. On the other hand, the British, French, Belgians and Portuguese still retained many colonies which, in Western eyes, seemed ill-suited for immediate self-government. Most of them were tropical countries in Africa and the Caribbean, with weak economies, low levels of education, and often little sense of national unity. Their economic development, such as it was, had been based on the exploitation of mineral resources and cash crops (such as cocoa, coffee, groundnuts and rubber) for export by European companies: very little had been done to improve the production of food crops for home consumption, or to develop better balanced economies. Educational progress was equally unimpressive. In the Gold Coast, West Africa's most educationally advanced colony, only forty-four per cent of children were enrolled in primary schools in 1947; in Nigeria the proportion was twenty-one per cent; in Dahomey, ten per cent. Moreover, tropical African societies were made up of tribes, whose differences in language and culture, and often their long-standing hostilities, made it difficult to see how they could create workable political systems of their own, if and when they gained their independence. The colonial powers had done little to encourage local politicians. Men like Kwame Nkrumah in the Gold Coast, Jomo Kenyatta in Kenya and Hastings Banda in Nyasaland were imprisoned for their activities in post-war years; and in some colonies the right to form political parties was denied.

The prospect of native rule seemed particularly alarming in colonies where large white settler populations would face a very uncertain, and perhaps a dangerous, future if independence were granted. In the British colony of Kenya a liberation movement called Mau Mau waged a campaign of terrorist violence against British settlers between 1952 and 1959, and bloodily illustrated the plight of white farmers in a hostile countryside. In Algeria the war between the French *colons* and the nationalist FLN (*Front de la Libération Nationale*) lasted from 1954 to 1962 (see page 269), and caused massive loss of life.

Finally, and particularly for the British, there were overseas possessions that were vitally important as bases from which British forces could protect trade routes and maintain a military presence outside Europe: for example, Malta, Aden, Cyprus and Singapore. Before the 1950s, to grant independence for colonies such as these would have been unthinkable.

Yet, in the years after 1956, the most unlikely candidates for independence in European eyes were granted their freedom. The first of the tropical colonies to be freed was the Gold Coast (re-named Ghana). This African territory looked as if it would make a stable new state because of the wealth it could create from gold mines and vast cocoa plantations, and also because of the growing reputation of its British-educated black Prime Minister, Kwame Nkrumah, who impressed Westerners as a civilised and articulate leader of men. Ghana became independent in 1957. In 1958 the people of French Guinea opted out of the new Community set up to replace the French Union. Two years later the colonial empires began to collapse.

In 1960 President de Gaulle began to liquidate France's overseas empire. Countries whose peoples had grown restless and dissatisfied with the limited degree of self-government they were allowed in the French Community were now granted full independence. French West Africa and French Equatorial Africa fragmented into eleven separate sovereign states, while the island of Madagascar became the Malagasy Republic. The two trust territories of Togo and Cameroon also became independent.

In the same year, 1960, the Belgians were forced out of the Congo, which became an independent state (it was re-named Zaire in 1971): they had made no plans to leave the colony, but were too weak to resist a sudden and violent upsurge of nationalist feeling. In contrast, the British tried to bring their colonial rule in Africa and the Caribbean to a more orderly end, leaving the new states with democratic constitutions and locally born, trained élites. The British Prime Minister, Harold Macmillan, showed that he was aware of the new strength of African nationalism when in a speech delivered in South Africa in February 1960 he declared that "The wind of change is blowing through this continent, and, whether we like it or not, this growth of national consciousness is a political fact". As you can see from the maps on pages 280–81, the wind was blowing too hard to allow the British to delay their departure too long. You can also see that in the 1960s similar winds drove the British from colonies in the Mediterranean, the Middle East and the Far East.

In the rush to independence in Africa, the British and French governments increasingly gave priority to the status of black nationalism. The interests of white settlers came to take second place—although they felt they had special claims to protection from their 'kith

and kin' in the mother countries. There had been attempts to strengthen their position in the 1950s. For example, the French army had made extraordinary efforts to stamp out Algerian nationalism, using torture as a routine practice and killing nearly a million Algerians. But when de Gaulle, who was brought to power to solve the Algerian problem, saw no way out except to concede independence, the *colons* were left to their fate. Over a million of them, fearing the worst, fled from the new state.

The British had tried to safeguard the interests of white minorities in Kenya and Southern Rhodesia. They planned to group colonies together in federations—Kenya, Tanganyika and Uganda in one, and Southern and Northern Rhodesia and Nyasaland in another—hoping that the more prosperous whites would be able to dominate their poorer black neighbours, and, indeed, rigging the constitutions so that the whites would be given more powers than their numbers warranted. But when those plans collapsed, British settlers, like the *colons* in Algeria, found themselves abandoned.

After the Federation of Rhodesia and Nyasaland (sometimes called the Central African Federation) broke up in 1963, only two of its member colonies were granted independence—Northern Rhodesia (Zambia) and Nyasaland (Malawi). Britain denied independence to white-controlled Southern Rhodesia, which refused to meet African demands for black majority rule. In 1965, the Rhodesian whites, led by the Prime Minister, Ian Smith, took matters into their own hands and made a unilateral declaration of independence (UDI). Although the British government refused to intervene by force, as the leaders of Black Africa demanded, they asked the United Nations to support worldwide economic sanctions against Smith's illegal régime, and froze Rhodesian assets in Britain. Faced with a choice between white and black rule in Africa, the British government did not hesitate by 1965 to side with the latter.

There remained the oldest of all the European empires in Africa—that of the Portuguese. Although Portugal was, by Western European standards, a poor country with a small population, peculiar circumstances made it possible for her to cling on to her colonies longer than any other country. First, Portugal had not taken part in the Second World War and her rule in Africa had not been interrupted. Second, the US government was more tolerant of Portuguese

colonialism than of British or French—mainly because the Americans did not want to offend a country whose naval bases were vital to NATO's strategy for the defence of the West. And third, Portugal's brutal, authoritarian government (controlled by Dr. Antonio Salazar until 1968, and then by Professor Marcello Caetano) was able to order the ruthless repression of black nationalist movements in Mozambique, Angola and Guinea (Bissau) without fear of public criticism at home. Although the colonies became increasingly costly to defend—in the 1960s more than forty per cent of Portugal's national budget was spent on the armed forces—they were valuable as food producers and as markets for the mother country's exports. Even after most of the African continent had fallen to the black nationalists, the Portuguese government continued to encourage large-scale emigration to Angola and Mozambique to bolster white colonial rule.

Finally, in 1974 and 1975 the Portuguese Empire fell apart, under pressure from two directions. In Africa, Portuguese rule was under direct attack from armed black nationalist organisations, such as the Mozambique Liberation Front (FRELIMO), the Popular Movement for the Liberation of Angola (MPLA), the National Union for Complete Independence (UNITA) in Angola, and the African Independence Party of Guinea and Cape Verde (PAIGC). Back home, the economy was hit by international inflation and also by the entry of Portugal's main European trading partner, Britain, into the E.E.C. In April 1974 the army overthrew the Caetano régime, and the new government wanted a quick end to the colonial wars in Africa. Guinea (Bissau) became independent in 1974, and Mozambique and Angola in 1975. Something like 800,000 white Portuguese settlers fled in panic.

Why was the disintegration of colonial rule so sudden? As we have seen, some European governments were under pressure, from the Americans and from public opinion inside their own countries, to withdraw from empire; and they were, in any case, not rich enough to pay the price of repressing liberation movements without sacrifices which their own people were not prepared to make. But the force which in the end took even the Portuguese by storm was the rise of nationalism among colonial peoples whom Europeans had previously thought too primitive to assert themselves.

Many factors contributed to the rise of black

nationalism. The bigger concentrations of blacks in African towns and cities – both workers for big firms and surplus people from the countryside in search of jobs – offered new audiences for politicians and were easily mobilised in support of radical change. The growth of African élites, composed of independent professional men, civil servants, army officers and clergymen, provided nationalist movements with leaders. The more that educated Africans were exposed to Western political influences, the more clearly they saw the contradictions between the ideals of parliamentary democracy and the reality of colonial rule. For many of those men, Western socialist ideas appealed because of their emphasis on social justice and modernisation.

Finally, decolonisation was a cumulative process: with each nationalist gain, the colonies that remained became harder to hold down. Ghana inspired liberation movements throughout Black Africa; President Nasser of Egypt armed and encouraged the Algerian FLN in their struggle against the French; the anti-Portuguese nationalist movements operated from bases in the black states of Zaïre, Zambia and Tanzania.

From the point of view of the imperial Powers, one concession paved the way for another. If Algeria could not be held, what was the point in hanging on to other, less valuable, colonies in tropical Africa? And, for the British, once India had been released and control of the Suez Canal lost, what was to be gained by clinging to bases such as Malta, Cyprus and Aden? What, indeed, was the point in maintaining British forces, at great expense, anywhere east of Suez?

In 1968, Harold Wilson's Labour government took the decision to withdraw troops from the remaining bases in the Persian Gulf and Singapore by 1971. Of all the stages in the disintegration of the British Empire, that was the only one which the USA opposed. The American government, alarmed by the growth of Russian naval power, wanted the British to maintain their bases. But this time the protests fell on deaf ears. The British, like the other Western Europeans, had reached the end of the imperial road.

The Problem of South Africa

Although black nationalism triumphed over the European empires throughout Africa, it met with one major defeat: South Africa. In the richest and most fertile state of the continent – which produced three-quarters of the world's gold, as well as other valuable

minerals (diamonds, uranium and copper) – a white minority held on to exclusive power over the other eighty per cent of the population.

For Black Africa, white rule in South Africa represented a last stronghold of colonialism: yet South Africa was not a colony. The Boers, or Afrikaners, who formed a majority of the white population, had broken their links with the Netherlands, their country of origin, way back in the early nineteenth century. From 1910 the country was a self-governing Dominion within the British Commonwealth (see Chapter 2, page 12); and in 1961 that last connection with imperial Europe was broken when South Africa left the Commonwealth. The white South Africans were left with sovereign control over their own defence and the policies of their state, but with no possibility of retreat – unlike the French, Portuguese or British settlers – to a European homeland, before the rising tide of black nationalism. Moreover, they had an aggressively nationalist and racist philosophy of their own, claiming that the land belonged to them rather than to the black African people whom they had defeated and subdued in the colonial period. As the Prime Minister, Mr Vorster, put it in 1970: "South African nationhood is for the Whites only."

Throughout most of the world, the old doctrine that Europeans were a 'master-race', destined to govern non-European peoples, lost ground in the second half of the twentieth century. In South Africa, however, it flourished, gaining new support after the Second World War when the Afrikaners became the dominant group in politics, displacing the richer minority of English-speaking whites. Like the 'poor whites' of the American South, the Afrikaners stood for the principle of white supremacy in its crudest and most brutal form, and they were untouched by European liberal influences. The Afrikaner version of Christianity, taught by the Dutch Reformed Church, declared that God had made white men superior to blacks, and had ordained the white élite to rule and the blacks to be their servants. In the 1948 elections, the Afrikaner National Party, led by Dr D. F. Malan, came to power, pledged to the cause of white rule, and the separate development or 'apartheid' of different races. The Party held on to power for the next thirty years, wearing down the resistance of English-speaking liberals in the 1950s and early 1960s until it emerged as the only effective governing party in South Africa. Malan's successors as Prime Minister of South Africa – all of them

Shapes of a New World

hard-line Afrikaner nationalists – were J. G. Strijdom from 1952, H. F. Verwoerd from 1958, B. J. Vorster from 1966 and Paul Botha from 1979.

The Afrikaner nationalist movement was, in fact, part of the nationalist surge which swept through the Third World after the Second World War. Yet for the non-white population of South Africa, it resulted in a more complete racial oppression than even they had ever known before (see Chapter 17, page 113). Apartheid deprived them of all civil liberties and all hope of progress, and kept them desperately poor in one of the world's richest countries. An Act of 1953 banned strikes by African workers (they had already lost the right to form trade unions in 1937) and by 1959 all non-whites had had their right to vote taken away. Rigid segregation was enforced in every aspect of life: to marry someone of a different race became a crime, and so did any mixing of the races in sport. Public transport, cinemas, post offices, restaurants, and churches were all segregated by law. After the Bantu Education Act of 1953 schools were segregated and the government gradually took over African schools from Church missions and enforced limitations on the syllabuses, so that most black children were trained only for manual work. From 1959, Africans were not allowed to attend white universities.

Perhaps the most far-reaching aspect of apartheid was the territorial segregation of the races. A series of Acts, starting with the Group Areas Act of 1950, limited the freedom of non-whites to live, own land and establish businesses in areas designated as reserved for whites – and those 'white' areas amounted to eighty-seven per cent of the country's land. The Bantu Self-Government Act of 1959 lumped the remaining 'African' land into eight reserves, or Bantustans, each supposed to act as a 'homeland' for one of South Africa's black tribes. Within the Bantustans Africans were given the right to elect their own governments – but the white government in Pretoria kept control of the police and a veto over legislation, and attempted to ensure that conservative tribal chiefs controlled Bantustan affairs. Blacks lost all right to live outside those reserves, and in the 'white' mining and urban areas where they provided cheap labour they became no more than migrant workers, without the right to bring their wives and children to live with them. After 1963 blacks could be – and were – moved by force to a Bantustan from any 'white' area, no matter how long they had lived there. The white government promised the

Bantustans independence in due course, yet the reserves were so poor and overcrowded that they could not hope to break away from their dependence on the South African economy. Without South African aid, and jobs for migrant workers, their people would have starved.

The system of apartheid was enforced by pass laws, requiring all non-whites to carry identity cards with them at all times, and by a brutal police force with very wide powers – including, since the early 1960s, the right to keep suspects in prison indefinitely. Moreover, the 1950 Suppression of Communism Act gave the Minister of Justice wide powers in suppressing radical opposition to the Nationalist régime. Not only did he ban the tiny South African Communist Party, but he also branded as Communists all who stepped outside the law in speaking out against apartheid, and introduced harsh measures against them.

The imposition of apartheid in the 1950s provoked opposition from the non-white population, which led to riots and civil disobedience campaigns. On the whole, the protest was non-violent, influenced by leaders like Chief Albert Luthuli of the African National Congress (see Chapter 13, page 74), who hoped for white liberal and Christian support. Even the Pan-African Congress, a more radical breakaway organisation formed in 1958, at first proposed peaceful methods of opposition to apartheid. But even peaceful protest was met by violent repression.

In 1960 it seemed that the police had gone too far. They opened fire, without authorisation, on a crowd demonstrating against the pass laws at Sharpeville, in Transvaal. That massacre, in which 67 blacks were killed and 186 injured, had a profound effect on South African politics, and for a few months the future of apartheid seemed uncertain. It led to widespread demonstrations by the blacks; and new leaders of the ANC and PAC broke with non-violence and started campaigns of arson and bombing. Alarmed by such developments, foreign investors withdrew funds from the country, and some white families emigrated. However, the South African government stood firm. The spectacle of near-anarchy and civil war in Zaïre, which had just become independent under black rule, reinforced its determination to resist attacks on white rule. It banned the ANC and PAC and either imprisoned their leaders or forced them into exile. After 1963 no radical opponents of the régime remained free for long inside South Africa: the police state had established control.

The Third World: Independence and After

The confidence of foreign investors was restored quickly, too, once the threat of revolution had faded. In the 1960s South Africa achieved a faster rate of economic growth than ever before in her history – and a faster rate than any other country in the world, except Japan. Her rich natural resources and cheap labour costs attracted massive investment from overseas and a new wave of white immigrants from Europe. The governments of Verwoerd and Vorster set out to make South Africa more self-sufficient, by developing her manufacturing industry and by finding new trading partners, so as to make her less dependent on Britain and the USA.

Western Europe responded enthusiastically: the West Germans provided larger amounts of investment and high-technology imports (such as computers and military communications systems), while the French supplied the South African government with arms after 1964, when the British Labour government cut off supplies. However, British and American investment also increased after 1963, and even the assassination of Verwoerd in 1966 failed to shake confidence in the South African economy. That was hardly surprising, for investment in South Africa offered a rate of return of 15 to 20 per cent, far above the profits which could be made anywhere else. In 1967 the price of gold in world markets also began to rise, reaching a peak in 1974, partly as a result of the weakness of the dollar in the later stages of the Vietnam War, and partly because the South Africans deliberately mined less. Between 1967 and 1974, the value of their gold output rose threefold.

In 1970 South Africa's position seemed all but unassailable. In that year, white South Africans overtook the inhabitants of California as the richest people in the whole world. Their income per head was about fourteen times higher than that of the country's blacks, most of whom lived in dire poverty. All that had been achieved in the way of world protest was an ineffective UN embargo on arms sales to South Africa in 1963; and in 1966 an equally ineffective decision to bring to an end South Africa's authority in the black territory of South West Africa, or Namibia, a colony over which she had been given a mandate by the League of Nations after the Great War of 1914–18. In 1971 the new British Conservative government resumed arms sales to South Africa.

There was one area, however, where Mr Vorster's régime remained vulnerable. That was in its relations

with the new Black African states. South Africa needed to sell exports to those states in order to pay for high-technology imports from the West. She also needed to avoid getting involved in expensive wars. Although in the 1960s her northern frontiers were made safe by the friendly white governments of Angola, Mozambique and Rhodesia, as you can see from the map on page 281, it seemed prudent to seek good relations with Black African states too. The South Africans did establish open trading relations and friendship with Malawi, and rather more surreptitious relations with Zambia, and with some of the former French colonies, led by the Ivory Coast. But those black nationalist régimes could not afford to be branded as clients of white colonialism. South Africa's trade with the rest of the continent did not grow very much in the sixties. To make matters worse, in courting Black African friendship Vorster's government upset the extremists in their own country. A hard-line or *verkrampte* wing of the National Party broke away, in opposition to the *verligte* or 'enlightened' policies of the government.

After 1970 developments outside and inside Africa brought South Africa's golden years to an end, and sharpened the dilemma of the white supremacists – how to survive in a black continent without compromising their own ideals. South Africa was hit first by Britain's entry into the EEC in 1973, which meant that her exports now became dearer in the British market because of the higher EEC customs duties. Second, the oil crisis which began in 1973 greatly increased her import bill; and her support for Israel in the 1973 war (see page 294) angered the Arab nations and brought the threat of a loss of oil supplies, which she avoided only by a deal with the conservative government of the Shah of Iran. Third, there was a temporary halt to the gold boom, which had helped to cushion South Africa against the rise in oil prices in 1973–74, when the IMF, with American backing, took steps in 1975 to make the world's monetary system less dependent on gold, and the price of the metal fell for a while. Fourth, and worst of all, the Portuguese colonies on South Africa's northern frontier fell to black nationalists.

South Africa tried hard to establish friendly relations with the FRELIMO régime in Mozambique; but she allowed her troops to become involved in Angola in a fight against the communist-backed MPLA, hoping that a more friendly African government might be established there in place of the Portuguese. The MPLA, helped by troops from Cuba, defeated all

opposition, and South Africa's intervention only hardened Black African hostility towards her. The governments of Mozambique, Malawi and Zambia took steps to stop South Africa recruiting migrant workers in their lands, and all hopes of *détente* with Black Africa seemed at an end.

This external crisis left South Africa vulnerable for the first time to guerrilla raids from border states, and it happened just as a major internal crisis was developing. In 1975 economic growth ceased, the currency was devalued twice, and both inflation and unemployment mounted. The recession put new stresses on the African population, who had already begun again in the early 1970s to assert their grievances – through strikes in factories and mines, and through the new, student-based Black Consciousness movement. On the other hand, Vorster had, under pressure, made concessions to the *verkrampte* Nationalists. In particular, he had taken into his government one of the *verkrampte* leaders, Dr Andries Treurnicht, as Deputy Minister of Bantu Education. Treurnicht insisted on enforcing the rule that in African schools, fifty per cent of the instruction should be in Afrikaans – a language which many black teachers did not speak fluently, and which they and their pupils hated as the language of their oppressors. In June 1976 schoolchildren in the township of Soweto, which housed about 1.5 million of Johannesburg's black workers, held a demonstration against the fifty per cent rule: police fired on them, and at least 25 were killed and 200 injured. Riots, strikes and demonstrations spread throughout South Africa in the following months, and by the end of the year over five hundred blacks had been killed by the police. Foreign investors once again took fright at this new evidence of South Africa's instability, and capital flowed out of the country, deepening the recession.

In the course of this crisis of 1975–76 new pressures were brought to bear on South Africa to relax her white-supremacist policies. Within the country, business men pressed for modifications in apartheid which might reduce world criticism of the régime and help to restore confidence in the economy; and the government agreed to relax segregation in sport and in public amenities, and to abolish the fifty-per cent rule in black schools. From outside came pressure from the USA to stop South Africa propping up Ian Smith's government in Rhodesia, where a tiny majority of whites imposed their rule on the black majority. This pressure led South Africa to prod Ian Smith in 1976

to make progress to black majority rule, which followed in 1980 when Robert Mugabe became Prime Minister of independent Zimbabwe. Shortly before, in 1979, a government scandal brought a new South African premier, Paul Botha, into office. His efforts to make apartheid more acceptable were met with resistance from *verkrampte* leaders and disbelief from blacks. With no white government neighbours, the survival of apartheid began to appear more questionable.

Problems of Independence and Non-Alignment

It proved far easier for Third World nationalists to throw off colonial rule than to build a secure future for themselves and to satisfy the hopes that people had invested in independence – hopes of prosperity and freedom. Most of the newly independent countries included peoples of different nationalities, tribes or religions, speaking different languages, and often bitterly hostile to each other. The struggles for liberation had tended to unite non-European peoples against white rulers; but independence brought conflict, and, in some instances, separatist movements dragged the new states into civil war.

In Africa the causes of conflict were mainly tribal disputes. Zaïre, for example, included 150 major tribes speaking 38 different languages; and Nigeria's numerous small tribes were dominated by three major ones – the Yoruba, the Hausa and the Ibo – each at odds with the others. Both countries experienced bloody civil wars. Between 1960 and 1963 the prosperous province of Katanga, led by Moïse Tshombe and supported by Belgian mining interests, attempted to break away from Zaïre, which was then known as the Congo. In Nigeria between 1967 and 1970 the Ibo leader, Colonel Ojukwu, led his people's struggle to make the Eastern Region of the country (Biafra) independent of the Hausa-dominated federal state.

Zaïre and Nigeria survived those attempts to break away; but tribal conflicts continued to dominate their internal politics, as they did in most Black African states. The hostility between rival tribes was one major reason why parliamentary democracy seemed almost unworkable in Africa; and the single-party régimes and military dictatorships which took over almost all the new states in the continent shortly after independence generally meant arbitrary rule by one tribe over all the

The Third World: Independence and After

others.

Africa also saw conflicts, on national and religious lines, of a kind which were more typical of Asia and the Middle East. In the Sudan there was conflict between the Arab Muslim peoples of the north and the black Africans of the southern province, who resisted northern rule by guerrilla warfare in the early 1960s and by full-scale civil war between 1963 and 1972. For the Muslims of north east Kenya, and of the Ogaden and Eritrea in Ethiopia, independence simply didn't come. The Somalis of the Ogaden and of Kenya continued their struggle to join the independent state of Somalia, which supported their cause; while Arab states backed the Eritreans in their struggle for independence. In the late 1970s these nationalist struggles in the Horn of Africa were poisoned by great power politics when the Soviet Union first supported the Somalis and then provided the Ethiopians with massive military aid.

The rise of militant nationalism stretched to breaking point the age-old tensions between Hindus and Muslims in the Indian sub-continent (as you saw in Chapter 27, pages 220–2), and between Muslims and non-Muslim peoples in the Eastern Mediterranean—chiefly the Jews in Palestine, and the Christians in the Lebanon. Cyprus too had no hope of a peaceful independent existence after the British left in 1960. Conflict between the Christian Greek majority and the Muslim Turkish minority over the island's future led to civil war in 1963 and to an invasion by Turkey in 1974 when the Greek colonels and Cypriot army officers tried to unite the island with Greece.

In Asia and the Middle East a number of countries faced attempts by aggrieved minority peoples to break away, and had to fight to preserve the unity of their states. The Kurds of northern Iraq fought for independence from 1961 to 1970; and the Naga tribes of north-east India rebelled against Indian rule between 1956 and 1969. They both failed, but the Bengalis of East Pakistan successfully broke away from a state dominated by the more prosperous Punjabis of West Pakistan. East Pakistan became, with Indian help, the independent state of Bangladesh in 1971.

The belief in the right of national self-determination, which had inspired anti-colonial liberation movements, proved impossible to apply in countries of mixed nationality as well as posing other problems. For the people who had supported nationalist movements had expected independence to bring in its train a new

prosperity and national regeneration. As Kwame Nkrumah told his followers, "Seek ye first the political kingdom and everything else shall be added unto you." But independence did not change the facts of life.

Most of the new states were extremely poor countries, with little manufacturing industry and backward agriculture and they faced a difficult future in a world still dominated by the technology and capital of the developed states. It was an unfortunate paradox that Western medicine added to their problems by reducing mortality rates and causing massive population growth throughout the Third World (see also Chapter 33, page 301). The prices paid to primary producers for their mineral exports and cash crops were fixed in world markets—and prices often fluctuated wildly from year to year, giving rise to uncertainty and frequently to real hardship. The only way in which the new states could hope to escape from poverty and from dependence on the powerful foreigners who bought their primary products was by industrialising and modernising. Yet many of them were desperately short of both capital and technical and business know-how. Population growth drained their resources and made it all the harder to accumulate capital without help from foreign investors and governments. The foreigners who had exploited their resources in the past stood for colonialism, and the nationalists wanted to be rid of them; and rid not only of the white oil-men and mining bosses and plantation owners, but also of the wealthy non-Europeans, such as the Asians who dominated the trade of Kenya and Uganda, and the Chinese who controlled business in Malaya.

Sometimes the new governments took over foreign capital by nationalisation. The government of Zaïre, for example, nationalised foreign businesses in the late 1960s, including the Union Minière which controlled Katanga's copper resources. In other cases foreign business men were expelled—most notoriously by President Amin of Uganda, who in 1972 threw out all Asians who had not given up British citizenship. But such nationalist policies set back economic growth, and most Third World governments eventually accepted that they could not develop their economies without foreign capital and expertise.

Most of the former British and French colonies began their independent lives with parliamentary forms of government. Looking back, it is clear that such régimes stood little chance of success in deeply